№ 157

מנוח המלמד

או

גבר אשר דרכו נסתרה.

ספור

מחיי המלמדים והליכותם בקדש.

נערך בטוב טעם ודעת ובשפה צחה ונעימה.

על ידי

שאול ב"ר מרדכי משה ז"ל יאנקעלעוויטש.

(מתושבי ווילנא.)

מחבר ספר שואל ומשיב, משפט שאול, ואור מתעה.

מחירו 25 קאפ. עם פארטא.

ווילנא

בדפוס ר' א"צ ראזענקראנץ, ור' מ"מ שריפטזעצער.

שנת תרנ"ה לפ"ק

[illegible]

או

[illegible]

ספר

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

157

מנות המלמד

או

גבר אשר דרכו נסתרה.

ספור

יתאר את הליכות המלמדים ודרכי חייהם מראשית צמיחתם, גדולם, התפתחותם ובשולם עד שובם לעלים נובלים.

נערך בטוב טעם ודעת ובשפה צחה ונעימה

ע"י **שאול** ב"ר **מרדכי משה** ז"ל **יאנקעלעוויטש**

(מתושבי ווילנא).

מחבר ספר **שואל ומשיב, משפט שאול, ואור מתעה.**

ווילנא

בדפוס ר' א"צ ראזענקראנץ, ור' מ"מ שריפטזעטצער.

שנת **תרנ"ה** לפ"ק

МАНОЙ МЕЛАМЕДЪ.

Домашній учитель Маной.

Повѣсть Ш. М. Янкелевича.

1895.

Дозволено Цензурою 30 Марта 1895 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Розенкранца и Шрифтзетцера,
на Лидскомъ пер., д. № 2598/13
1895.

אשת חיל.

בחדר קטן וצר, ישב מנוח על ספסל־עץ קטן מְרבע שחור — ולא באשר נמשח בצבע שחור קבל הספסל צורה שחורה, כי אם החלאה והרפש אשר דבקו בו, מימי חג הפסח העבר עד העת אשר אנחנו עומדים בה, בתקופת טבת, המה השחירו פניו כשולי קדירה. כי במשך הימים האלה לא רחץ למשעי גם פעם אחת — אל שלחן עץ בעל שלש רגלים המלכלך לא פחות ממנו. כתמים כתמים, עבים ודקים, עקדים, נקדים וברדים מטלאים אותו מכל עברים, אלה מזהמת המאכלים אשר נשתפכה על פניו בעת האכל, ולא נמחתה, ואלה מנטפי הדיו אשר נפלו עליו, בעת כתב מנוח את ספריו. ספרים רבים מפזרים ומפרדים על פני כל השלחן בלי משטר וסדר, ומנוח יושב והוגה בספר אחד ויעמק חקור. השעה היתה, השעה השביעית בבקר, כי כן היה דרכו להשכים קום בלילי טבת הארֻכים, ויהגה בספר לפני אור הנר עד עת התפלה. לשמע צלצל הפעמון שמנה פעמים התעוררה גנענדיל אשתו, לא חיה ולא מתה, ותקרא אהה! הנני ברעתי! כבר הגיע חצות היום, ועוד לא פתחתי החנות! ותפן אל מנוח ותקרא:

אתה

אתה עוכר ישראל היית בעוכרי; מידך ארד בדמי ימי שאולה! למה לא עוררתני? ובגערה בו בנזיפה לבשה בידים ממהרות את בגדיה, והנה גנענדיל עומדת ברגלה האחת על מפתן הבית מעבר מזה, ורגלה השניה מפתח הבית וחוצה. המטה עזובה בלתי מצעת, הכרים והכסתות מפזרים ומפרדים זה בכה וזה בכה, רצפת הבית לא מכֻבדה, כלי הבית מטלטלים טלטלה גבר, ומפזרים בכל עבר ופנה, הכלל צלמות ולא סדרים שוררת על פני כל הבית; אך היא לא שתה לבה לכל אלה, כי לבה ונפשה נתונים אל החנות, אשר החזיקה למכור בה מנעלים פשוטים ונעלי גמא.

גנענדיל היתה חנונית עוד מימי ילדותה; בהיותה ילדה כבת עשר שנים נתנה אביה לבעל חנות עשיר להיות לעוזרת על ידו בעסקי החנות, בלי כל שכר, אך ורק לחנכה בידיעת המשא ומתן, כי דבקה נפש אביה בעסקי החנות, וזה אהב סלה. על פיו היו שומים הדברים האלה: „כל אשה שאינה יודעת להשתכר גרה, איננה שוה אגורה. וכל נערה שאין דעתה מעורבת עם הבריות, נקנית לבעל בשלש עשרה רְאִיּוֹת"; „אך נערות היושבות בחנות, בעיני כל הבחורים תמצאנה חנות" ולא הבנות אשר דבר אין להן עם אדם, וכל כבודן לשבת בית פנימה תחת סינור אמותיהן ומה אם תבטנה בעינים צופיות על הליכות הבית ולכלכל כל דבריו וצרכיו במשפט, הזאת תעודת הבנות להיות שפחה בבית? או להביט לרגעים בראי מלטש, אם לא שנו פניהן לרעה, ואם לא יוסיף לוית חן עליהם הבגד החדש, אשר הכינו החיט וגם חקרו אחרי המדה האחרונה? נערות כאלה אינן שוות בנזק אדמת הארץ אשר הן דורכות עליה, יאמר ר' יצחק אבי גנענדיל תמיד.

ובבן

ובכן הפיק זממו לפעולות ידים, ויאספנה אל חנות הגביר קרעמער. בחנותו גדלה ואמנה עד היותה בת שמנה עשרה שנה, ותהי נושאות חן בעיני בעליה, ובעיני כל רֹאֶיהָ, כי הצטינה מאד בחלק שפתיה, ובלשון ערומים אשר בחרה לה תמיד, בפתותה את הקונה הבא החנותה, וקסם על שפתיה לצוד את הסוחרים, בדברי שקר ורמיה, לשלם לה בעד הסחורה הדרושה לו, שבע מכפי שויה. מידה לא נמלט גם סוחר אחד הבא בחנותה אשר לא יתן לה „לפדות" בעד דבר מה; בשפת רוססיא דברה צחות כמו לו בת רוססית היתה מלדה ומבטן, עד כי השתוממו אצילי העיר, ושרים רבים הבאים החנותה, למשמע אזניהם, ולא האמינו למראה עיניהם, כי בת ישראל הֵנָה; גם תאר פניה היפה, ועיניה השחורות כעורב, הועילו הרבה למשוך לב הקונים אחריה, כי יפעת זהרה הבריקה את עיני השרים, האוהבים את ה„מין היפה", להאמין אמונה אמן בדבריה: כי עוד תפסיד הרבה במכרה להם סחורה יקרה כזאת במחיר מצער כזה, ואך למענם ולמען הכסף הדרוש לה כעת תוריד את המחיר; ובעבור כל הכשרונות הטובים האלה אשר עלתה על כל הנערות החנוניות, אשר נמצאו בקרבתה, קנתה לה השם „גנענדיל אשת החיל".

ואביה ראה ושמע תהלותיה מפי כל אנשי העיר צרתן וישמח לבו בקרבו; ומה צהלה נפשו בראותו כי סוחרי בנפש אדם רבים וכן שלמים דופקים דלתותיו, ויציעו לפניו דברי נכבדות עם אנשים נכבדים, בע"ב גבוהים, אשר יד ושם להם בעיר, אבל לא על נקלה מצאו מסלות בלבבו דברי השדכנים ודברי נכבדותיהם. על כלם מצא מום ומגרעת, על זה בכספו המעט ועל זה ביחש משפחה אך אחרי עמל

רב

רב ויגיעת בשרים הרבה, מצאו לפניו נער תופש תורה, יפה מראה וטוב ראי, ומוכתר בכל המעלות „אך זה זרע ברך ה'" נקרא בפי כל אנשי העיר, ורבים התברכו בו, ובחכמתו הרבה בלמודים; כל בני העיר ותופשי התורה חשו עתידות לו, כי יהיה רב בעיר בקרב הימים. וכאשר הציעו לפניו דבר הנכבדות הזה מצא לנכון להתחתן עמו, ויאמר לדבק טוב; ולא שם לבו אל דברי בתו, אשר התחננה אליו, כי יותר טוב לה, כי ישליכנה לפני ארי רעב, מאשר יביאנה בברית עם נער תופש תורה, אשר דרכי החיים זרו לו, ויבצר ממנו להמציא לה מזון ומחיה, ולכלכל אותה ואת נפשות ביתה אשר יולדו לעמל, בראותה חיים עמו. אך הוא באחת, כי טוב לו לראותה נושאת חרפת רעב עם תופש תורה מלראותה מאשרה בצל איש ריק מחכמה ונבער מדעת, ומי ישיבנו. (הקורא הלא יבין, כי הנער הזה היה מנוח) ובכן אגדתם נוסדה יחד. ר' יצחק אבי הכלה גנענדיל הבטיח לתת לו נדה שלש מאות כסף במזומנים, וארחה ביד נדיבה שלש שנים, עד כי תמצא ידו לו להשתלם בתורה ותושיה, ולבקש לו עיר קטנה, אשר תשים משרת הרבנות על שכמו — הבטיחה אם מנוח לתת להם, כי בן יחיד היה לה, אין לה ממנו בן ובת. אחרי החתונה שכרה לה גנענדיל אשת החיל חנות, עפ"י עצת אביה, ותשב בה, ויען אשר לא מצאה שפקה במעט הכסף שלה, לכן שתה ידה עם עלם עשיר, ושמו זמרי, בעסקי החנות. זמרי תמך את החנות בכספו הרב, והיא — בידיעתה הרבה בטיב משא ומתן, וגם בחלקת שפתיה אשר חוננה מידי הטבע. ומנוח ישב בבית המדרש והגה בתורה יומם ולילה, ומעולם לא דרכה כף רגלו על מפתן החנות, כי חמל על עתותיו

לבלות

לבלות בהבל וריק בחנות, וגם כי כמו זר נחשב שם באשר דרכי המסחר זרו לו. אך גנענדיל היתה שקועה בראשה ורבה בעניני החנות, ואל ביתה לא שתה לבה לשום בו משטר וסדרים, וע"כ קצפה קצף בבקר הזה אשר אחרה קום על בעלה מנות, ותמהר ללכת החנותה.

מה אכל פת שחרית, אמי? — קרא בבבי ילד כבן שלש שנים.

עש יאכלך! קראה גנענדיל, האם לא תראה כי כבר הגיעה חצות היום ועוד לא פתחתי החנות? זולל!

— ומה אלבש היום ללכת לבית הספר? קרא ילד כבן שמנה שנים.

— „לך במעילך הישן"! ענתה גנענדיל, ותכן צעדי און לצאת מהרה. אבל הילד אחזה בלבושה, ולא נתנה לצאת.

לא אלך החדרה, כי חברי ממלאים פני בוז וקלון על לכתי לבוש קרעים, וימאנו להתרועע עמי, לא, לא אלך.

— שב בבית, בן נעות המרדות! ואל תוסף לקום! אולי יש את נפשך כי אשב ואתקן לך עתה את בגדיך? יקרעך ה' מעלי ומעל פני כל התבל כלה, אל אלהי אבי! הנה עוד לא חלפה ועברה שנה מיום קנותי לו בגד חדש וכבר קרוע! „יקרעו שניך" אחת אחר אחת, כאשר תקרע את בשרי, ודמי שותת ארצה.

— אבל ראה תראי, כי לא אלך החדרה, אם לא תקני למעני בגד חדש! — קרא הילד בעקשות ערף.

— יקח אפל גם אותך, גם את אביך, גבר לא יצלח, וגם את מורך! חכה חכה נבל! הלך אלך אל רבך, ואשפך כל חמתי על ראשו המלא סכלות ואולת, כל חלומותי הרעים, אשר חלמתי, ואשר אחלם יהולו עליו ועל זרעו,

האם

האם למען עשותך לילד משלח ונעזב הפקדתיך על ידו? הבגלל זאת אשלם לו במיטב כספי שלשה שקל לחדש? כמה איגע את מוחי, ואת גֵוי, עד כי תמצא ידי לשלם לו שכרו? — קראה גנענדיל בשצף קצף — את כמה אנשים אריב בכל יום, בעד פדיון שקל אחד, והוא ילמד את בני להיות בן סורר ומורה! הלך אלך כרגע ואמרט את זקנו!

—הה אמי! אל תלכי אל המורה! החל הנער להתחנן בדמעות שליש, הן גם זולת זאת יפקד המורה עלי אפו, ויתנני למשסה תחת רגליו, ימרט לחיי, ויכני מכות אכזריות בלי חמלה, הלא עלי תנחת ידו יותר מעל כל חברי, כי קצף לו עלי על כי לא הבאתי לו שכרו, זה שלשה ירחים, ואת הה! עוד תוסיפי שמן על אש חמתו וכלה יעשה בי.

— ההוא יכך? האחריש אתאפק? האתן בשר בני למכים, ולחיו פרי בטני למורטים? כמה יגעתי ועמלתי עליך, להחיותך ולהקימך ממחלתך, כמה לילות עמל מנו לי עד כי בהסר אל בראשונה ואחרי כן בהשתדלותי אני גדלת והיית לילד ההולך לחדר, כאשר עיני ראות אותך כעת, והוא ירהב עז בנפשו להניף ידו עליך? הניחני ללכת אליו, אף כי אין עתותי בידי, ואראהו ואלמדהו לדעת איך להרים יד על בן רך כמוך, אשר טפחתיו ורביתיו בשמות וברופאים!

לא אמי, נפל הילד על צוארי גנענדיל, ויכסנה בעתרת נשיקות, לא אכעיסך עוד אמי, אלבש את מעילי הקרוע, ואלך לבית הספר, אך אל תוכיחי דרכו על פניו, אל תגלי לו, כי השמעתיך אשר יכני, הה! מחמתו אפחד ואירא, ידעתי כי לא ינקני, על הביאי דבתו רעה לפניך, הן כמה פעמים הזהירני, לבלי גלות סוד מחדר. ומי

יודע

יודע אם לא מלאה אחרי דבריה בחם לבה, לולי באה אשת השותף ותקראנה להחיש פעמיה החנותה, כי קונים רבים מחכים עליה. ותלונה קלה עברה על פתחי פיה ותאמר: הה! לא לשוא תרד פרנסתנו מטה מטה, הנשמע כזאת כי חנונית תישן עד נכון היום? הנה לך גנענדיל אשת החיל! א"כ אפוא למה זה לנו להשתתף עמה? גנענדיל לא ענתה דבר ותעזב את הבית בלי משטר וסדרים, ותקפל שולי בגדיה, ותמהר ללכת החנותה.

בהיותה מרחוק ראתה, כי נערה חנונית אחת עומדת על יד פתח חנותה, וקורצת בעיניה אל סוחר אחד הנמצא בחנותה, ומורה באצבעותיה, כי תוזיל מחיר הסחורה הדרושה, ולב הקונה נמשך אחריה לצאת, וכבר נתקו רגליו על מפתן החנות לצאת, ויהי בראותה זאת ותכונן צעדי און, ובמעוף עין הקריבה אל הסוחר, ותאחזהו בידיה בשולי בגדו העליון, ותמשכהו אחריה החנותה, ופיה מלא חרפות וגדופים על אשת עברתה, ותמטר עליה פחים אש קללות נמרצות; אולם גם בפי הנערה החנונית בת מצותה ערוך מאתמול תפתה, וכלי זינה של אשה חנונית, ערוכים וסדורים מכבר על דל שפתיה להשיב חורפתו דבר, ותדרך גם היא לשונה קשתה, בדברי בוז ונאצות, וכקול רעם בגלגל נשמעו מפיות שתיהן, קולות חוצבות להבות אש המכות, והמהלות אשר לא כתובות באלות הברית, עד כי נבקעה הארץ לקולן, ותצלינה שתי אזני הקונה, והוא עומד נבוך ומשומם, על סביבותיו עומדות אֲגֻדות אֲגֻדות, נשים ואנשים, אשר נאספו ובאו לקול הצעקות והמריבות וגנענדיל מושכת אותו לכאן, ובת חרמה מושכת אותו לכאן, והקונה נשמט מידן ומבקש מפלט לו, אך לשוא כי גדרו ארחו

ארחו בעדו, ולא נתנוהו להמלט מתוך המהפכה, אשר קללת אלהים רובצת בה. אולם יד גנענדיל הראתה נפלאות בעזוז מלחמתה, כי כגבור משכיל משכתו אחריה החנותה בחזקת היד, עד כי מכת הדחיפה נפל ארצה, ואשת תחרותה הקשתה את ערפה, ותמאן להרפות ממנו, כי לא לכבוד היה לה להכנע תחתיה, ולהיות המְנֻצחת במלחמתה ובהחזיקה כה בשולי מעילו ובבתי ידיו נפלה עליו, וגנענדיל עליה, כי בידה אחזה הנערה בשערות ראשה ותמשכנה אחריה; מַכּות ופצועות שרוטות הפנים והחטם, אשר חרשו אשה בפני אחותה, והעמיקו למעניתן, שכבו אשה על אחותה והוא תחתן וכמעט שלא שמו מחנק לנפשו, וקול הידד! נשמע על כל פני החוץ כחזיז קולות וברקים מפי בני האספסוף אשר מלאו את הרחוב; הקונה יגבר חילים למצא מנוס לו, ויגזר על ימין, ויך על שמאל, אך לא עצר כח להשמט מתחתן, עד כי לאשרו בא שוטר העיר, ויוציאהו מתוך המהפכה, ויפרידן אשה מעל אחותה, ויגרש את ההמון בחרבו הקשה, ואיש לעברו פנה, והקונה חש מפלט לו וינס כמנוסת חרב, ברגלים ממהרות לרוץ, אל אשר נשאוהו רגליו. ובתוך כך בתוך הבהלה ומלחמת התנופה יצאו יתר הקונים, אשר ראו במחזה, ונשמטו אחד אחד אל שאר החנויות.

וגנענדיל נשארה קרַחַת מכאן, וקרחת מכאן. ותשב כה בפתח החנות עגומה ועצובת רוח, ותתמוך בידה האחת את סנטרה, ועיניה צופיות על כל העוברים והשבים ברחוב, אולי ימלאו המה הפסדה.

והנה שתי נשים זקנות ביד האחת מטפחת, והאחת הולכת אחריה, נגשו אל פתח חנותה. גנענדיל עקמה שפתיה לאות

לאות, כי לא לרצון לה דבר באן אליה לעת כזאת, אשר כבר עבר חצות היום, והיא לא פרתה מאומה, אך הנשים הזקנות לא ראו את עקימת פיה, או ראו ולא התבוננו, ותאמר הזקנה האחזת את המטפחת: „צפרא טבא לך גנענדיל טובת הלב ורבת החסד"!

— „שנה טובה לך אשה צנועה וחסודה"! ענתה גנענדיל, ותתאמץ להסתיר כעסה.

— ומה שלומך? ומה שלום בניך? תגדלים לתורה ולחפה ולמעשים טובים!

— בני יאריכו ימים הולכים וגדלים כעצי זית ויפרחו כגפן אדרת, לא תשלוט בהם עין רעה! הן קצרה לשון המורה מהביע תהלת בני שלמה, בחכמתו עולה הוא על כל בני גילו, ומי ידבר על אדות בני יוסף הצעיר, הוא יעלה עוד בשכלו הכביר על בני שלמה, אין ספורות לדבריו המחכמים, אשר יוציא מפיו, כזקן בא בימים ידבר דבריו, לו יחיה מאה שנה!

— אבל מדוע שֻׁנו פניך לרעה? חי נפשי כי לא הכרתיך! קראה הזקנה, ותנד במו ראשה עליה.

— האם בשרי נחוש? הלא גם ברזל נפחת בהשתמש בו למלאכות כבדות וקשות, ומה אפוא הפלא על אשה רפת כח כמוני, העמוסה משא לעיפה כל היום? הלא כל עסקי החנות מֻטלות עלי, אני המוציאה והמביאה, אני המוכרת והקונה גם יחד, ומי יעזור על ידי? האם שותפתי אשר איננה יודעת בין ימינה לשמאלה בטיב משא ומתן? או בעלי היושב ועוסק כל היום בתורת ה'? גם זמרי שותפי, אם גם לא נוכל להגיד אחרת, כי איש הוא בין האנשים, אבל בלעדי כאין וכאפס נחשב גם הוא. השחוק

הוא

הוא לשבת כל היום בקרח וקר, אשר כבר נקפא בשרי, באין חליפות לי לרגעי מספר, ובלילה להיות עיני צופיה על הליכות ביתי, הן ת"ל בעלת הבית קטנה הנני, מטֻפלת בבנים יחיו! ומי יעבד למעני? הנקלה היא בעיניכן? עלי היו כלנה! ומאין יאירו פני?

— „חמלה וחנינה"! -- קראה השניה. — „הה! כה הלוך נלך קודר אנחנו הנשים, ואין מי יחמול עלינו. בכל ימי חיי חלדנו נעמל ונעבד בזיעת אפים, ידינו מלאות עבודה תמיד, ומה שכרנו? אפס ואין! מי יהנה ויתענג על רב טוב, אשר כחנו ועצם ידנו עשו את החיל, הלא הבעל! מי יכלכל כל צרכי ביתנו במשפט? מי יראה כי לא תעלה בתהו גם גרה אחת? מי יקבץ על יד הכסף עד כי תמצא ידנו לבא לכלל אנשים, הלא אנחנו הנשים, ומי יבא על שכרנו, הבעל, ועוד הבעל. גם הבתים והנחלות לא יקראו על שמנו, כי אם על שם הבעל. איה משכן הגביר נ'? ישאלו האנשים הדורשים לשכננו. בת מי תובל היום לאפריונה? — תשאלנה הנערות המתחקות על שרשי כל הכלות אשר בעיר — בת הגביר ב. התשובה, ושמנו אנו לא יזכר ולא יפקד, כאשר לא היינו עלי חלד נהיה. מי יכֻבּד בעליה שמנה? הבעל! את מי יבחרו לגבאי בבית הכנסת הגדולה אשר מי ידמה ומי ישוה לו אז (הן אין ערך לגדולתו ולכבודו אין חקר, על פני כל העם יכבד, וכל משרתי הקדש יכרעו לפניו ברך, וישתדלו למצוא חן בעיניו?) את הבעל! הה לגורלנו המר, קללת אלהים רובצת עלינו מיום גוחנו מרחם אמנו עד זיבולא בתרייתא, ותעמד פניה כפני בוכים.

— אל תטיחי דברים כלפי מעלה! — גערה בה הראשונה

הראשונה — מי הקשה אליו וישלם? הלא כה רצה „אשר לא רחצתי בנקיון כפי" ומי יאמר לו מה תעשה? אך אוי ואבוי לאשה אשר בעלה לא יכיר טובתה, ומתעמר בה כאדון בשפחתו, המשליך יהבו אך על אשתו רפת הידים, יתנגה לשבת כל היום בקר וקרח, ולא יחום ולא יחמול עליה, אך זאת רעה הולה! אך על זאת עלינו לשפוך דמעות כמים. ובדברה הוציאה אנחה מקירות לבה, ועפעפיה יישירו נגד גנענדיל, כמו תנוד לה.

— אולם אם נשפיל לראות — קפצה השניה בדבריה למען נחמה מיגונה — נמצאו נשים כאלה המקנאות בנו, וגם בך גנענדיל. האם לא תקנא בנו האשה האמללה ב... אשר אנחנו מאספות בעדה.

— הסי פתיה! קראה הזקנה המחזקת תמטפחת —

— מי היא האמללה? חפצי לדעתה. שאלה גנענדיל בעצבת לב.

— לא ידידתי, לא נוכל לשאת חרפה עליה, ולגלות שמה. לוא ישמרך ד' ממצבה המרה!

— אבל נפשי נכספה לדעתה. —

— לא נוכל גנענדיל יקירתי, האמינה על דברתי, כי תקנה עולמך בשעה אחת, אם תתמכי בידה המטה, הלא תדעי, כי לצדקות קלות פחותות הערך, לא אכתת רגלי הנחשלות, לנוע על החנויות, ואם לא חסתי על רפיון גוי, ויצאתי לקבץ על יד למענה, בלי תפונה נגעה מרת נפשה עד לב השמים.

— אבל לפי רבות דעתי אותה בשמה ואת עניה, כן תרבה ותגדל נדבתי. — חי נפשי כי לא אגלה גם לבעלי.

- הגידה נא לה—אמרה השניה—הלא ידענוה לשומרת סוד.
— לבי לא יתנני לשפך דמי נקיה חנם — ענתה הראשונה.
— א"כ אפוא אם לפושקת שפתים תחשבני, למגלה סוד, לא אתן מאומה! — אמרה גנענדיל בקצף מעט, לכנה אל נשים ישרות ממני.
—אם כה התעקשת? מה אעשה? לכן הטי אזנך כאפרכסת ושמעי, וידעת מה רבו האמללות וקשות הרוח בתבל — הלא תדעי את חייענע?
—מי היא?
—ה' עמך! האם נכחדה ממך בת האלמנה גרונה קאזאק?
—את אשר תפרה בבית יקטן שלייפער!
—כן כן.
—ומה קרה אותה?
—האם לא שמעת כי היא היתה עלמה ישרה ותמימת דרך, ועתה הנה ברעתה... ואין מנחם משיב נפשה, תוגתה ויגונה, דמעותיה ואנחותיה תבאנה אך לפני כס יה המחבש לעצבות הנדכאים, הן שברה גדול כים, ומי ירפא לה?...
—ומה פידה? האם מחט עלה בידה? או רגלה נשברה? שאלה גנענדיל בקצר רוח.
—אמנם כן היא שה תמה אך... אך...
—מה אך? קראה גנענדיל כאשר כשל כח סבלה עוד.
—אך נפלה בשבי בידי שודד לילה.
—בשבי? — שנתה את דבריה — ואיך? הן מצות פריון שבוים גדולה עד מאד! ובדברה תקעה ידה בצלחתה להוציא מטבעת כסף. אבל לא אאמין למשמע אזני—הוסיפה גנענדיל

גנענדיל בחשבה כמה יגדל ערך הנדבה -- ומתי? אולם הך לא נשמע שמץ דבר בעיר משד השודדים.

—זאת לא זאת, כי אם לבה לקח בשבי לעלם פריץ אחד, בפתותו אותו בשפתי חלקות, כי יקחנה אחר כבוד לו לאשה, ועתה באו מים עד נפשה.

—ומה האסון? הן עוד לא פסו הבחורים מהעיר, ואם מאסה זה יבחר בה נער אחר. טפוי! ירקה בפני הזקנות, חשוב חשבת באמת כי אין קץ לשברה.

—אבל כבר ילדה בן ממנו וגם מזון סעודה אחת אין בביתה.

—גנענדיל הוסיפה לעקם שפתיה, ולמרות חפצה ורצונה השליכה לפניהן גרה אחת, והזקנות יצאו ותתלוננה על נדבתה המעטה. חכי, חכי! דובבו שפתיהן בתלונה חרישית, עוד לא תדעי מה יהיה עם בניך אַתְּ. ואחריהן נראו עוד פנים חדשות כמו אלה ועוד ממיני צדקת כאלה, אולם קונים, הס מלהזכיר.

—וכה ישבה גנענדיל כל היום בחנות בלי פדיון, אך לפנות ערב הופיעו קונים אחדים, אשר מצצו לשד היתה ויצא שכרה בהפסדה, וכה ישבה בחנות עצובה ושוממה, על כי לא פדתה הרבה ביום הזה ודמי לבה רתחו בקרבה על הנערה החנונית עד הגיעה שעת האחת עשרה, ותסגר החנות בפקודת השוטר אשר גרשה מהסתופף עוד בחנות, ותבא הביתה בנפש מרה, ותעל על המטה בבגדיה ותשכב.

ב.

קולות וברקים.

נשען על ספרו ישב מנות והגה בו בעיון נמרץ, בכל מקום השליך הס, הילדים הוזים שוכבים על הספסלים, אשר

אשר הכין מנוח להם למשכב, ומתחת מראשותיהם כרים קטנים, אשר הציע להם בחמלתו על יוצאי ירכו.

—מנוח, בראותו אשר אשתו תפשה אומנתו בדבר כלכלת החנות וצרכיה תפש גם הוא אומנתה, לכלכל את הבית במשפט, כעקרת הבית בכל משפטיה וחקותיה, וימלא גם את מקום השפחה והאומנת, גם יחד, בידיו שפת הסיר בתנור ובידיו הוציאו ויגש לבניו לאכל, ואחרי כלותו מעשהו, לקח לו ספר ויהגה בו בשום לב.

—הגידה נא —קראה גנענדיל בקול אדיר וחזק— עד מתי תשעה בדברי הבל ורעות רוח? הנשמעה שערוריה כזאת? הוסיפה בקולה החד בסופו — כל היום וכל הלילה ישקיע איש עיניו בספר? ואַת, תשפוך לארץ מררתך, ולא ישית לב!

—כנעור משנתו למשמע קול רעם והזיז הקיץ מנוח מרעיונותיו הנשגבים והנעלים, אשר העמיק חקר בספר, וישאלנה: מה בקשתך גנענדיל? האם להגיש לך הארחה תבקשי? ומה לך כי נזעקת? עוד מעט והנה לפניך! ויתנשא ממקומו ללכת לבית המבשלות.

—עש יאכלך! אבי! אבי! שבעתי גם שבעתי כעס ומכאובים כל היום עד למדי!

—ותוסף להרים קולה, האם רק על הלחם לבדו יחיה האדם?

—ומה בקשתך ותעש? — שאל מנוח בקר רוח.

—שאלתי ובקשתי! להפטר מחיים מרים ומאררים כאלה רגע אחד!

—אבל למה נתת פיך לחטיא בשרך? — התחנן מנוח אליה, בחפצו להשקיט סערת רוחה בעוד מועד, טרם אש חמתה

חמתה ללהבת תצא, ותלהטהו מסביב באין אמר השב!
— הה ארור היום אשר נולדתי בו! הנשמעה שערוריה כזאת? כי יפנה איש מכל עסק, ויקרא לו דרור מכל עמל החיים ותלאותיהם כשוע ואציל, ואך אל הבטלה ישית לבו, להגות בספרים, אשר אינם מעלים ולא מורידים, יומם ולילה בלי חשך, ואל אשתו ובניו לא ישים לב? האם עלה על לבו לשאל: מה מיום גנענדיל אהובתי? מדוע רוחך סרה? הה אבי, סכין פגום העברת על צוארי! למה לא התרת ידך ותבצעני? למה הולדתני לעמל ותלאה, לשבת כל היום בקרת, ולשבוע כעס ומכאובים מרבה להכיל, וגם בלילה כאשר אנוח ליום צרה, אין לי עם מי לדבר דבר? ובדברה קפצה ממטתה, ותגש אל השלחן, ותפזר כל ספריו, ותשליכם ארצה.

— מנוח בראותו, ספרי קדש נקלים לעיניו, ונתונים למשסה ולמרמס לרגלי אשה טמאת השם, לא עצר כח להתאפק עוד, בקנאתו הגדולה על קדושת הספרים המחללת בידה, ויהדפנה אחור, ויקרא בחמו האם רוח עועים מסוך בקרבך הלילה?

כשמן לאש וכפחם לעצים, כן הוסיפו והגדילו אש חמתה דבריו אלה, ויעלו עשן באפה, ובקול חוצב להבות אש, קראה האם תאמר להכותי? בעל מפרנסי! כל חלי וכל מכה יחולו על ראשך! העוד תעיז פניך לפתוח עלי פה? אוכל לחם חסד! גבר לא יצלח! גם את זקנך אמרט, ואשלח את כל מגפותי אל לבך פושע ישראל!.

מנוח אף כי הסכין לשמוע מפיה דברים נעימים כמו. אלה. ואך תחבולה אחת היתה לו במה לשכך אש חמתה הבוערת בקרבה כאשר אחזתה רוח הרעה, בהיות לבה עליה

דוי

דוי, על כי נמלט קונה אחד מידה, וכל חמתה שפכה עליו, בקללות נמרצות, בחרפות וגדופים עד הדיוטא התחתונה, כי הסיר כובעו מעל ראשו וישימנו לפניה, ויאמר בלעגי שפה: שפכי בו שפכי אבני האש ואבני הברד אשר ימטיר פיך עד כי ימלא הכובע על כל גדותיו ואחר יצא החוצה, וינענע את הכובע ויהפכנו על פניו כמו נתנם לרוח, ובזה השקיע תמיד אש המריבה.

מנות היה קר רוח מטבעו, וגם רוח נדיבה יצוק בו לנוד לכל מר נפש וקשי יומם, ומה גם לנפש אשתו המרה; מעיו יהמו תמיד על מצבה, כי ברע הוא, הלא באמת רע ומר גורלה מכל הנשים בנות גילה, השיב אמריו אל לבו בחרפה אותו — כי בעוד אשר כל הנשים יושבות ושוקטות בבית פנימה, ואין אתן יודעת עד מה ממלחמת החיים, הבעל נושא בעול החיים, הוא המכנים כל טוב סלה בבית, והיא מוציאה פרי עמלו לכלכלת הבית, ולצרכי החיים, ותתענג על רב שלום ונחת, אז גנענדיל אשתו איננה יודעת שלו גם כמעט רגע, כי היא היתה כל רוח החיה באופני המסחר בחנות, כחמור גרם תטה שכמה לסבל נטל החיים, ורובצת תחת משאה כל היום, ואין עוזר לה, וע"כ החריש ממנה, ולא הכעיסה במלין, גם כאשר מרב שיחה וכעסה שפכה קיתון של מים שופכין על פניו, כי צרת נפשה נגעה עד לבו, אולם עתה, כאשר חללה קדש, בתתה ספריו מרמס לרגליה, לא יכל עוד להבליג על סערת רוחו, ויגער בה בנזיפה, וגנענדיל אשר לא הסכינה לזאת, קצפה קצף עד להשחית.

— עד מתי ארבץ אני תחת משאי ואתה תשב בטל כל היום ותקמט ספריך? — קראה גנענדיל ותתן בבכי קולה

קולה — העד עולם אמנה לי ימי צר ולילות עמל? הה כבר כשל כח סבלי, אין אילותי בי עוד! ישפט ה׳ ביני ובינך! הן כבר כלה שארי ובשרי, עד כי לא יכירוני עוד! ותתמוגג בבכי.

— מנוח ראה והבין כי התרגשותה עתה לא סערה בצלוחית היא כפעם בפעם, כי אם תולדת עננה הרת תוגה ויגון פנימי, לרגלי מקרים רעים אשר נקרו ויאתיו בבית מרכלתה, ויד העננה אשר תשכן על פני מסחרה, היא חוללה הסופות והסערות בקרב לבה, ובאין מקום עוד להכיל אותן, התפרצו בקול רעם ורעש, ואחר הרעש גשם שוטף דמעות ממקור עיניה; וירא ראשית לו, להשקיט את רגשות לבה באמרי נחומים, ובדברי כבושין, ויאמר אליה בקול חמלה והנינה: אבל חוסי נא עליך ועלי, ולמה תעכרי רוחך ורוחי? מה יתנו ומה יוסיפו לך דבריך הנמרצים? הלא רק להותך יועילו, התבאי במשפט עם ה׳ המוריש ומעשיר המשפיל אף מרומם? מי פקד עליו דרכו? ומי התוה לו ארחות חיינו לאמר כה עשה! ה׳ הוא הטוב בעיניו יעשה, ואנחנו מה כי נלין עליו.

— דבריו אלה השקיטו מעט רוחה ותאמר: לבי לא יזעף על ה׳, ולא אשים אשם נפשו בצרתה לי, אך עליך ועל עצלותך, אך בך האשם כי דרכי החנות ילכו ארחות עקלקלות, וכספנו המעט ירד לטמיון, כי איפה נראה אשר איש בריא ושלם, איש היודע דעת, יחבק ידו בעצלתים, ויעיק כל היום את הספסל בבית המדרש, ופניו לא יראו בחנות, לעשות חשבון עם השותף, ולדעה מה יעשה בה.

— ולמה לא הגדת לי חפצך מראש, הלא בחפץ לב עשיתי שאלתך. למחרת היום אי״ה אלך החנותה רעיתי

היקרה

היקרה, ועשיתי בקרת וחשבון בה אך הסירי הכעס מלבך, ואל תדאיבי נפשך על לא דבר.

אבן מה היום מיומים? פנה מנוח אליה, ועפעפיו בחנו אותה, אך היא לא השיבה על שאלתו האחרונה, כי אם הוציאה אנחה גדולה מלבה ותאמר: לו תשב חנותנו על משפטה! אבל . . . ומלין נתקו מפיה.

— מה אבל? קרא מנוח, ולבו נתר ממקומו בראותו כי נבואתו התקימה ואשר יגר בא לו.

— אבל אחרת המועד! ענתה גנענדיל אחרי דמיה ממשכה כי כפי אשר אחזה לי, כבר באה חנותנו עד המשבר, וחסרון לא יוכל המנות הוא, הן החנות ריקה וגם באוצר הכסף נשארה שמה, ותסתר פניה בידיה, ובעיניה שבו להראות דמעות.

— רק צל הרים אַתְּ רואה כהרים ענה מנוח בקר רוח, כי גם לבו הוא מאן האמין, כי בעת קצרה יאבד כספו בענין רע, ובידי מי? בידי אשתו גנענדיל המפורסמת לאשת חיל במשא ומתן, וכן התפארה תמיד לפניו, כי בקיאה היא בכל ענפי המסחר, וברחב בינתה בעסקי החנות תתחרי את הגברים עושי מקנה וקנין. ויפן אליה ויאמר: כפי קט שכלי אדמה כי פחד שוא פחדת, ואך דמיונות כוזבים הוליכוך שולל לפחד ללא פחד.

— אבל עיני הראות כי חנותנו הֻצָּגָה ככלי ריק, אין כסף ואין סחורה, האם הכיתי בסנורים? ותחל להתמרמר עליו ועל דבריו.

— ואולי אסף שותפנו כל הכסף, וישלח אל בעל חרשת המעשה לשלוח לנו במחירו סחורה — ענה מנוח לה, ורוחו החל להשתער בקרבו ביתר שאת — הנכחד

מכך

ממך ? — הוסיף לדבר, — כי הכסף והסחורה המה כגלגל החוזר ביד החנוני, עוברים ושבים הם מיד ליד, מיד בעל בתי החרשת ליד החנוני הקבלן, ומידו ליד החנונים הקטנים, ומידם ליד הקונים ואח"כ חוזר הכסף ליד הבעלים הראשונים רק בכסף הנשאר, להם מפרי עמלם וטרחם יחיו נפשם ונפשות ביתם, וכאשר צרכי חיתם מעטים והכנסתם מרבה, ישתדלו להרחיב חוג מסחרם ולהגדיל חנותם, ולא ישאירו באוצרם גם גרה אחת, כי אם יקנו בעד כל כספם סחורה, כי אך בסחורה דשן ושמן חלקם, ולא בכסף המנח באוצר, כאבן שאין לה הופכים, ולמה תדאגי דאגת שוא ? לנכון ידע שותפנו את אשר לפניו. — ראי נא גנענדיל — אמר בפנים שוחקות, כמו נהנה וישבע רצון מעט מתשובתו אשר בה הודיע, כי גם מתופשי תורה לא נעלמו דרכי המסחור, אף כי לא ידע שלו ברוחו מהשמועה הרעה, — ראי נא כי גם אני יודע פרק בהלכות המסחר, ודעי והביני, כי חכמת התורה בכל שוררת, התורה תפקח העינים, ותביא שכל בלב תופשיה, להבין גם בעניני מקנה וקנין.

— כה התאמץ מנוח נדיב הלב ויקר הרוח להשקיט רוחה הסוערת בדברי נחומים, אף כי לבו התפוצץ לרסיסים בבתי נפשו פנימה. אך גנענדיל ענתה בתלונה על אשר נתנה לאי יודעת דרכי המסחר, ורוח חמתה החלה להתעורר בקרבה, אהה! ד' אלהים! תקופת שנים טובות החלה! תופש תורה ילמדני דעת ובינה! אויה מה הגיע לי! גנענדיל החנונית אשר נתגדלה ונתחנכה על ברכי משא ומתן לא תדע עת לכל חפץ בעניני המסחר? גנענדיל אשר עוד בהיותה ילדה קטנה

ידעה

ידעה, לכלכל חנות גדולה כחנותו של ה׳ קרעמער במשפט בהשכל ודעת, ראוה קונים אצילים, ויהללוה, סוכנים, וישבחוה כי מעולם לא ראו בת חיל כמוני, תחשב עתה בעיני אישה לגבר בל יצלח לכל, לכלי אין חפץ בו? ותרחיב שפתיה אשר מראה תכלת להן על רחב אמה.

— אבל מי יחשב זאת עליך? — ענה מנוח בדחילו ורחימו — מדאגה מדבר פן תתלקח עוד כאש חמתה.

— ומדוע אמרת באזני כי אתי תלין משגתי בדבר הכסף והסחורה? הלא פי גנענדיל הרוכלת מדבר אליך כי כספנו ירד לטמיון! ותגביה קולה כמו מבקשת עוד שכר ביד נדיבה בגלל זאת, גנענדיל לא תשגה!

— לו יהיה כדבריך —ענה מנוח בלב נשבר — אבל מאין נפתחה לנו הרעה?

— האני יודעת? ענתה גנענדיל, וחמתה שככה מעט על הסכימו לדבריה, כי ידיעתה גדולה בעניני המסחר.

— אדמה... אדמה כי יד שותפנו היתה בעוכרי.

— הסי! גער בה מנוח, למה נתת את חכך לחטא? היש לך אות ע״ז כי תמתחי על שותפנו קו חשד כזה כי שלח בעולתה ידיו? הלא שלש פעמים ביום יבקר בהיכל ד׳, ויתפלל בהתלהבות עצומה, עד כי גם עוף הפורח באויר יוכל להכות בהבל פיו, גם עושה הוא תורתו קבע, בין בעלי השיעור בתלמוד ימצא, בין בעלי משנה לא יפקד מקומו, והיתכן היות כי ידי איש ישר כמהו נגאלו בחמס? הלא עונך גדול מנשא בחשדך בכשרים, לו לא יחשב ה׳ לך עון! וישא אל השמים עיניו.

— אולם עין גנענדיל הסוהרת עם אנשים רבים צופיה הכל, וחודרת חדרי כליות ולב איש, ואם גנענדיל גזרה

אכר

אמר, כן יקום וכן יהי. אך יד שותפנו היתה במעל הזה, הוא ולא אחר! גנענדיל איננה יושבת אחורי התנור והכירים, ת"ל כבר למדתי אל דרכי בני אדם, להכיר ולהבין צדקותם ורשעתם, רבות ראיתי אנשים רבים כמו אלה הלובשים אדרת עור כבשה תמה למען כחש, ולב מלא הוות תוך ומרמה, כי זה כחמש עשרה שנה ספרתי לי מיום הספחי בחנות, ועסקים שונים היו לי עם אנשים שונים ברוחם, בטבעם, במזגם ובשפתם. מה אמר ומה אדבר, דרכי שותפנו לא ישרו בעיני מיום שתי ידי עמו.

—יוכל היות, ענה מנוח באי־רצון, כי האדם יראה לעין ובוחן כליות ה׳, אבל לבי לא יתנני לשום דפי באיש טרם תודיעני מה שרש דבר חזית בו.

—אל אלהי אבי! קראה גנענדיל ופניה החלו להשתנות לפני להבים. הן גם אם תשפך רפש ודמן על ראשו לא יראה, ולא יתבונן, האם איש הוא? אך בהמה בצורת אדם הנהו ולא יותר! גולם! אהה ד׳! למה יסרתני כה להפיל לי חבל נעים כמהו, להיות לאיש אשר שתי מלות לא אבל לדבר עמו? ותתמרמר בבכי, ותתיפח; אך על מי יזעף לבי? אני, אני בידי כריתי לי קברי, כי נואלתי ללכת אחרי איש תופש תורה אשר הוית עולם זרה לו, ועתה הנני ברעתי! לו בחרתי באיש כגילי... ולא שמעתי לקול הורי, לאיש הבקי ומנסה בכל ענפי ידיעות המסחר כמוני, כי עתה לא קראוני כל אלה, והייתי דומה לכל הנשים רעותי, הוסיפה לתנות ותריד בשיחה.

—ומנוח עמד לפניה כהנאשם לפני השופט בצאתו רשע בהשפטו.

—הכי טחו עיני מראות — הוסיפה אחרי הרגיעה רוחה

רוחה מעט — את העדי עדיים אשר קנה בעד בתו אמאליע, במחיר מאה כסף? הגם האות הזה תנכר כי לא בכפו דבק מאום? ומאין לקח לו רחב לב כזה, לפזר סך כסף הרבה כמהו על תכשיטין בעד בתו, ולמה לה כעת חליתה? האם כבר באה בברית הארושין? ואין זה כ"א מחילנו אשר בלע מיגיע כפי. ישארו אחריה! ומה תאמר עתה אישי החכם?

מנוח לא ענה דבר, וינענע בראשו לאות כי תזכה במשפטה.

—אבל מה נעשה עתה? מאין נמצא לחמנו? הן כספנו לא ישוב עוד.

—ומדוע לא? שסע מנוח בדבריה — הן יש דין בארצנו!

—הן אשים מחנק לנפשי טרם אשמע מפיו דברי אולת כאלה, הן גם תינוק בן שלש שנים, לא יוציא דברי הבל ורעות רוח כמוך! הנתפש בכף כי תגש עצומותיך לפני שופט? ומה גם כי עתה הלא הוא התקיף ומי יוכל לדין עם שתקיף ממנו?

—ומה נעשה? שאל מנוח בשפל קול.

—וגם אני אשאל זאת מאין יבא עזרנו?

—האדע? מחר אבא החנותה ונוכחתי לדעת מה לעשות.

—הידעת את אשר גמרתי בלבי — פנתה גנענדיל אליו ותאמר אליו בשפתי חן, כמו כל חליפות דברי ריב לא היו ביניהם — כי תאסף חמשה או ששה ילדים אל ביתנו, ותטיף להם לקח, ובמשכרתם נחיה נפשנו.

—כי אהיה מלמד?! רצונך לאמר.

—ומה? האם לא נאוה לך? כן כן, לשבת בטל הלא באמת טוב יותר, ענתה גנענדיל ותעקם שפתיה.

אבל

—אבל מי יפקיד על ידי תלמידים? הן ליושב אהל יחשבוני.

—האם אין מלה בלשונך? חזור על פתחי הורים נדיבים, ובקשת את ילדיהם כי יפקידו על ידך להורותם לקח ככל מלמדי העיר.

—אבל מה יהיה שכרי? הנכחד ממך כמות שכר הלמוד? הלא גם על לחם יבש ומי גריסין לא יספיק.

—ובכל זאת טוב מעט מאפס — א"כ אפוא טוב הדבר לעשות רצונך חפצתי, אבל עלי להיות מחר בחנות, ואראה בעיני אסוני ואח"כ אתישב בדבר.

—אבל מה לך לחשב הרבה הלא בין כה ובין כה, עליך לדרש ולתור אחרי תלמידים, כי די ומדי לך לשבת בטל ולצפות על שכרו. ובדברה פנתה שכמה ממנו, ותכניס ראשה תחת הכסתות, ותישן. ומנוח נשאר על עמדתו נבוך ומשומם ולא ידע עוד מנוח.

ג.

לבו יהגה אימה

הלילה הזה היה ליל שמורים למנוח, אכן לא ליל שמורים לתורה ולתושיה, כדרכו מאז, לשבת על „המשמר" בלילה ולהגות בתורה, כי אם ליל שמורים לעמל ותלאה, לו ולכל זרעו לדורותיו. הלילה הזה נקבע לו לבכיה לדורות עולם, בליל זה נחרץ משפטו לגזול ממנו חפשתו, ותאר „האדם" גם יחד. בליל זה יצאוהו הודו והדרו, תורתו

וחכמתו

ותכמתו אשר האירה פניו וכל שכיות חמדתו, אין היכל תורה ואין ענג התלמוד, וכל נושאי כליו אשר אליהם נשא נפשו משחר טל ילדותו, כי אם בית הבור נכון לפניו לשבת כאסיר בו, ולהתענות תחת ידי נערים שובבים, עד כי יבא רקב בעצמותיו, ויכל בשרו מראי והיה כלא היה.

מנוח אחרי שמעו מפי אשתו, כי כלה ונחרצה לו להיות „מלמד", נתקו ממנו מורשי לבו, ונכחד עצמו ממנו; רעיונות מסכסכים ובלולים התרוצצו בחבו, ולא ידע מה; השמועה הרעה אשר השמיעתו אשתו, כי חנותו באה עד משבר, וכח אין בידה להחזיקה ולתמכה, לְבַל תפל למשואות נצח, לא החרידה את לבו ונפשו, כמו הגזרה אשר גזרה אשתו עליו, לעזוב את בית משושו, והיכל תענוגו, בית מדרשו, והיה ל„מלמד" אבד ונדח כל הימים; כל קורות ימי חייו משחר טל ילדותו, עד עתה, עד באו באנשים, עברו לפני עיני רוחו, וישדו את לשד חיתו; כמו חי כמו חרון התיצבה לפניו אמו, בדמותה בצלמה, במראה ולא בחידות, פניה נהרו משמחה וגיל בימי מועד ושבת, בבא המורה לבקרה, וימלא פיו תהלתו, בשבחו אותו בפניה, כי נער בעל כשרון כמו מנוח לא נמצאו בין תלמידיו הרבים מעולם, נער שוקד על למודיו ביתרון הכשר ושאר רוח כמנוח לא ראה עוד! ולבב אמו עלץ בקרבה למשמע אזניה, ולולא מדת הבשת אשר נתנה לנשים שכם אחד על הגברים, כי אז נפלה על צוארי המורה ותחבקהו ותנשקהו, אך מנוח היה כפרו, ועליו, על לחייו, הניחה רוח תשוקתה אשר התגברה עליה להוציאה לפעולות ידים, כי כסתו בעתרת נשיקות חמות מנשיקות שפתיה הדולקים באש אהבה עזה, אהבת אם לפרי בטנה היחיד והרך, וזאת

היתה

היתה שלומים לה על כל עמלה ויגיעתה בששת ימי המעשה, בבת הענג והשמחה הזאת עבדה עבודתה כל היום לרבות גם הלילות, גם מלוש בצק לא מנעה, אך ורק למלאות מאויי לב מנוח, וכל אשר שאלה עיניו לא אצלה ממנו.

בשוותו לפניו את עמלה ועבודתה התנודד, ויקרא מכאב לב: אהה אמי! מי יגלה עפר מעיניך, וראית בצרת נפש בנך המוכן לפורעניות? הלא למעני נשאת ונטלת סבל החיים אחרי מות אבי ז"ל בשנת השלש עשרה להולדתי, ותחסר נפשך מטובה, בעצם תומתך, בעוד אשר עקבות ימי העלומים עוד נראו על פניך, בעוד אשר עצרת עוד כח לבלות מבחר שנותיך בנעימים, בצל איש היודע להוקיר חין יקר ערכך, ואת השלכת את כל תענוגי החיים אחרי גוך, ותשם כל מעיניך והגיוני רוחך אך בי, לגדלני ולאמצני, לנטלני ולנשאני, ככן אחר העשירים ותפקידני ביד מורים טובים ומועילים, אשר תורת ה' ותעודתו צרורה אתם. הן כסף הרבה פורת למעני, יותר מאשר מצאה ידך, אך ורק להדריכני בדרכי התורה והתושיה למען היות אהיה לאיש יודע תורה, במלא מובן המלה, לראותני בתור רב ומורה הוראה באחת הערים היה כל חפצך וישעך, ועתה הה! תחת רב ומורה הוראה אהיה מלמד! השפל ונבזה בעיני כל!

חזיונות ימי הילדות והשחרות גזו חיש, ויעופו ויעלמו מעיני רוחו, ומחזה ימי הבחרות לקח מקומם. בחזיונו, והנה איש אחד עומד לפני אמו ומהלל אותו בפניה, חנה! הלא תשישי ותשמחי בבנך מנוח, כי נער מתמיד כמהו לא ראיתי עוד בדור הזה, לו יתן ה' לו עז ועצמה לגבר חילים בתורה! נחלה טובה נפלה לך חנה, אשר לא רבים

יזכו

יזכו להבל טוב בנעימים כמהו, הנה נחלת ה' בנים טובים ותופשי תורה, וזה כל חלק האדם בעמלו עלי חלד. לו ראית איך התפלפל היום עם ר' בן צבי בתלמוד, כאחד הלומדים הגדולים, כי אז תעלוזנה כליותיך ומוח עצמותיך יְשֻׁקה, כי הקשה אליו, באחד המקומות הקשים בתלמוד, והוא בן צבי חפץ לדחותו בקש, אך מנוח בנך הבן יקיר, כגבור משכיל מלא את אשפת שכלו בחצי תשובות, וראיות נכחות, ויהרס את כל אשיות תשובתו, וראש הישיבה בראותו כי אזלת ידו לעמד בפניו, הסיר מעליו כלי נשקו, ויכנע תחתיו, ויבקשהו כי ירף ממנו כעת, עד כי יעמק חקור בדבר שאלתו, ואנחנו כלנו עמדנו סביבותיו, ונבלע כל הגה מפיו יצא כבכורה, ולא שבענו מראות את הוד אור פניו אז, כי כמו רוח הקדש שָׂרה עליו בעת התוכחו עמו, אשריך חנה וטוב לך! ועתה, אמר מנוח אל לבו, אוי לך אמי ואבוי לנפשך?! הן מלמד עני ואמלל טפחת ורבית!

עודנו חושב ומחשב דרכו והנה חזיון אחר לפניו, חזיון עת דודים הופיע לעיני רוחו, לפני אמו עומד השדכן, ומציע דבר נכבדות עם גנענדיל, כל התבל רקדה לפני אמו מרב שמחה, כמלאך שלוח ממרום אליה היה איש הבינים בעיניה, כל אמר וכל הגה אשר יצא מפיו, בספרו לה את שבחי הכלה בפניה בלעה, ורגליה התנשאו כמו למחולות. אבל כלה נאה וחסודה בחרתי לבנך! כלה אשר כל עין תשורה תאשרה! כלה אשר אין ערך לה בחן וביופי, וגם אם תחפשי בנרות בכל רחבי התבל ומלואה לא תמצאי נערה כמוה.

— אבל בת מי היא? שאלה אמי כעומדת על גחלים, בהשתוקקה נפשה לדעת אם מאשרה היא כבר אם ממשפחה

רמה היא ואם יחוסה עולה בד בבד עם יחש משפחתה הרמה והנשאה — אל תרבי תדברי חנה, ראי בקשתיך, הן בת אחד הבעה"ב החשובים אשר בעיר מגזע צץ הנה וגם שלש מאות כסף במזומנים יש אתה ואותם ישקלום על ידך לפני החתונה, ואמו עקמה שפתיה על מעוט הכסף, והשדכן אשר לא נעלמו מעיניו להיצת כתפה ועקשות פיה ויבן למחשבותיה, החל להלל את הכלה, לכסות ברב התשבחות את חסרון הכסף, ויאמר אבל עקרת הבית הנה כעת ואשת חיל תהי לו אחרי החתונה, כי חנונית היא ובצל אשת חיל כמוה הן לא יבצר מבנך, לשבת כל ימי חייו על התורה ועל העבודה, עד כי תושם משרת הרבנות על שכמו באחת הערים הגדולות, ועיניך חנה ראות, ותשבע שבע שמחות את פניו, הן חומת ברזל תהיה לו! לשמע הדברים האחרונים האלה כי בנה מחמל נפשה יתעתד להיות רב, לא הוציאה עוד הגה מפיה, ותקרא בקול האה! בני יהיה רב, רב לי! ויותר לא אבקש מאת ה׳, ובכן נגמר השדוך בכי טוב.

—כה העלו רעיונותיו את קורות ימי חייו מתהום הנשיה לעבר רוחו ביתר שאת. הה! קרא בהתעוררו כמו משנתו, איך נפלתי מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, ממעלת רב למלמד נבזה וחדל אישים. אויה מה הגיע לי? כל כספי אבד בענין רע וביד מי? ביד אשתי אשת החיל אשר בה שמתי מבטחי עז.

אבל אולי התולים עמה, או אך להקניטני אמרה, כי הכסף עלה בתהו ויאבד — אך לא, השיב אמריו אל לבו, הן מלתא דעבידא לגלויא לא משקר אינשא! ומי ימחה בידי ללכת מחר אל החנות ולעשות חקירה ודרישה מפי שותפנו, והוא הלא יגיד האמת, אבל מה יהיה אם באמת באנו עד

הכשבר

המשבר ומה אעשה אז, החל לשית עצות בנפשו, האשמע לקולה האהיה למלמד ? — ולמה לא ? אם באמת באנו עד ככר לחם הלא אין לי דרך אחרת כ"א להסתפח אל עדת המלמדים — אבל הלא מלאכה נמבזה היא בעיני כל... — אולם ההכרח לא יגנה, השיב אל לבו, גם לפשוט נבלה בשוק הורונו חכמינו ז"ל, אך לא לבא לבריות... — אבל הן לא אעצר כח להיות מלמד כי רפה כח הנני ואין אונים לי להחזיק במלאכת המלמדות הקשה מכל עבודת פרך שבעולם — ומי יכביד אכפי עלי לאסוף תלמידים הרבה ? רב לי, אם אורה לקח לשנים או שלשה נערים ומשכרתי תהיה שלמה ביד נדיבה, כי שם טוב קניתי לי וכל בני העיר ידעו כי ידי רב לו בתורה, ורבים קופצים עלי להפקיד בניהם על ידי, וההורים אשר יחפצו בי ישלמו משכרתי ביד רחבה, אבל עוד לא נסיתי במלאכת המלמדות, ומי יודע אם תעלה ליפה בידי, הן גם בכל המלאכות, מלאכות החול, דורשות הכנות רבות לאדם העוסק בה, וזמן כביר יעבר על השוליא דנגרי, טרם יאמן את ידו למלאכתו, וטרם ישתלם בה להיות בקי ומנוסה בכל ענפי ידיעתה, עד כי יקנה לו שם אמן, ומה גם מלאכת הקדש מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי אם לנפש התלמידים המקשיבים לקח, ומלאכה זה, מלאכת הרוחני והמוסרי, דרושה ביותר שלימות בה, כי בה תלוי כל קיום לאמנו, ויסוד תקות בנינו, אשר המה כל משאת נפשנו ואם אך יקלקל המורה השורה בדרכי החנוך, הלא קלקלת הדור ההדש עליו תחול, ועתיד לתן דין וחשבון עליהם. ולכן על המלמד, כפי אשר אחזה לי, להכין את נפשו, בטרם שבתו על המדוכה הזאת, עליו לבחן ולבדק

בשבע

בשבע בדיקות בנפשו אם ראוי הוא לאותה איצטלא, ואני הן עוד אין כלי תשמישי בידי, ולא רבו ידיעותי בדרכי החנוך, ואיך יערב לבי לגשת אל המלאכה לרעות צאן קדשים? לא, אמון רוחי לא יתנני למכר נפשי בעד נזיד עדשים, לא אהיה מלמד! — אבל מי היה מלמדי? השיב אמריו אל לבו אחרי דומיה ממשכה, האם ידע דרכי החנוך? ומי המה כל מלמדי העיר? הן מעולם לא עלה על לבם לדאג על דבר החנוך, ובכל זאת הוציאו מתחת ידם דבר מתוקן, כלי חפץ למעשהו אשר בהם יתפארו רבים וכן שלמים, כמה רבנים כמה תופשי תורה יראים ושלמים יצאו מחדרם, ומדוע יפל פחדה עלי, הן ידי רב לי בתלמוד ומה לי עוד? — אבל כבר החלה רוח ההשכלה לפעם בלב בני הדור הזה, ולא ימצאו חפץ בתלמוד ונושאי כליו אך כתבי הקדש ודקדוק השפה יבכרו האבות על פני התלמוד, ובהם ימצאו חפץ, ואני כתבי הקדש לא למדתי מעולם, ואיני יודע גם לתרגם פסוק אחד כצורתו—אבל גם לזאת יש תחבולה, הן עוד בידי טובי, כי עוד שלשה חדשים אמנה עד זמן אסיפת התלמידים, ועד העת ההיא אוכל להשיג לי ידיעה מעטה, בכתבי הקדש ובחקי השפה. אולם ראה מה שגמרתי בלבי, קרא אל נפשו כמוציא עצה טובה: בטרם אעלה על כסא המלמדות בעיר, אתקין את נפשי בכפר, שם אשתלם בחכמת השפה, ושם בכפר לא רבה הסכנה אם אעות הישרה, כי בני הכפר אינם מוכשרים למדע והשכל, ולא נוצרו לגדולות, ושם יהיה לי כר נרחב להשתלם במלאכה הזאת. כה שבע נדודים מנוח כל הלילה ולא ידע מנוח עד עלות השחר, ויער את גנענדיל עתה בבקר השכם ללכת החנותה.

ד.

שאול צעדיו יתמכו.

בעגלת אכר ארכה וצרה ישב מנוח, על שק שעורים קטן, אשר הכין לו האכר בעד הסוס בנסעו העירה למכר עצים; לימינו ישב איש מגושם בעל קומה קטנה, ראשו כגולה שוכנת על כתפותיו הרחבות, פניו ממלאים בלחיים עבות וגסות, מעיניו האמצות נשקפו רגז וקצף על כל היקום, אפו התבוץ מעט לעמת מצחו הקצר והחלק בלי קמטים, ממעל למעילו הרחב חגור אזור פשתן, במראה אדמדם - כהה, ושולי בגדיו המקפלים למעלה נתונים ותחובים מתחת לאזור, ועל בתי רגליו הרחבים מנחים צרורות חפציו, אשר קנה בעיר, להביאם הביתה, גם בקבוקי יין דגן ומי דבש עמדו לארך העגלה ולרחבה, וימלאוה מפה אל פה, ובקצה השני לפני הסוס הדל והרזה ישב האכר, ויאחז בידיו את מושכות הסוס, וידפקהו, אך פניו הפנה לרגעים אל בעל המלון, וישוחח עמו על דבר הפרות והעגלים אשר כחש בשרם משמן, בעבור מעוט ה„הלעטה" אשר להן בשנה הזאת, ועל דין ודברים אשר היה לו עם אשתו הרעה, בגלל שבתו כל היום בבית היין ושותה לשכרה ולא יפקוד נוהו, ולא ישים לב אל הבקר והצאן, לפטמם ולהלעיטם, להשקותם ולהציע תחתם תבן.

אבל נתתי לה להבין — קרא האכר בחמה אפו, כמו אשת עברתו עומדת בעת לפניו ומתגרה ריב ומדון עמו עתה — איך לפקד עלי עון שכרותי, ואיך להעיז פנים נגדי, בדברי עתק כאלה ולבקש מאתי כי אעזב את בית

משושי

משושי בית תענוגי ואלך לנוע על הפרות והסוסים ? כי הראיתי לה נחת ידי הקשה, ועוד מעט כרעה נפלה שדודה לרגלי מתבוססת בדמיה.

וחיים יחזקאל בעל המלון מלא פיו שחוק, ויאמר : אך טוב עשית איוואן, לו תהיינה ידיך בריאות וחזקות כמטילי ברזל בגלל זאת ; הן הנשים לא תשבקנה חיים לכל בריה, לא לבעל ולא לבעל המלון, אשר ישלם מכסת כסף הרבה בעד המלון. ומנות יושב ושומע, וכל עצמותיו תרעדנה להשמעות אזנים שיחה נעימה כזאת.

— מי הוא העלם אשר תוליכהו לביתך ? — קרא איוואן, בשומו מבטי עיניו אל מנות.

— האם לא הגדתיך ? — ענה חיים יחזקאל — הלא הוא המורה אשר קניתי לי בעיר לבני. איוואן עקש פניו ויט שכמו, כמו לא הפיק רצון מנות ממנו.

— האיש דל בשר אשר בעצמותיו שלח רזון כמהו יצלח למלמד בביתך ? — קרא איוואן בתמהון — האם רפה כח כמהו, יוכל להביא מים להשקות את הפרות, ולהשיק את התנור ? לא טוב עשית אדוני, אשר עזבת את המלמד הבחור, הן הוא היה עלם בעל עצמות ! איש מהיר במלאכתו, בו מצאת חפץ לכל צרכי הבית, גם, לפי דעתי, הורה לקח לבניך באופן מאד נעלה.

— אל תדאג יקירי, גם הוא יהיה לכלי חפץ בידי, ענה חיים יחזקאל, ויט ידו אליו לאות כי יחריש.

לב מנות נתר ממקומו בשמעו אל מה הוא נדרש לבית הכפרי, ואל מה עליו להתעתד לימים יוצרו הה ! להיות חוטב עצים ושואב מים ! וכבר היה חפצו לרדת מעל העגלה, ולשוב הביתה, אבל פחד אשתו נפל עליו ומשאתה לא יוכל

להמלט עתה, ומאין ימצא לו חית ידו? לכן נחם על מחשבתו, ויאמץ לבו כגבור משכיל.

—יהי מה! — קרא ברגש — אשא ואסבל כל מכאובים קשים, אך לא אשוב הביתה להתענות תחת ידי אשתי ובמחשבות נוגות כאלה ישב בעגלה, ויסע עד באו הכפרה בערב סמוך לבית המלון. שם עמדה העגלה, וחיים יחזקאל קרא בקול רעש גדול אל אשתו ובניו, כי יצאו לעזור לו, לשאת החפצים ואת הבקבוקים הביתה. והנה נראתה לפני אור הנר אשר בעששית אשה עבה וגסה, בעלת כרש עבה, ופנים רחבים ועבים, ותקרא אליו בקול עב כקול לביאה, למה תרעיש כה? ולמה תצעק "על בטנך„ ההרשה אנכי? אך מה אמר ומה אדבר, הנה בא ויבא גם התפת עמו! בעל המלון חפץ להשיב הורפו דבר, אך כפי הנראה התאפק וישך בשרו בשניו כי בוש מפני האורח החדש ויאמר: מהרי והביאי הכל הביתה; ואיה בניך היקרים? למה לא יצאו המה לעזרה? בלי תפונה ישנים המה כבר, לוא יתן ה' וכאשר יישנו לא יוסיפו קום!. ועד ארגיעה נראו שלשה נערים בריאים ושלמים, פשוטים ועורים מבלי בגד ממעל, רק מכנסים רחבים כסו מערומיהם; ומבלי שים לב אל האיש הזר העומד לפני העגלה, הוציאו בידים טמהרות את הצרורות הקטנים, וישאום הביתה.

—למה תעמוד בחוץ? — קרא אל מנוח חיים יחזקאל— ולמה לא תבא הביתה? בלי חמדה בא מנוח הביתה, ובבאו חשכו עיניו מעשן הקטרת אשר העלו האכרים סובאי יין, בשבתם אל שלחן עץ ארוך, ועליו כוסות וגביעים, צנצנות מלאות יין דגן, וישותתו חד את אחד בקול המולה ושאון, כהמות ימים יהמיון, ישקו, יריבו, ישירו שירי יין, וקולות

בלולים

בלולים זרים ומוזרים הרעישו את קירות הביתה המטים לנפל.
מנות עמד אצל הדלת ויבט כה וכה כנבוך ומשומם ולא ידע
אנה יפנה, ואיה מקום קבורתו, לעיניו נראה אך בית אחד
רחב ידים, ותנור עשן בתָוֶךְ, מלתחה בפנת הבית אשר
לפניה עומדת בעלת המלון ומוזגת יי"ש לדורשיו, כותלי הבית
שחורים משחור, חלונות קטנים שנים שנים, בכותל המזרח
והצפון, אשר יחדר בעדם אור כהה על פני כל הבית,
צפית אחת תלויה ביתד על הספון ממעל לשלחן, ולאורה
שתו האכרים בכוס עיניהם. בתם הבכירה קלפה תפוחי
אדמה, להכין מהם ארחת הערב, ועגל אחת עומדת לפניה,
ואוכלת מסינורה את הקליפות אשר השליכה ומלקקת את
רירה מדי פעם בפעם, ושלשת הנערים המוכנים להיות
תלמידיו מגישים אל פיה גם בידם את הקליפות.

—מדוע לא תפשיט מעליך את בגדיך? קרא אליו
בעל המלון.

—ואנה אניחם? קרא מנות.

—הניחם פה על הספסל. בעלת הבית התבוננה
עליו בעינים לטושות מכף רגלו ועד ראשו, וחיים יחזקאל
השליך מבטי עיניו עליה, כמו מבקש הוא מענה בפניה
אם מצאה חן בעיניה המלמד אשר קנה לבניו; היא לחצה
בכתפיה, ותעקם שפתיה הגסות ועבות הפתוחות תמיד,
לאות אי־רצון מקניתו זאת; לקול הגערה בנערים על כי לא
ברכו לשלום את האורח, סבוהו מכל עבריו, וכל אחד קפץ
להושיט לו ידו המגאלה ברפש וטיט, ומנות ענה אותם
לשלום בשפה רפה.

—אולי חפצך לאכל? נשמע קול עב מפי גברתו.

—ולשאלה מה זה עושה? — קרא חיים יחזקאל
בתלונה

בתלונה — האם לא תדעי כי את פי החולה ישאלו ולבריא יתנו ?

— הלא דבר הוא ! קראה חיה דבאשע בתלונה תחת נחיריה, אויה לנפשי מה הגיע לי! כי כל מלה אשר אוציא מפי לא ישרו בעיניו, האותי ילמדני דעת? הוסיפה להרים קולה.

—„נפשי לא תתאוה עוד לאכל„ — ענה מנוח בראותו, כי עוד מעט תתלקח מלחמה עזה ביניהם--" טרם יצאתי מביתי אכלתי לשבעה" —„אבל בכל זאת"!

—מנוח אשר באמת היה רעב ככלב, כי לא בא אכל בפיו כל היום לא סרב הרבה, וירחץ בנקיון כפיו, וישב אל קצה השלחן מעבר השני.

—מדוע לא תערכי את השלחן בתולה גדולה ופתיה? קראה בעלת הבית אל בתה הבכירה, אשר עיניה הפיקו עצלות ורפיון ידים, וכל תנועות גוה והליכותיה העידו כי נרפה היא.

— ראה נא ראה? איך היא פערה פיה לבלי חק! ובעד מי?... ומה כל החרדה הגדולה הזאת! הלא דבר הוא! בעצלתים נגשה אל השלחן ותשם עליו מטפחת בד קטנה מלכלכה, ותשם ככר לחם גדול ועל ידו קערת חרס גדולה וכפות עץ לפניה ותוציא קדרה גדולה ותגש אל השלחן ותשפוך ממנה אל הקערה ותמלאנה עד גדותיה, ותרחק מעל השלחן בעקשות פה.

— אכל שבעך כנפשיך! אמרה אל מנוח חיה דוואשע, ואל תבוש.

— רב תודות לך גברתי ענה מנוח. אז נגשו הנערים אל אמם, ויחלו בקול בוכים לאמר: אמי! אמי!

גם

גם אותי יציקני הרעב ! זה כשתי שעות אשר לא אכלתי, קרא השני, וילחץ בכתפיו, ויגרד ראשו.

— עש יאכלוכם! לכו שבו על יד מורכם ואכלו עמו יחד.

— ומה בשלת היום? שאלה הנער הגדול.

— עדשים!

— עדשים עדשים? ! האח הנה זה אהבתי! אך זה מאכל תאוה! ועד מהרה ישבו על יד מנוח ויחלו לאכל הלחם, ולבלוע התיכות חתיכות גסות ומלאי כפות עדשים עלאו וגמאו בפיהם עד כי ברגע יבשה חרבה כל הקערה, ולא נודע כי באה אל קרבנה, ומנוח ישב משתומם על המראה ויאכל מעט בלי תאוה, כי המטפחת המגאלה ברפש וטיט יותר מדי זהמתו, ולא נגע כי אם בקצה הכף אל פיו, אך לצאת ידי חובת האכילה. אחרי אכלו הציעה לו הבתולה הגדולה משכב, על פי פקודת אמה, על שני ספסלים ארכים וקצרים בקרן זוית אחת, ושם שכב למעצבה כל הלילה. קול שאון משברי לבו והמית שותי שכר עלו בלולים באזניו, ויפריעו שנתו ויגזלו מנוחתו כל הלילה.

למחרת היום בבקר השכם, אך האיר השחר השכימו קום כל בני הבית, וקול המולה כקול מחנה הנעורה משנתה בעצם הלילה למשמע קול רעם שרים ותרועת מלחמה, הרעיש את קירות הבית, וינועו אמות הספים לקול התלונות והגערות אשר נשמעו מפי בעלת המלון ומפי חיים יחזקאל המלעיט עגלתו בידיו חליפות.

— דוד! קרא אל הנער הגדול, למה תעמוד כבול עץ? העוד לא הגיעה העת לשלח הפרות השדה? — ולמה אתה יאנקוצקע לא תלך לרעות האווזים באחו? הן כבר ברוך

ה׳ גלה חציר ונראה דשא.

שכול לנפשי! קראה הגבירה, מה אעשה? הפרות עוד לא נחלבו, והיא, הבתולה הגדולה משוטטת בבית אחת הנה ואחת הנה, ומוחה עיניה כמו בנות אצילי הארץ! הארחה עוד לא נכונה! מים לא הובאו עוד והיא חובקת ידיה! ומה נאכל כלנו? אויה לי שכך עיני ראות! לכה שמואל והביאה מים! דברה רכות אל שמואל והוא הקטן.

—כה ארכה עת המהומה והמבוכה כשעה תמימה, ומנוח עומד. משמים ומשומם, ולא ידע מה לעשות, אך לאחרונה זכר כי עוד לא התפלל, ויתעטף בטליתו ויתפלל בלב נשבר ובהתלהבות עצומה כדרכו מאז, ובעלת המלון עומדת מרחוק ולא גרעה עיניה מעליו, כמו דבר חדש ראו עיניה בביתה. ואחרי כלותו תפלתו ערכו שלחן לארחת הבקר, בסדר ומשטר אחד, הכל כאמש בלילה. אך לפני הארחה הגישו עלי סנים מבשלים בקלחת למען האורח החדש ואז החלה שעת הלמודים.

—מנוח ישב אל מושב הקיר בראש השלחן, ותלמידיו מימינו ומשמאלו, ויחל לנסות כחם בלמודים.

—מה למדת שת מנוח פניו אל הגדול שבהם והוא נער בן שלש עשרה שנה.

—אני? תורה למדתי! ענה דוד בכבדות כנלעג לשון, כי אימת המלמד החדש נפלה עליו.

—הכל התורה כלה? שאלהו מנוח.

—ומה הפלא? קפץ ר׳ חיים יחזקאל, וימהר לענות תחתיו, הלא ילד טוב הוא, ובשרנותיו נעלים המה; המלמד הבחור אשר הורה לקח להם בתרף העבר הללהו עד להפליא כי קורא מהיר הוא בסדר התפלה, גם בתהלים

ובמחזור

ובמחזור יקרא במהירות נפלאה כרץ ממהר ולאיכשל בלשונו, כמוהסוס אשר להאכר איוואן, אשר נסענו בעגלתו אתמול, ומה תאמר עליו? הנה סוס אביר כמהו, לא ראיתי עוד, הן שוטף הוא במרוצתו כשד משחת, וכמהו כמהו ירוץ דוד במחזור, ובכל המקומות הקשים, בהרים וגבעות, בעמקים ורכסים, ולא ימצא מוקש לפניו, המעקשים וההדורים למישור המה לפניו. ואתה עוד תשאל אם למד כל התורה כלה? מנוח לא ענה דבר, כי אם שחוק קל עבר על שפתיו.

—הבה חמש! קרא מנוח אל דוד — איזה חמש? — שמות! ענה מנוח.

—ספר שמות אין אתנו, זה כשנתים אשר אכלוהו העכברים, גמגם בלשונו הנער, בתחלה היתה בו יד עזנן הקטנה, ואחר עשוהו לשמה העכברים ואנחנו שרפנהו באש, כחק ומשפט ליתומה עזובה.

וספר ויקרא, במדבר, הנמצא בביתכם?

חמשים כאלה לא שמענו מעולם, ענה דוד כמשתומם.

—ואיזה חמש נמצא?

— ספר בראשית, ענה דוד.

—הגישה החמש הזה! ענה מנוח — ולבו שחק בקרבו, הנה כי כן? הוא יודע כל התורה כלה על רגל אחת! אמר אל לבו ויחרק שן. דוד הלך לו לבקש ספר בראשית. ולבלתי בלות העת בהבל, פנה אל הנער הקטן ממנו, והוא בן עשתי עשרה שנה.

—ובמה כחך אתה רב? שאלהו מנוח, ויחלק את לחיו.

אני... אני... ענהו יאנקעצקע נבהל ונרעש מפחד, אני, סדור תפלה אלמד, ויקח לו מנוח את ספר התהלים

התהלים אשר הוכן מראש על השלחן ויפתחהו, לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד קרא הנער בכבדות, ובשפה רפה.

הסתכל! אמר מנוח אליו, הביטה בני וראה והגידה «מִזְמוֹר לדוד», והנער עמד וחשב, וילטש עיניו על המלה הקשה הזאת. מִמְזֵר לְדָוִד, שנה עוד בקריאתו.

האם לא תראה? —שנה עוד, אל תפחד בני, לא הכלב הרע אשר נשכך בשדה, ברעותך את האווזים, עומד לפניך, הלא רבך לא ישכך! אמר אביו אליו בפה רך —הביטה היטיב בספר אשר לפניך; ולמען הפא על השגיאה הגסה אשר שגה בנו, המהלל בפיו ברב תשבחות, שת פניו אל מנוח, ויאמר אליו הנה רואה אני את החסרון, ואיה המכתבא? בלי מכתבא לא ידע לקרא בספר; כפי אשר אחזה עוד לא הטפת לקח לתלמידים, ולא תדע עוד דרכי הנערים, הוא יחפץ כי דוד ירוץ לקרא בלי העברת המכתבא על כל אות ואות! פנה אל אשתו, התדפק סוס בלי שבט? הימהר סוס לרוץ ארח ולא יטה ארחות עקלקלות, אם לא תטהו במרדעות אשר בידך אל כל אשר תחפץ? נסה נא לקחת המכתבא, וראית, כי לא ישגה בראה.

—מנוח לקח לו קסם עץ דק, ויחדדהו בסופו, ויעבר על האותיות, אבל לא לעזר ולא להועיל, כי שבשתא כיון דעל על, מִמְזֵר לְדָוִד קרא כאז כן עתה אך במהירות.

—מדוע תעמד כתיש? נשמע קול משלחן המשקאות בקול רעם בגלגל — האם אזניך אטומות, ולא תשמע את חרפתי? ההוא יקרא את בני דוד «מִמְזֵר» ואתה תחריש? אויה לאזני שכך שומעות!

—מי? קרא חיים יחזקאל, בבהלה.

הלא

—הלא מלמדך הטוב ילמד את יאנקעצקע לקרא לדוד מַמְזֶר.

—לא, חייה דוואשע, לשוא יצאת לריב מהר ותוכיח עליו חרפתו! האם לא פתחה אזניך לשמוע כי לא המלמד יקרא ממזר לדוד כי בן היקיר לך? ונהפוך הוא, המלמד יעצרהו ויפריעהו משאת חרפה עליך. חייה דוואשע נרגנה בלחש לנפשה: הנה לא ערלה אזני ולבי לא טח מהבין את אשר אזני שומעות...

—עד כה ועד כה, מצא הנער דוד הנעלב את החמש בראשית, ויגישהו לפני מנוח ויאמר: הנה החמש, אבל בקשתי ובקשתי כשעה שלמה. ראה אבי גם ראה! קרא בקול עב, הנה פתותי לחם נמצאו בו, ועליך לבער אותו, וגם את החמץ אשר נמצא בו.

—הס! גער בו אביו, האם חג הפסח היום כי תדרש לבערו?

—ולמה לא שרפת את החמש בערב פסח?

—כסיל! ולו היה למַאכֶלֶת אֵש במה למדתּ היום?

—שֵׁבָה נא פֹה לימיני — הפסיק מנוח את חליפות הַדִּבָּרִים שבֵינֵיהם, בין האב החכם ובין הנער היודע דת ודין — ואנסה כחך. במקרה נִפתח החמש בפרשה המספרתּ ע"ד מֵהפכת סדום ועמורה, על ידי הַמלאכים אשר שלחם ה' לאברהם, בתור אורחים, למלאות חפץ לב אברהם, להפיק לרעבים נפשו להאכיל ולהשקות עוברי ארח מזי רעב ללחם, ולחומי הצמאון ביום שמתתו.

—הגידה נא לי, פנה מנוח אליו באהבה, למה באו המלאכים בצל קורת אברהם?

—האם לא ידעתם? ענה דוד, ואני ארע! ופניו נהרו,

אַך

אך כתרו לי זעיר והתחשבתי, כן, כן, קפץ לענות. אזכור ואזכר, הלא כן הגיד לי מורי: האחד בא לרפאות את שרה, האם לא כן? והאחד... ענה בישוב הדעת, להפוך את אברהם, והשלישי לבשר את סדום, כי יולד לה בן לאחר מאה שנה.

— טוב בני! שעה אביו אליו, ויחלק לחייו. וחייה דוואשע עמדה אצל המלתחה, ותעלוזנה כליותיה על חכמת בנה — הנה כח זכרונו גדול מאד, שת האב העלז פניו אל מנוח, ענו בי אם שקר דברתי לך בשבחי אותו לפניך, כי הכמת הנער דוד רבה מאד. ואני תקוה כי אם יחזק ד' לבו בתורה אז יהיה ל... לאכר גמור, לחשו שפתי מנוח — הנה, אות ב! קרא הנער הצעיר מכלם, בקנאו בדוד על אשר הראה לו אביו חבה יתרה, בעד ידיעתו הרבה בלמודים.

— חאצקעלע יחיה עוד נעלה בחכמתו ובשכלו על שניהם. אמר בעל המלון אל מנוח.

— יתכן היות! אבל בתחלה עלי לנסות עוד את דוד — קרא! אמר מנוח, בהעבירו את המכתבא על המלות — „הַ.... הַכְּ .... הַכְּצִי .... כְּהַצֶע .... כְּהַצֶעְכְּתָה הַב... הַ... הַאָבָה" — קרא דוד ולא יכין לקרא כן — למה לא תביט בספר, דודל? הכן כתוב? — ואיך? שאל דוד — האם לא תראה כתוב הכצעקתה הבאה. — כן כן שגיתי בראה. הַכְּ... עֶצְ... קָתָה ב.. באה, וכן עמל ויגע מנוח לשננו בפיו הקריאה הנכונה כשתי שעות, ולא עלתה בידו.

— הניחו לו! קרא חייה דוואשע מרחוק, הניחו לו להחליף כח מעט כי אין אונים לו, האם כח סוס לו כי תיגעוהו

תיגעוהו ככה? דודל צא החוצה!. דוד לא חכה לנטילת רשות מפי המורה, ובקפיצה אחת כבר היה מאחורי הפתח ויקרא את הכלב ללכת אחריו. ותלמידיו הצעירים יצאו גם המה אחריו החוצה, ויצחקו וישתעשעו בעפר וחול, ומנוח נשאר לבדו בבית, כמלך בלי עם וישב בטל, ואם אמנם דבר שבתו בחבוק ידים, בלי מלאכה, היה רע בעיני גברתו חייה דוואשע, אבל עוד לא הרהיבה ע׳ בנפשה לבקשו, כי עד כה וכה יחטב לו עצים וישאב מים, הלא אורח הוא.

כן חלפו ועברו ימים רבים ומנוח חגר שארית כחותיו לשנן לתלמידים בעלי הכשרנות פסוק אחד בחמש בקריאתו הנכונה, ולא עלתה בידו, כזורע על צחיח סלע היה למודו כי לא הכה שרש בלבם, באזן אחת עלה, ומאזן השנית יצא, ולא השאיר אחריו מאומה.

דרך תלמודו של מנוח היה במתינות ובנחת דבריו נשמעים, לא ברעש כ״א בקול דממה דקה כחק ומשפט, אבל חיים יחזקאל ארוניו ונות ביתו חייה דוואשע עקרת הבית לא הסכינו לזה, כי כל מלמדיהם אשר היו לפניו, אחזו בסופה וסערה דרכם, בהורותם לקח לתלמידיהם, ויקראו בגרון נחר ויניעו בידיהם וברגליהם ובכל עצמותיהם כנוד הקנה במים בסופה וסערה. ולכן נרגנו עליו תמיד בסתר אהלם, ויכנוהו בשם „עצל״ „או עושה מלאכת ה׳ רמיה״, וכמה פעמים בקדות אש חמתם עליו לא נתנו לו לחם לשבע. וגם דבר משפטו בא אל האכר אשר הוביל את מנוח לביתם.

— מה תאמר איוואן? אמרה חייה דוואשע אליו, באחד הלילות בבאו אל המלון לרוות את נפשו השוקקה

ביין

ביין דגן — מה תאמר לפידנו הגדול ? כי מלמד לקחנו לביתנו לפצענו ולחבורתנו, גבר לא יצלח להיות מלמד הוא, ומאבד את כל כשרנות בנינו. האם לא תראה כי ישן הוא בהורותו לקח לבני הנחמדים ? גם לפתוח פה ולהרים יד יתעצל.

— אבל ראה נא — פנה האכר אל חיים יחזקאל — כי קרוך דברי! עתה התפאר עלי, כי יודע אני להבחין בין טוב לרע, הלא מאז הגדתי לך, מעת ראיתיו בפעם הראשונה, כי איש רזה ודל בשר כמהו לא יצלח לכם, ואתה שחקת עלי, ועתה דמך בראשך.

— אבל מה נעשה עתה? תמכנו נא איוואנעצקע אוהבנו האחד בכל הכפר בעצתך הטובה —אמרה בעלת המלון בתחנונים אליו — כי נלאיתי כלכל, ולא אשא עוד את שברי.

— ומה לך לבקש עצות הרבה? גרשהו מביתך וקחי אחר מקומו.

— לבנו הטוב לא יתננו להעטות עליו חרפה וכלמה כזאת, ומאין יביא לחמו?

— אבל מה לכם ולחרפתו ולמשען לחמו? — ואם תחוסי עליו ותמאני לגרשהו מהבית, זאת עשי : הכבידי עבודתך בבית וצוי עליו במפגיע, כי ימלא בקשתך עד מהרה, בטרם תקראי אליו והוא יחטיב עצים וישאב מים, או אז לא ישפיל ידו וגם פיו.

— אכן לא יסור למשמעתי, ולא יאבה ולא ישמע בקולי.

— האם נסית כבר לבקשו לחטוב עצים וימרה את פיך?

— ה' עמך ! ועל מה זה אתאונן ולבי עלי דוי ? הן זה כמה פעמים בקשתיו בתחנונים : מנוח ! חטוב מעט עצים , כי אין במה להשיק התנור , והוא יניע במו ראשו ובזקנו המגדל כזקן תישנו , ויט ידו לאות כי לא יוכל להפסיק בתוך הלמוד . — הואילה נא בטובך והוציאו הבקר מהרפת לשלחם השדה למרעה „אין עתותי בידי" היה המענה . הה ! חמסי על בעלי אשר עזב את המלמד הבחור אייזר היה לפניו , שמעון איננו ! הלא כבעל הבית היה בביתי , טרם קראתיו נענה לי , מחטיבת עצים עד שאיבת מים , מהסקת התנור עד כבוד הבית , לא ידעתי מאומה , את הכל עשה והכין כאדם העושה בתוך שלו , ועתה אך אוכל לחם חסד אני מחזיק בביתי , חבל על דאבדין ולא משתכחין ! אכן גם על בעלי אין לי להתאונן כ"א עלי יזעף לבי , כי לא ידעתי איך להוקירו , הן הכבדתי אכפי עליו מאד , וגם הלחם סגרתי ממנו , ועתה הנני ברעתי ? — כה שפכה חייה דוואשע שיחה בחיק איוואן מכירה .

—רע ומר היה גורל מנוח מני היום ההוא והלאה , כי התענה בכל עבודת פרך תחת ידי גברתו ולא נתנה לו להשיב רוחו , גם בתוך הלמוד הפיצה עברות אפה , ותרעם בקול גאונה עליו , בנפץ וזרם ברד חרפות וגדופים : „מדוע לא השקת התנור ? האם לכלבה הייתי בעיניך כי לא נדרשת לשאלתי ? הנה כבר נחר גרוני ויבש כעלה לבי והוא כמחריש ? — אבל כבר עבר חצי היום , ועוד לא שננתי לבניך מאומה, חנן מנוח קולו.— האם לרבנים תחפץ לעשותם, לכה בתחלה ובנה להם ערים ? ענתה הגברת וחמתה התלקחה ביתר שאת , ותפער פיה כשאול לבלעו חיים , לא לכך אספתיך לביתי להלעיטך חצי שנה בלחם , ותפוחי אדמה .

אולי

אולי לא מצאתי חן בעיניך, לכה ובקש לך גברת יפה ממני!
—כה נשא וסבל ברומיה כל הקיץ, ויקלל את יומו אשר נולד בו; אולם השם קץ לחשך ראה עניו גם הוא, וישלח לו מלאך מושיע להקל מעליו מעט את כבד משאו, כי באחר הימים בסוף הזמן, בא אל בית מלונו סוחר בעצים לרגלי מסחרו, איש משכיל ויודע תורה, ושמו בן ברכאל, ובשמעו את לקחו הטוב אשר הטיף לתלמידים הפשוטים והגסים מצא חן בעיניו, ויבא עמו בדברים אם יואיל לנסוע אליו, להטיף לקח לשני בניו הצעירים, ובתארו לפני מנוח את תכונת ביתו זאת כשרונות בניו, נאות לו, ויואל לשבת עמו.

כאסיר היוצא ממחשכי הבור בארץ תחתית לאור בארץ החיים, כן הרגיש בנפשו מנוח בצאתו מבית חיים יחזקאל אל בית בן ברכאל; כמו שערי שמים נפתחו לו ויריקו עליו שפעת טל אורו בבאו בביתו, כי ראה לפניו בית מלא כל טוב, כבית אחד העשירים, כלי בית וחפצים יקרים מעשה ידי אמן, גם תלמידיו אשר נועדו לו להשמיעם לקח היו רכים וענוגים, יפים ונחמדים למראה ובעלי כשרנות טובים עד להפליא, כל למודיהם היו ערוכים וסדורים על דל שפתותיהם, ואין נפתל ועקש בכל מהלכם ותנועות גום. עד כי לב מנוח פחד ורהה פן יכשל בלשונו הוא ותושיה נדחה ממנו להשכיל פיהו להבינם בטוב טעם ודעת ואז הלא יבוש משברו, סלעו ממגור יעבר, ובפחי נפש יצא מגן עדן הזה וידיו על ראשו; כי עוד לא ידע דרכי החנוך, ומה גם לבנים משכילים ונערים מקשיבים כמוהם, אך לאשרו המסה הראשונה עברה בשלום, התלמידים הבינו את לקחו, והכרת פניהם אשר תם ורך שפוכים עליהם ענתה בם

בם כי לענג נפש היה להם תלמודו, ויתן תודה לה׳ ככהן הגדול ביום הכפורים בצאתו מההיכל פנימה בלי פגע ומכשל לב.

שם מצא לו מנוח כר נרחב להשתלם בחכמת השפה, ולדעת דרכיה, כי נמצאו לו כל הספרים הדרושים לחפצו. ושקידתו הרבה וכשרנותיו הנעלים הועילו לו, להשיג חכמת הדקדוק בימים מעטים במדה מרבה, עד כי גם עצר כח להתחרות את עזרא הסופר המורה לבני בן ברכאל הגדולים, אשר שמו עלה תמיד על לשונם לתהלה ולתפארת.

ויהי היום, ויבא עזרא הסופר לסים ספר תורה אשר כתב ארונו, וישב אל השלחן בחברת מנוח ובן ברכאל והגבירה וכל בני ביתו, ויתענגו על רב טוב, אוכלים ושותים, ששים ושמחים בשמחת התורה. אך לב מנוח לא פנה אל השמחות וגיל, כי לבו חרד לרגעים פן ינסה עזרא כחו בחכמת השפה, ואמנם פחדתו באה אליו, כי מבלי משים שת עזרא הסופר פניו אל מנוח היושב נפעם ונדהם, וישאלהו דבר מה בחכמת השפה, ואם אמנם דבריו הרעישו את נפשו בתחלה, ויבא במבוכה כמעט רגע, אך אמץ לבו לא עזבו, וישב לשאלו דבר לאשורו. ועד מהרה שב המנַסה למנֻסה כי הלאהו מנוח בשאלות עצומות, בחכמת השפה וחקי הלשון, עד כי לא עצר כח הגבור המשכיל להשיב מלחמה שערה, וגם לא הועילו לו כלי הנשק המלאים חלודה והבלים מזקן אשר הוציא עזרא מאשפתו לעמוד על דעתו בהם, כי לקש נחשבו לו כלי תותח, ופני הגביר והגבירה נהרו למשמע אזניהם, ויהי מנוח גדול בעיני הגביר ובעיני כל בני ביתו. וישב בבית בן ברכאל שקט ושאנן כחמרא על דורדיא, ויעש מלאכתו

באמונה

באמונה שלש שנים ובתקופת הימים האלה השתלם גם בידיעת שפת אשכנז מקנאתו בעזרא הסופר אשר התפאר בה עליו ויקבע עתים ללמוד השפה הזאת בעתותי המנוחה, ויעש לילות כימים, ויגזל שנה מעיניו, וכיד כשרנותיו הטובה עליו השיג ידיעה במדה גדושה גם בשפת רוססיא בלי עזרת מורה ומנהל דרך, כי אם ביגיעת נפש ובשקידתו הרבה. ושמעו הלך בכפרים אשר סביבותיו, ורבים היו מבקשיו לאספו אל ביתם; אולם אשתו גנענדיל לא נתנה דמי לו במכתביה הרבים, המלאים קינים הגה והי, על שבתה בודדה וגלמודה כאלמנה חיה בביתה, כי עמודי מסחרה בחנות כבר נפלו, והתפוצצו לרסיסים, ויד בדידותה כבדה עליה עד מאד, ולא תוכל עוד שאתה. ולכן בקשה וצותה עליו במפגיע, כי יבא העירה ולבקש לו בה „מעמד", ולמרות חפצו ורצונו הֻתק שנית מהיכל תענוגו אל בור שאון.

ה.

מרעה אל רעה יצא.

ירח האביב הגיע, החדש אשר הוכן מראש ומקדמי ארץ לענג ונחת לכל היקום, לאורה ולשמחה, לחפש ודרור; רוח עדנים ישב על פני הארץ, האדמה תסיר שמלת אלמנותה אשר העטה הסתיו עליה, ותכין לקבל הטוב אשר ישפיע האביב, הנער, המלא עלומים עליה, בקחתו אותה אחר כבוד ויפרש כנפי אורו עליה, ואחרי בלותה היתה לה עדנה; עוד מעט ותתהפך כהומר חותם בשלל צבעים רקמה, בפרחי חמד מרהיבי עין והולידה והצמיחה

והצמיחה, ונתנה זרע לזורע ולחם לאוכל בצל האביב, בעלה הטוב, אשר יאיר פניו אליה ובאור פניו חיים ושבע שמחות לכל היקום; הזורעים והצמחים המתגלגלים תחת שואה במחלות עפר ובמעבה האדמה, מתגרת ידי החרף העז ואביר הלב, אשר באכזריות חמה נתנם בכלא בתחתיות הארץ ובמחשכי בור שאון, אחרי אשר ענם ויסר מאליהם עדים — יוציאם עתה לחפשי, המלך החדש, אשר קם תחתיו להתענג באור החיים, ומנחל עדניו ישקם, בנדבת רוחו לא יניחם לציץ מחרכי האדמה בחפזה, מדאגה מדבר, פן לא יעצר כחם לקבל רוב טובת האור בהופיעם לאור החמה פתאום ויבלו וייבשו, ויכם שרב ושמש והיו למשסות לכל עובר ושב. גם הילדים יצוא יצאו עתה ממחבואיהם, ומבתי כלאיהם להתענג על רב טוב התולדה החדשה, אשר תחדש כַנשר נעוריהם, ותשביעם נעימות בימינה; בכל מקום ירונן, וקול מצהלות הנערים נשמע אל פני חוצות העיר, הנערים יושבים אגדות אגדות על הארץ, וישחקו באגוזים, בכפתורים, באין מפריע ומוחה בידם, חפשים המה לנפשם, את פני המלמד ורצועתו לא ייראו עוד, כי עתה אין ארונים המה עוד למו, ונהפך הוא, עתה התלמידים ירדו עליהם, ועל המלמדים לשית בחלקות למו, מדאגה מדבר פן יפקדו התלמידים עליהם אפם, ויזכרו להם עונות ראשונים אשר הרפום בצד ובכתף, וירימו יד בם עתה בעת אשר היכלת בידם להסיר מעליהם עלם, כי יחלו את פני אמם או שפחתם, להיות להם לפה להוריהם, כי יָשִירוּ עליהם שר אחד, שר רך וטוב ממנו, והשר הראשון ישאר ברוזן באפס לאום, ואחריתו נכרתה. החדש הזה, הוא ראש חדשים, בו נגאלו אבותינו מיד המצריים, מבית עבדים

אשר

אשר הכניעו רוחם העז, בעבודות קשות, בעבודות גשמיות, גסות ועבות, בחמר ובלבנים, בעבודות המטמטמות הלב, ומחשיכות את עיני השכל, וכה נכנע גאון עז שכלם ויתנו לארץ גום, וישפילו עד שאול תחתית, עד כי כמה אנשים התלוננו על מלאך מושיעם אשר הופיע להם ממרום לפדותם מיד צר ולהרים קרנם בכבוד, וגם בוש לא יבושו להוכיח על פניו דרכו, כי לא טוב יעשה באותו להשיב להם חפשתם, ולרוממם על במרום הר ציון, ויבחרו יותר בשפלות ועבדות. הן תעודת האדם עלי חלד להיות בעל בחירה וכן בראהו ה' בתכונת נפשו, לבחר גם בעניני הדעות והאמונות המסורות ללב, אם אך יתאימו לחקי המדינה וחברת מין האנושי; החכמה אשר חלק לו ה' שכם אחד על כל יצורי כפיו תמשילהו על כל בעלי החיים, בה יכניע את גאון עוזם, וגם פריצי החיות תֻּכּוּ לרגליו. ואולם מלך מצרים העריץ והאכזר הסיר מעליהם צלם דמות האדם, ויורידם ממעלת האדם למדרגת בעלי החיים, לעבד בם כמו בשורים וחמורים, ויתנגד לחקי הטבע, לכן שבר גם ה' עליו חקי הטבע והראה אותו כי יד האדם קצרה משנות תפקידו, ויכם מכות אכזריות בדם ורצח.

הנה כי כן לכלם קרא האביב דרור, וישביע רצון לכל היקום, כלם יהנו מזיו אורו, אך לא המלמדים, אין מנוחה ואין חירות למו, כמו ארורים המה מבטן אמם, לשבע קלון, ולראות עני בשבט עברתו כל ימי חייהם, קללת האדם הראשון רובצת עליהם יותר מעל כל בני חלוף, בזיעת אפים יאכלו לחמם, מקוצים ודרדרים יקחוהו: מבני שמיר ושית המכאיבים לבם, והקשים להם כמו מחט בבשר החי, ולא בבשר המת; לפתח ביתם ובביתם פנימה חטאת

עץ

עץ הדעת רובצת, עד יום מותם ועד בכלל, כי אך עבר עברו שבעה מדורי גיהנם בתקופת חצי שנה, והודות לאל חסדם, כי התמלטו בעור שניהם, והנה ערוך להם מאתמול תפתה, תפת אשר יִכּוּ בו בשתין פולסא דנורא, באש התנֻפה והדבות רעות, הפחד והיאוש, הקנאות, החרפות והגדופים יותר מכל אנשי מעשה ועבודה. כל בעלי מלאכות יושבים בכבוד בבתיהם והדורשם ידרש לשכנם כי כן מנהג העולם: כל מי אשר יחוש בראשו יחוש אל הרופא, לא כן המלמדים, אחריהם לא ידרשו האבות גם אם יד ושם להם בעיר, הן גם להמלמד לב בשר לו, ורוח אנוש בקרבו, גם בו בוער שביב רגש הכבוד, ועליו לחזר על הפתחים ולבקש „ילדים" כעני הסובב על פתחי נדיבים לבקש לו מתת ונדבת יד; לב מי מהמלמדים לא ימס בקרבו, בהגיע ימי „בין הזמנים" אשר אז עליו לנוע על כל הבתים, ולהניע את העיר כבברה עד כי ימצא לו, לא המרגליות, כי אם הצרורות ומה חטאתם ומה פשעם כי ככה הגיע להם? האם כה גדול עון עץ הדעת מנשוא?

—רעיונות כאלה התרוצצו בלב מנוח כאשר אלצה והציקה אותו אשתו גנענדיל, בדברי ריבות יורדים חדרי בטן, כי יבקש לו „מעמד" בעיר וכי ישית נוספות על האובדים האמללים אשר בעיר. אכן קצרה ידו מהושיע לו, כי היא באחת, ומי ישיבנה. אבל מה יעשה? הן לא ידע איה משכנות ההורים הדורשים אחרי מלמד ואיה בית נדיב, אכן כמו עצה ממרום הופיעה על מחשבי נפשו, לסור אל חצר בית הכנסת אשר שם שער הבערזע למלמדים, אולי יגנב דבר מפיהם אל אזניו לטוב לו, ויבא אל מחוז חפצו והנה אגדות רועי צאן אדם עומדים בכל עבר ופנה, ומתלחשים

איש

איש עם רעהו זה יעשה חליפין מחליף תיש באיל ושה בעז, וזה ימכר לחברו בכסף מלא, זה יראה לחברו מקום שם נמצא גדי וזה יחרף את חברו על כי הוציא ממנו תלמיד בחזקת היד, זה יתאונן על רעהו, ויוכיח דרכו על פניו על כי הלך לבדו אל בית העשיר, בלי נטילת רשות ממנו, וזה יספר לרעהו, כי עלה בידו ללכד ברשת ערמתו דג גדול בעל סנפיר וקשקשות זהב ע"י עוזריו הרבים ומנוה עומד מחריש ומשתאה, וירא לגשת אליהם, אך לאשרו ראה מרחוק את ר' יגדליהו מכירו ומיודעו מאז, וגם לשאר בשרו נחשב לו תמיד, וישא רגליו וילך אליו, ויאמר אל לבו האח עתה נעזרתי! הלא נהירין לו כל שבילי עולם המלמדות וכל בתי האבות הדורשים אחרי מלמד ולמעני למעני ידידי מנער יעשה בלי תפונה כל אשר תמצא ידו, הן כל התלמידים אשר בעיר בידו המה, כי מקרי דרדקי מפורסם הוא בעיר, כי בימי נעוריו היה ריש דוכנא בחדר ר' הודיה הידוע לדרדקי טומחה ורב חכמת ר' יגדליהו ממנו הוא, ורבים וכן שלמים, ועשירים קופצים עליו להפקיד את בניהם על ידו, באשר יש לו מכונה כזאת, אשר תלמד את הילד הקריאה הנכונה בסדר התפלה בשנה אחת, וגם ידיו רב לו לשננו את התורה עד הסדר „בשלח", בעת קצרה לא יותר משתי שנים ומחצה, וכאשר יגיע „לבשלח פרעה" אז ישלחם גם הוא מתחת ידו הקשה למלמד הגדול ממנו, אל המלמד אשר ישלם לו במיטב כספו בעדם בהמליצו טוב עליו לפני אם הבנים כי הוא מלמד להועיל והתלמידים יבאו לידו, אחרי דברו הלא לא תשנה הגבירה, הלא פי יגדליהו יתן עצתו לתת על ידו, והוא לא יוליכנה שולל. (עד מתי יואלו ויכסלו ההורים לדרש ולחקור אחרי מלמד אם מורה טוב ומועיל

ומועיל הוא מפי עוזרי המלמדים? האם כה טפש כחלב לבם ולא יבינו כי לא טובתם ידרשו כ"א טובת עצמם... על ההורים לשאל את פי האבות אשר המלמד יטיף לקח להם ולא את פי העוזרים) ואם יקרה כי יתגנב אחד המלמדים אל בית אחד מאדוניו, אשר יש לו אך דריסת הרגל שם בלי רשותו ויפתנו לתת את בנו על ידו, אז ירעיש שמים וארץ בביתו, על כי לא שאל האב את פיו, ויחגור שארית כחו להתיר אגדתם. דעת לנבונקל, כי לרגלי איש כזה אשר בידו מפתחות כל שערי הילדים בעיר, התרפסו כל המלמדים, וכל איש חפץ קרבתו, וע"כ אין לתמוה על החפץ אשר אורו עיני מנוח בראותו את ר' יגדליהו! הלֹא תקוה טובה נשקפת לו מעמו, למצא פתח פתוח לפניו.

—מה אתה עושה פה מנוח? הגם אתה מצאת חפץ להסתפח אל עדת מלמדי העיר?

—כן דברת ידידי, ועל כן יצאתי לשחרך ואמצאך, הנה שמעתי עליך אומרים כי כתה שלמה תצא מחדרך, ולוא חפצת לעשות לי טובה, כי אז חלצתני מן המצר, וברכת בני ביתי על ראשך תחול.

— אמנם כן מנוח, בכל לבי ונפשי נדרשתי לשאלתך אבל... אבל אזלת ידי.

—ומדוע? שאל מנוח בכבד ראש. בראותו כי נוחלה אבדה תקותו.

—אבל תלמידי בני עשירים המה, אשר כל חפצם וישעם אך בכתבי הקדש ובתלמוד געלה נפשם, ואתה הלא ידך רב אך בתלמוד כפי אשר ידעתיך ולא יצלחו לך תלמידי.

— אם אך לזאת יחרד לבך, אוכל להרגיע רוחך כי הפחד ממך והלאה, ואם אך תואיל בטובך להציגני לפני

הוריהם

הוריהם, אוכל להבטיחך נאמנה כי המה לא ינחמו, ואתה לא תנחל בשת.

—לא פללתי לשמוע ממך דברי אולת ורעות רוח כמו אלה, חי נפשי! — ענה יגדליהו בעקשות פה, הכן חשבת למשפט כי יש לי דבר עם הורים בורים והדיוטים, כמו הורי בני הכפר אשר אינם יודעים בין ימינם לשמאלם? לא ידידי, אני אתיצב לפני משכילים, במקום גדולים נכבדי קרת שם מקומי ולא לפני חשבים, על בתי אבות משכילים הדרתי ובם אתפאר, וביניהם לא יכירך מקומך, המה יבקשו למו מורים חכמים ומשכילים כמענדילסאן, והיודעים חקי השפה בכל פרטיה ודקדוקיה כבן זאב, ועל מלמד כפרי כמוך לא ישימו גם לבם, וירחקוך כמו דוה.

—אולם הימצאו מבוקשם? שאל מנוח בתלונה על שאתו עליו חרפה בפניו, וישפילהו עד שאול תחתית, כי בין בני האדם לא יתחשב, ובין מלמדי העיר לא ימנה, בעוד אשר נפשו יודעת מאד, כי עולה הוא על כל מלמדי העיר בתורתו, והשכלתו, ובידיעתו הרבה בדרכי החנוך יוכל להתהרות גם עם ר׳ יגדליהו בכבודו ובעצמו, השחוק הוא בעיניך אנשים חכמים, וידועים לתפארת ולתהלה בכל רחבי ארץ כמנחם ויהודה ליב? הלא נאמנים כמוהם בכל בתי השכלה, ובכל חדרי מקצעות התושיה והמדע, לא יהיו למלמדים.

—הנה אך כן יְדַבֵּר! שסע יגדליהו בדבריו, אבל זאת אוכל להגיד לך בפה מלא, ואשר חכמים יגידו ולא כחדו, כי השכלת רב מלמדי עירנו רבה היא; בדבר המלמדות תוכל עירנו לקחת לה קרנים על כל הערים הגדולות לאלהים. משנתם קב ונקי, בפה מפיק מרגליות יגיד

הנער

הנער לפני אביו את כתבי הקדש אשר למד בכל השבוע, ירוץ ולא יכשל בלשונו, ויגל האב וישמח ביוצאי חלציו ביום עמדו לפניו למסה, וע"כ רק למלמדי העיר לבדם נתנו בניהם ולא יתערב זר בתוכם. — א"כ אפוא מדוע לא יכבדו המלמדים לשבת בתיהם והורי התלמידים לא ידרש אחרי המלמדים המועילים? — ר' יגדליהו פתח פיו לענות, והנה ר' שרביה המלמד נגש אליו וחוטמו הארוך הכנים לפניו, להריח בו ריח תלמיד כדרכו מאז, להכנים חוטמו בכל חברת מלמדים, ויקד ויושט ידו לו ויאמר: ומה שלומך? בלי תפונה חדרך כבר מלא תלמידים מפה אל פה, העוד לי לשאול? החליק ר' שרביה לשון אל ר' יגדליהו. — אם אמנם עוד יחסרו לי כשלשה תלמידים, אבל בחכמתי הרבה בדרכי הלמודים בטח לבי, כי אהיה מלא וגדוש, ענה ר' יגדליהו בשחוק קל; לו ימלא המקום חסרונך אתה עד מהרה כמו חסרוני אני, זה כבר דרשוני בעלי בתים גבוהים ונכבדים, כי אבא אל בתיהם לנסות כח בניהם בתורה, אם לא יצלחו לי, אך לבי יהלך בגדולות ובנפלאות מהם, אני אבקש לי מרעה דשן ושמן, בהר המור ובגבעת הלבונה, בנאות נטילי כסף ואדירי העיר, שם חמדתי לשבת ופרים מתוק לחכי ולא בגני ירק פשוטים, האם לא כן?

—ומה שלומך אתה שרביה? פנה יגדליהו אליו — אין שלום לי, אמר שרביה בשפל קול, כמעט הצגתי ככלי ריק „בני" יצאוני ממני ואינם ומה אעשה עתה לא אדע, מאין יבא עזרי? אך אליך עיני נשואות, כי תעמד לי בשעת דחקי! ופניו נפלו.

— ואנה באו? ומי חשפך חשפה? אך הם! ההיית במקום

במקום אשר הראיתיך? שאלו ר׳ יגדליהו.

—אנה שתו קן למו? תשאל ר׳ יגדליהו, לא אדע גם אני וגם פליאה דעת ממני מי האיש אשר ערב לבו לגשת אל תלמידי, אשר כבר ידם רב להם בתורה, וכמעט יודעים המה את כתבי הקדש בעל פה? הלא ידעתני ר׳ יגדליהו, כי מלמד טוב ומועיל הנני, ומי כמוני מורה? על טהרת הקדש אטיף לקחי להם, בשפה צחה וברורה כיד חלקת לשוני הטובה עלי, תלמידי יקראו מעל הספר קריאה נכונה, מלעיל ומלרע יטעימו כקורא נאמן, עד כי כל אשר אזנו מליהם תבחן יחיש עתידות למו, כי עוד מעט ימלאו את מקומי: הן בהררי יגדלו ויחנכו על ברכי התלמוד והתורה גם יחד מהיותם בני שמונה שנים עד באם בשנת העשתי עשרה, ואז אך לזמן אחד יעברו אל מלמד אחר הגדול ממני בתורה, וממנו תיכף אל בית הישיבה — אך אדמה כי יד המלמדים החדשים במעל הזה, כי שמעתי פי מלמדים רבים חדשים מקרוב באו העירה, והמה לא ישבקו חיים לכל מלמדינו הישנים, יחטפו על ימין מכל הבא בידם, ולא ישבעו, גם שור או כשב או עז, אם אך יולד להם מוצא למחיתם, יגזרו על שמאל ויוציאו בחזקה תלמידים מיד המורים הישנים, ולא יאמרו הון; ואל המלמדים הישנים הגיע להחליף אומנתם במלאכת סת״ם, אויה מה הגיע לנו! ויוציא אנחה מקירות לבו, מי ראה ומי שמע דבר נבלה כזאת כי כל הרוצה ליטול השם מלמד יבא ויטול ואנחנו מחרישים, למה לא נקרא עצרה לעצר בעד שטף המים הזדונים האלה? אספו זקנים, קדשו קהל, המתיקו סוד במה לקדם את פני הרעה הנשקפת לנו אם לא נחלץ חושים לעמד בפרץ, מבלי תת איש זר לבא בגבולנו, אכן למי אדבר ואעידה

וישמעו

וישמעו? האם בני אומנתנו אנשים המה? האם אגדתנו נוסדה יחד כמו לכל בעלי אומנות, הנה להם יש חברה מיוחדה, ואנשים העומדים על גבה, אשר בשבע עינים יביטו לבל ישיג איש גבול רעהו, ולא יקפח איש פרנסת חברו, אולם אחינו כל איש לבצעו יפנה, ואיש איש לעברו תעו לחפר לו אכל, ובצרת חברו לא ישתתף, ונהפך הוא, כי עוד יעמד על דם רעהו הטובע בים צרה ואין מציל, וגם יהדפהו בחזקה אל מעמקי בור שאון, ויתקפו בידו על ראשו למהר מיתתו, ולא יוסיף עוד להיות לשטן על דרכו, מי גבר יפשע בעד פת לחם כמו בני חברתנו —

—אבל מי הוא האיש הנגש והנענה כמונו? שסע ר' יגדליהו בדבריו, הלא חיינו תלואים לנו מנגד בכל עת ובכל עונה, צפויים הננו אלי חסר לחם וכפן בכל זמן ועדן, אם תחסר לנו כבשה אחת מעדרנו אז תקלל חלקתנו בחיים, כי חסרון לא יוכל להמנות הוא אחרי עבר עת האסף הצאן אל גדרותינו, ומי הוא אביר הלב אשר ישים אשם נפש המלמד על הקדימו חייו לחיי חברו, ועל יתורו מרעהו גם בשדה אחר? הן לא מרוע לב, ולא מתאותו הגדולה לרכש לו הון רב ועצום, יעשה לפעמים זר מעשהו, כ"א מעני וחסר כל, ועניותו היא המעברת אותו לפעמים על דעתו ועל דעת קונו.

— אבל עניי עירנו קודמין! ולמה ידחקו זרים אותנו? החסרת מלמדים עניים אמללים עירנו? הלא אביונים רבים הולידה והצמיחה לבהלה קריתנו לעשרות ולמאות ככמהין ופטריאות על כל מדרך כף רגל, כי עוד ישימו עליהם נוספות בני ערים אחרות להציקם ולשים מועקה במתנם? ומנוח עומד נרעש ונפחד למשמע אזניו, בדעתו אל נכון כי גם

גם אליו יכוננו חצי תלונותיו, כי גם הוא מלמד חדש מקרב בא לדחק רגליהם, וגם עליו יעבר כוס חמתו, אכן לא פתח פיו כשה נאלמה ויהי כמחריש.

— אולם ברב דברים — הוסיף שרביה לדבר בפנותו אל ר' יגדליהו אחרי הוציאו כל רוחו אשר הציקתהו בטנו וירוח לו — לא יחדל פשע, את העיקר עזבתי, ונטפלתי בטפל אשר לא יתן ולא יוסיף לו מאומה וגם להותי יועיל, הנה כי כן שאלתני, אם מלאתי אחרי דבריך, ואם הייתי שם?... האמנם דרשתי אחרי משכנם, אך לדאבון לבי לא מצאתים, כתותי את רגלי כל היום, ותקותי עוד לא באה, השפחה דחתני בלך ושוב כל היום: האדון לא ימצא כעת בבית! השיבתני בחמה, אחרי הצהרים יבא ביתו! אחרי חצות היום שבתי, „עוד לא בא!" הרימה עלי קול גערה, הן לא יתנו מנוח לנו הולכי בטל אלה, אם אביט ואשגיח על הקדירה לבל יקדח תבשילי, או לעמד על המשמר בפתח הבית, ולענות להמונם הרב אשר ידפקו דלתות הבית זה אחר זה בלי חשך? „בעוד שעה ימצא בבית", ועתה הואילו וצאו, כי עלי לסגר הדלת. ואם אמנם אני לא חתי מפניה, וקול גערתה לא נחת בי להפחידני, הלא ידעתני יגדליהו, כי לבי עשוי לבלי חת, וגם שאת האדון בכבודו ובעצמו לא תבעתני, ומה גם שפחה נמבזה כמוה, העביט של מים שופכין! אבל לב מי לא יתפוצץ לרסיסים בקרבו בשוותו לפניו את החרפה אשר ישאו אחינו תופשי תורה בעד פת לחם יבש בימי הבינים האלה: בימי בין הזמנים; אחרי שעה חזרתי למשכנם, וכבר התברכתי בלבי, כי עוד מעט והרכתי צידי, ומה נעותי משמוע אחורי הדלת מפי השפחה זעומת נפשי: „האדון טרוד כעת בעסקיו, ואך בערב יופיע

הביתה

הביתה", וכה חזרתי חלילה כל היום מבית לבית והתקוה עוד רחוקה ממני. יקחם אפל! אמרתי אל לבי, אותם ואת שפתתם הארורה; אחר כן הטה שרביה את ר' יגדליהו הצדה, וילחש לו באזניו דברים אחדים.

— אבל עצתך כעצת אלהים שרביהו! נשמע מפי יגדליהו בקול גדול מרב התרגשותו, אקוה כי בעצה הנאמנה הזאת נשגה ונעשה חיל אחי הטוב! מנות חשב וחשב, ולא ידע ולא הבין לשכל מליו. אך פתח דברי אגודת המלמדים העומדת לא הרחק מהם האיר על מחשבי הסוד הכמוס והחתום, והתעלומה יצאה אורה.

— לעשות קנוניא זאת היא עצה אשר לא שמעוה שאול ואבדון! קרא איש אחד מבני החבורה הקרובה, כי ילך איש וישבח את סחורתו של חברו בפני קונה פלוני, למען ישבח חברו את מערבו שלו בפני סוחר אלמוני; שערוריה כזאת עוד לא נשמעה בעולם המלמדות!

—ומי עשה נבלה כזאת? שאלו רעהו, ונפשו גחלים תלהט.

—הלא המה שני צנתרות הזהב העומדים ומתלחשים שם; וירא באצבעו על חשביה ושרביה, שני יהידי סגולה אלה עשו חוזה ביניהם, להוליך שולל בעצת שאול זאת, את כל בני העיר ונכבדיה וערמתם זאת תעמד להם לאסף כצאן ילדים הרבה עד בלי די, ולנו ישאירו אך עוללות פרי בסר, ואנחנו מחשים? הבה אחי נתחכמה להם, להפר עצתם ולקלקל מהשבתם, פן ירבו לאסף כל התלמידים בחדרם ולנו לא ישאירו מאומה.

—אבל במה נכריעם תחתינו? ומי יוכל לדון עם שתקיף ממנו? קראו חבריו.

—האם אין לשוננו אתנו ?... תקיפים המה אך בעיני אלה אשר סבבום בכחש ולא בעיני הש... שרביה ויגדליהו עמדו על מקומם בהשקט ובטחה, וגם לא התעוררו לשמע אזנם בדבר המלשינות בדעתם נאמנה כי לא נחשדו המלמדים להכות בלשון את איש, המה יחרצו אך בלשונם, ולפעולות ידים לא יוציאו לעולם את מזמתם הרעה ולכן לא נבהלו נחפזו, ויעמדו הכן על מקומם. פתאום לפתע קפץ שרביה ממקומו, כמו לו ראה מרחוק מטמון על הארץ, ויאמר אליו בחפזה עלי להפרד מעליך עתה ולמהר לכתי כי שני „בנים" חפשים הופיעו לעיני רוחי ואפחד פן יקדמני אחר ברחמים — אך ראה כי תמלא את דברי החוזה אשר בינינו קרא אליו בלחש ושרביה מועף ביעף אל אשר נשאו רוחו.

—ומה? פנה מנוח אליו האמר לתקותי נואש?

—הלא אמרתי לך כי תלמידי לא יצלחו לך והוריהם לא יאבו ולא ישמעו לך.

—ובכ"ז אין לך דבר העומד בפני החפץ, ואם אך תאבה לעשות לי טובה, ידעתי כי לא יבצר ממך מזמה, הן מצודתך פרושה גם על דגי הרקק, ובאין דגים גם בדגים מלוחים יסתפק העני לסעודת שבת, יאמר ההמון; זכר נא כי אם אתה תסתיר פנים ממני, ומי ישורנו? הלא קרובך אני, ומבשרך לא תתעלם גם מבלעדי זאת לצדקה גדולה תחשב לך בהמציאך לי עזר בתלמידים אחדים.

—הידעת? ענה יגדליהו בלזות שפתים, וישם ידו על מצחו לזכר הנשכחות, אם כה תציקני בדבריך מה אעשה? מצאתי לך מראה מקום, אשר שם נכונים לך שני „בנים" חפשים, אם רק תדע איך להתהלך עם הוריהם וביתר שאת עם אם הבנים ואז תמצא נתיבתך על נקלה

ובדברו

ובדברו הוציא מכיסו פסת ניר קטן ועט עפרת וירשום עליו כתבתם: הג' ברוך... ברחוב... ויתנה על ידו וישם לדרך פעמיו, גם זאת תעשה, פנה אליו שנית, לבש לך בגד טוב ויפה גם מגבעת יקרה שים על ראשך בלכתך אליו, כי גם בגדים יקרים ויפים יועילו הרבה ל„מעמד טוב", כי המה יחבבום על אמות הילדים לתת להם את בניהם מבלי דרוש אחריהם עוד אם טובים ומועילים המה ולוא יכלת עוד לשום משקפים על עיניך כי אז מה טוב.

רב תודות לך! ידידי, אך חרפה שברה לבי לבא בית איש לא ידעני מתמול שלשום, ולעמד בפתח כעני המבקש מתת.

— ומה חפצך? הודיעני עד מהרה, כי אץ דרכי.

— חפצי וישעי, כי תציגני אתה לפני ההורים, אם תחפץ בעזרתי ולקנות עולמך בשעה אחת.

— ומה תאמר נפשך עוד? אולי גם להושיבך על כסא המלמדות, ענה יגדליהו בהמה, או אולי יש את נפשך כי אני אני אטיף לקח לתלמידיך, רב לך רב אם אתן לך מראה מקום...

— האוכל להגיד בשמך כי שלוח הנני מאתך? הוסיף מנוח לשאל אחרי דומיה ממשבה.

— חלילה לך אל תזכיר את שמי פן יבלע לך.

— ולמה? שאל מנוח ובינתו הסתהרה להבין את החדה הסתומה.

— אל תעמיק חקור הרבה, עלה והצלה! ויפן ערפו וישת פניו אל רחוב היהודים.

— מנוח נשאר על מקום עמדתו במבוכה גדולה, ומזמה נבצרה ממנו איך לחרוץ משפטו, אם ימיר כבודו בקלון

לבא

לבא כאורח לא קרוא לבית הג... ואם לא. עודנו עומד כה תפוש ברב שרעפיו והנה ראה מרחוק את ר' יקטן המלמד ידידו מנער, עומד וטוען עם איש זקן ושמו ירחמיאל אשר עליו יאמרו המושלים וליצני הדור, כי זקנו המגדל יביא לו תועלת הרבה ב„נטילת הבנים", כי הדרת פניו תקח לב האמהות להחזיקו לאיש נכבד ונשוא פנים. ויגש מנות אליו בפיק ברכים ובשברון מתנים, ויאמר: רמשא טבא לך ידידי! ור' יקטן לא ענהו שלום, כי לבו התרגש בקרבו בריבו עם איש חרמו ומרב התעוררותו חשכו עיניו מראות, ואזניו ערלה משמוע את ברכתו שלום ותחת ענותו לשלום, פתח בריב פיהו וישמיע במרום קולו, הנשמעה שערוריה כמוה? אני הפכתי בחררה זה ימים רבים, וכבר זכיתי בה, והוא יאבה לגזלה ממני? רשע! עוכר ישראל! הלא ראה תראה כי ירוד ארד עמך לחייך בור הדיוט!

—איזה חררה? ואיזה חתול? קרא איש מצותו.

— ראו נא ראו איך יתחפש כמו לא ידע רע! התאמר נפשך לסבבי בכחש, כמו שתתעה אמות תלמידיך? האם עיני לא ראו — הוסיף יקטן בחמו — בדברך עם הג' ברוך? גזלן! רוצח נפשות! כל אברי מנות נזדעזעו לשמע השם הנכבד „ברוך" יוצא מפרש מפיו, אך אמץ לבו למען ישמע אחריתו — הלא נפשך תקבע ונפש אנשי ביתי.

— האם רוח עועים מסך בך או שתית לשכרה היום והיין מדבר מתוך גרונך? האם תשים מחסום לפי? או האם עלי לשאל את פיך אם אדבר עם איש דבר ואם אחדל? ומי שמך לשר ושופט עלי לפקד דרכי?

— אבל אזני שמעו מאחריך בשוחחך עמו על דבר בניו

בניו הקטנים! קרא יקטן ויתנשא ממקומו.

— ומה עול מצאת בי אם דברתי עמו על אדות בניו? הלא חפשים המה, וכמוני כמוך יש לי הצדקה לבקש אותם!

— אולם כבר יעדתי אותם לי ושלי המה שודד ליל!

— ולמה יחרד לבך עליהם? הן כל בני עירנו יודעים את הגביר ברוך, כי מוצא שפתיו קדוש לו ואם יצא מפיו דבר, כי תלמידיך הם ולא ישוב.

— עוד לא הבטיחני בפה מלא כי אם....

— כי אם השיב פניך ריקם, אחשב למשפט, ומה ממך יהלך אם אני אאספם אל חדרי? — לכן לא לי ולא לך יהיו! קרא יקטן בשצף קצף. ופני מנוח נהרו מעט בשמוע דבר משפטו החרוץ, וקרן תקוה חדר בבתי נפשו פנימה, כי עוד טובו בידו.

— א"כ אפוא עתה הלוך אלך ואבקשם מיד ר' ברוך על אפך ועל חמתך, וידעתי נאמנה, כי יבכר אותי עליך, אכן דע לך כי לולא באת בריב עמי, כי אז לא עלה גם על לבי הרעיון לדבר עם ר' ברוך בדבר בניו, כי יפקידם על ידי. הודות לאל חסדו, כי לא אדע מחסור „בבנים".

— אבל חוסה נא עלי ועל נפשות ביתי הצפויים אלי חרפת רעב, כי כמעט שתי שלישיות מחדרי יצאו ואינם, החל יקטן להתחנן על נפשו, שא נא לפשע שפתי כי מרב שיחי ויגוני דברתי באזניך דברים כמתלהמים ולא מרע לב. אל נא תבקשם מיד הגביר, ואז נכונים המה לפני, וחסדך לא אשכח לנצח.

— לך זכה במקחך! ענה המאסף בנים בזקנו, אין לי חפץ ב„בנים", וכחץ מקשת עף ירחמיאל אל בית הגביר ר' ברוך, ובהפזה שכח לברכהו בשלום. נשום ושאוף יחד

בא יקטן ביתה ברוך וישאל: הנמצא האדון בבית?
— לא, היתה התשובה בפי השפחה.
— ומתי אמצאהו?
— אין שעתו קבועה, ענתה המשרתת הזאת, אשר היתה אשה צעירה לימים, רכות. לנכון בדבר הבנים תדרשו אחרי האדון וטוב יותר כי תבאו בשבת הבאה, ואז תמצאו את האדון ואת הגברת יחד.
— אבל יראתי פן יקדמני אחר עד יום השבת?
— לא, ענתה השפחה. דבר חנוך הבנים נתון בידי הגבירה. היא המרחקת והמקרבת המלמדים בזרוע, והאדון לא יתערב בדבר נקלה כזה. הן גם את המלמד הישן תרחיקהו הגבירה, אף כי מלמד טוב ומועיל הוא, כי כן השמיעה הגבירה משפטה עליו פעמים רבות באזני.
— ובמה הכעיס את לב הגבירה? הגידה נא לי ואדעה — שאל אותה, הן לאשה טובת הלב וחכמה כמוך הכל גלוי וידוע.
— אל תשיתו בחלקות לי, לא חכמה ולא פקחת הנני, ענתה השפחה בענוה ותשפל עיניה לארץ.
— האמת נתנה להאמר: לב השפחה מלא שמחה וגיל לשמע תהלתה מפי איש נכבד, ותען ותאמר עתה נוכחתי לדעת, כי מלמד טוב הנכם ולבי ינבא לי כי התלמידים שלכם יהיו, באשר הגבירה אהבת איש כמוכם היודע להלך נגד הנשים, ברך וענג, בנימוס וד"א, לא כן היה המלמד הישן, הוא לא השמיע תהלתה בפניה, ולא החליק לשון אליה כיאות לאשה נכבדה כמוה, וגם אותי לא ברך לשלום בצאתו ובבאו ועתה הנהו ברעתו. ודע לך, כי גם ידי היתה בעוכריו להדפו ממצבו, גם אתי התיעצה

גברתי

גברתי, אם לשית לב לחמלה עליו, אך אני באחת כי איש כמהו אשר כשפחה כגברתה כאין בעיניו, איננה שוה לרחם עליו, ואתם, עצתי נאמנה לכם כי בא תבאו ביום השבת, ואני אדבר טובות אליכם, וכדברי כן יקום.

— עוד שאלה אחת קטנה אשאל פיך, ואת סלחי לי אם הלאיתיך בדברים הרבה ונכריה הנך לי, אך מובטחני על טוב לבך, כי תשאי לפשע שפתי. ההיה פה מלמד אחר?

— אחת היא לכם! התלמידים שלכם המה.

— תחי רוחך אשה טובה כאשר החייתני בדבריך! יתן ה' והיית גם את לגבירה נכבדה! האם לא יאתה לך להיות גבירה? —רב תודות לכם. אך סלחי לי אם אפרד כעת מכם, כי הסיר מעלה רתיחות הרבה, ויוריד השומן מעליו. ויברכנה לשלום, וילך לו שמח וטוב לב.

—ומנות אשר הלך אחרי יקטן, ויראהו בבאו הביתה עמד מאחורי הדלת וישמע את כל השיחה אשר היתה בינו ובין השפחה, ויאמר אל לבו הה לגורלנו המר! גם שפחות משלו בנו, גם היא תחוה דעה על המלמד אם לקרבו או לרחקו ועל המלמד לשית בחלקות גם לה. וכמעט הסב לבו ליאש על התלמידים האלה. אך בכל זאת אמץ לבבו ותַחַש רגלו אל בית המרכלת, אשר להגביר ברוך, ולאשרו מצאהו שם ויקבלהו בפנים מאירות, ויבקשהו, כי יטריח לבא ביום השבת, לנסות כח בניו בלמודים „וכפי אשר אדעכם וגם שמעתי תהלתכם מפי בן ברכאל" — הוסיף לדבר אליו — „ישארו בידכם" וגם זאת תדעו כי אם אמצא חפץ בכם יש לי למענכם עוד ארבעה תלמידים. ויודה

מנות חסדו לו, וישא רגליו וילך הביתה לבשר הבשורה הטובה לאשתו גנענדיל המחכה לבאו.

ו.

כל ימי עני רעים.

יום השבת בא, יום המנוחה לכל בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם, כקטן כגדול כעשיר כעני כעבד כאדוניו כשפחה כגברתה כעושי מלאכת יד כמנצח על על המלאכה, כנושא סבל, כנושכי נשך, כלם יתענגו על הדרור והחירות ביום הקדש והמכבד הזה, כלם ישמחו במתנת חלקם אשר חלק להם ד׳ הטוב והמיטיב שכם אחד על כל עמי הארצות, במנוחה ושביתה מכל מלאכה יום אחד בשבוע, ביום אשר שבת הוא מכל מלאכתו וינפש. עוד בערב שבת בין השמשות יקרם עור חדש על כל איש ישראל, נשמה יתרה ורוח חיים חדשים יפיח באף כל בני עם סגולה יום השבת, כל פנים נהרו ועקבות הדאגה לא נראו עליהם, כחלום חזיון לילה תדדנה כל האנחות והאנקות הקנאות והשנאות, אשר יד מלחמת הקיום מהוללתן תעופינה כעב. אין קול ענות חלושה בפיות הנגשים והנענים תחת יד הזמן ומקריו ופגעיו, בששת ימי העבודה והמתלאה, אשר חבלים יחלק להם באפו, ויכניע גאון עזם במלחמת התנופה אשר נלחם עמם בזרוע עז, כי אם קול שמחה ענג וגיל, קול תודות והלל לד׳ על המתנה היקרה הזאת אשר נפלה להם בנעימים, מנוחה שלמה ותמימה ושלות השקט, אין כאן לא

תחרות

תחרות ולא קנאה, לא קצר רוח ולא עצר רעה ויגון כ"א אחדות ושלום אמת, התלכדות הנפשות יחד בקבוץ אחד, ותרועת ששון וגיל, כל בני הבית יושבים יחד באגודה אחת, לבושים בגדי כבוד ופאר איש איש לפי ערכו, ואבי המשפחה בראשם, אל שלחן מלא דשן ושמן, אוכלים ושותם, ומתענגים על רב טוב אשר הכינו למו לפני בא יום המנוחה, תחת אשר בימי המעשה מפזרים ומפרדים המה, זה בכה וזה בכה, זה בחנותו וזה יענה בדרך כחו לרגלו מסחרו, ואין בידם להתענג איש בחברת רעהו, ויבצר מהם לשפך שיחו והגיוני רוחם איש בחיק רעהו, בא יום המנוחה ותבא עמו האחדות וקבוץ כל הנפשות, בבית אחד, אל שלחן אחד ובבית הכנסת אחד, וכבני שחק יתאחדו לבותם ותרועת מלך בם. אכן ישנם חלק אנשים, אשר גם יום השבת לא יעצר כח להמציא להם מנוחה בביתם, ולהתענג בחברת נשיהם ובניהם; כל ימיהם רעים וגם בשבתות וימים טובים, המנוחה נעדרת מהם, כמו נולדו לבהלה לשבע עמל ולראות עני בכל ימי צבאם, חלקתם תקלל בארץ, ולא ידעו נחת כמעט רגע. הלא המה המלמדים האמללים, הה אמללים המה מאין כמוהם! אות קין על מצחם, תמיד נעים ונדים המה גם בשבתות וימי החג, כי בעוד אשר כל איש גם בעל מלאכה שפל ערך יושב במנוחה שאננה, ונהנה מזיו בניו ובנותיו, אזניו לא תשבענה משמוע חכמת בניו הקטנים המתרפקים עליו ומתגעגעים לפניו, עליו, על המלמד, לנוע על בתי אבות תלמידיו, להראות פעולתו אשר פעל ועשה בששת ימי המעשה, עליו לבחן את הילד ומובן מאליו כי הוא יכשל בלשונו וינקש בשנונו, כי אין לבו ורוחו פונים עתה אל התורה והתושיה, כי אם אל

השחוק

השחוק והשעשועים אשר חסר נפשו מטובה בכל ימי השבוע. גם לי יום מנוחה היום, יחשב הנער בלבו, גם עלי להחליף כח היום מעבודתי הרבה העמוסה עלי בכל ימי העמל ורעות רוח. כאשר יחכה איש אמונים לגואל אמתי, כן ייחל הנער וישאף צל יום המנוחה, יום השבת וימי החג ועתה יבא המלמד וישבית מטהרו, ויפריע מנוחתו, הלא כרוצח נפש יחשב בעיניו המלמד אז ובגלל זאת ישנם ילדים העוינים את מוריהם כל הימים. ודעת לנבון נקל, כי לב הילד הפנוי לבטלה לצחוק ושעשועים לא יפנה אל הלמודים, אשר יצוה עליו המורה במפגיע להשמיע קולו, ולהראות כשרנותיו. אך באין בררה ובאין לו עצה איך לחלץ נפשו מן המצר, יפתח הנער את ספרו, וישמיע לקחו בעצלות ורפיון ידים, בשפה רפה ובכבד ראש, כמו שכפאו שד, ומה התקוה מבחינה בעת כזאת אך מפח נפש ומכשל לב, כי אביו היושב למולו ואזניו מלין תבחן בשמעו כי אך מלות מקטעות יוצאות מפי בנו, מאמרים בלי משטר וסדרים, ירגז ויתקצף על בנו ועל המלמד גם יחד, יקלל את בנו בקללות נמרצות על כספו אשר יפזר עליו כאפר להבל וריק, והוות בקרבו על המלמד הדך והנכלם, ומה תענה אחריו אם הנער בראותה כי בנה משאת נפשה ואישון בת עינה נקלה לעיניה?... שערו בנפשכם את מצב המלמד אז, פניו יתאדמו כתולע מהבשת אשר ינחל וישבע קלון מכבוד, ראשו לארץ ירד וברכיו כשלו, לבו יתר ממקומו, ומשנה שברון ישבר רוחו, בראותו כי כל עמלו וכל הכעס והמכאוב אשר נשא וסבל בכל ימי השבוע בהטיפו לקחו לילד אשר טפש כחלב לבו, ולא יכרה אזן לשמוע בלמודים, עד כי עלה בידו לשננו היטיב,

כי

כי יהיו למודיו ערוכים בפיו וסדורים על שפתיו, ועתה עלה כל עמלו בתהו, האם יתענג עוד המלמד האמלל על מאכלו הדל ביום השבת בצאתו מבעליו בפחי נפש? הידע עוד מנות ביום המנוחה אחרי המסה המרה הזאת? ומה גם כאשר איננו עולה לו הנסיון ליפה, בימי שבתות אשר בין רגל לרגל, לעת צאת ובא התלמידים מחדר לחדר, הלא אז ספה תמה נפשו מן בלהות צלמות, אשר תאופפהו כי יפחד; פן סר צלו, וממה לחמו נשבר. הנה לרועץ נהפך לו יום השבת, ליום עברות, ושמה תחזיקהו בהעלותו על לבו, כי עתה הלא, יקצו מזעזעיו ושונאיו בנפש יקיפו עליו להוציא טרפו מפיו ואין מציל, עיניו יראו צר מעון לכלות נפשו ולהאריב בשרו. ולכן לא יפלא בעינינו הדבר לראות את מלמדו הישן של ר' ברוך ור' חשביה שמו יושב וחושב באשמרת הבקר ביום השבת, ראשו נשען על ידו, עננת הרת תוגה ויגון שוכנת על פניו, כל בני הבית הוזים שוכבים על מטתם, ודומיה חרישית שוררת בבית, אך קול נחרת הישנים יפריע לפעמים הדומיה ואך חשביה קדמו עיניו אשמורות, כי דאגתו ל„בנים" לא נתנתו לישון כל הלילה, כמו לבו נבא לו, כי נכון בידו יום חשך. נפשו שקועה במצולות ים המחשבות, והוגה דעות אמות תלמידיו, אם מצא חן בעיניהן, סופר ומונה את כל מלותיהן והליכותן עמו מיום הראשון לימות החרף עד הנה, למען דעת על פיהן, ועל פי מאור פניהן, אם יש לו לקוות עוד כי גם בימות הקיץ יסתופפו תלמידיו בצר מעונו.

— אבל! — הוציא מחשבתו בקול ויט ידו כנואש מתקוה — אבל הגבירה אשת ר' ברוך פנתה ערף אלי, ולא ברכתני לשלום בפגשה אותי אתמול ברחוב, והאם לא

אות

אות ומופת גדול הוא כי מאסתני, ויש את נפשה להוציא בניה ממני? וחשכת צלמות כסתה פניו.

— אולם הלא אותות ה„משלוח מנות" לא אנכר — קרא בקול, ואור פניו שב אליו — כי לבה טוב עלי, אין דבר! אין דבר! אך פחד שוא חוזה לי לבי.

— ומדוע פני הגביר איננו אלי כתמול שלשום? שעפיו השיבוהו ועב קל כבף איש כסה עוד שמי רוחו.

— יתכן היות כי מלשני בסתר הביאו דבתי רעה לפניו, בקנאותם בי, כי עצמו מצמיתי ושונאי חנם יקרצו עינם עלי, אבל כל קנאתם ושנאתם כמוץ יסער מגרן עד ארגיעה, וחרפתם אל חיקם תשוב, בהראותי לאדוני היום את פעולת בניו הגדולה, בהעבירם לפניו את כל משנתם בסדר ומשטר, בפה דובר צחות, או אז שונאי ילבשו בשת, ואני אבא על שברי אשר יגדל ויעלה פי שנים בזמן הבא.

— ואולי כבר קדמני אחר ברחמים רבים, ובשפת חלקות אשר שת להגבירה, והיא אוהבת כן. — אבל מי כמוני מורה? ולבי לא יסיתני בשפק, להשב כי שפת חלקות תעלה על שפת אמת ולקח טוב — ומי יודע.... אכן מה לי לדכאות רוחי לשוא, קרא בקול, ויתנשא ממקומו, הלא בעוד שתי שעות, משפטי כאור יצא! ויקח את טליתו בידו, ויער את בני ביתו, וילך לו אל בית התפלה, ומה גדלה מבוכתו שם בהפגשו עם אדוניו, ולא קרא לו לשלום. בלב נשבר ונדכה התפלל תפלתו, ועפעפיו בחנו את פני ר' ברוך לרגעים, בחפצו לקרא מעליהם את הכתוב על לוח לבו ואך כלה תפלתו יצא מבית התפלה ללכת לבית ר' ברוך, וילך ברגלים ממהרות, תפוש ברב שרעפיו, לא ברך לשלום ולא השיב שלום לכל קוראיו, באמצע הרחוב

זכר

זכר, כי מטפחתו האדמה אין אתו, ובמה ינקה את חוטמו, וישב הביתה, ועד מהרה הלך אל ר' ברוך. בגשתו אל הפתח נקה חוטמו פעמים רבות, ויחלק זקנו, ויסלסל פאותיו ויתקן את מעילו העליון החדש ויעמוד ויתפלל תפלה קצרה טרם יבא הביתה: יהי רצון מלפניך הגבירה שתקבלני ברצון וכוס חמתך על השפחה לא תשקיני, גם ברגז רחם תזכרי כי דלותי מאד. ויהיו נא אמרי לרצון לפני האדון כקטרת הסמים אשר יריח מעל בגדי אשתו. אנא ה' תנני לחן ולחסד ולרחמים גם בעיני השפחה ואהיה חשוב ומקבל ומרצה לפניה ותגער בשטן לבל ישטנוני ויהי רצון שתהיה יציאתי לשלום כביאתי בלי פגע רע ומכשל לב ומפח נפש אמן סלה ועד! ועתה קוראים יקרים נעזוב נא כמעט רגע את ר' חשביה על יד הפתח לכלות תפלתו ולנקות חוטמו הרבה פעמים ונלך אל בית מנוח לבקרו מעט רגע הן שבת היום ועתותיכם בידיכם לעשית חוזה בביתו.

ז.

ריב הנמלים על גרגר אחד.

מנוח יקדש על כוס יין מלא, ושותה ממנו מלא לגימא בבת אחת, יקנח פיו בעגת ביצים, אוכל ושוהה, ועיני גנענדיל אשתו המפיקות זעם וחמה מוסבות עליו.

— למה תעשה הכנות רבות כאלה? קראה בקולה החד, הלא לך ללכת?

— ואנה? שאל מנוח.

— ראה גם ראה ענתה גנענדיל, הן כבר שכח כי קרוא

קרוא הוא לבית הגביר ברוך ביום השבת הזה,

—האם שלח אחרי היום לבא אלי? קרא מנוח.

—ומה אם לא שלח אחריך?

—כי אז לא אלך! ענה מנוח בקרת רוח.

—השמעת? אדון גדול הנהו! שליח מיוחד יאבה? הלא דבר הוא! האם לא רב לך את אשר יערך ביום החמשי כי תבא היום לביתו ועוד שלוחים מיוחדים תחפץ!

—אמנם כן יעדני, אבל שבת היום, ולא אשבית שבתי, טרם אכל סעודת שבת כחק ומשפט בלויתך ובחברת בני הנחמדים, לא אלך.

—התחשב למשפט כי אתה המלמד האחד בעיר, ובלעדיך אין איש אשר יאבה להשיג. נתח טוב ושמן כמו בני ר' ברוך הגביר? הן רבים קופצים על בניו לאספם בחדרם, הרעים גנענדיל עליו בקולה, מה אעשה עמו? איש להוט אחרי אכילה כמוהו לא ראיתי עוד! התברח ממך הסעודה? עוד היום גדול לך לאכל ולהבקע בטנך מרב האכל! שים בגדך עליך עד מהרה ולך לך אל ר' ברוך כי תעביר המועד.

—אם אך הוכיח ה' אותם לפני, לא ימלטו מידי גם אחרי השבת, ומנוחת השבת לא אשבית ולא אבטל.

—ראה נא מה גדלה צדקתו היום! כל המלמדים כַּתּת יכתתו רגליהם כל היום ביום השבת, להכין בעוד מועד לחמם, גם רגע לא ישכנו רגליהם בבית, ואל ענג השבת לא ישימו לבם והוא יחפץ לצדק יותר מכלם!

—אבל גם חיט לא יבקש לו עבודה ביום השבת, ולמה יגרע חלקי מהם? קרא מנוח.

—מלאכה היא מלאכה ואסור למצא חפצי חול כשבת

וגם

וגם לדבר דבר אה‫תם איננו רשאים, אבל המלמדות איננה מלאכה, ומותר לדרש אחריה. — אבל מה אמר ומה אדבר הנה נפגעתי בבעל כמהו, אשר לא ישית לב לכלכלת הבית, ולא יביט גם „בפנת בניו" אם בטנם תחסר, ואם בא אכל לפיהם כל היום, ועיניה רטבו דמעות.

—אולם בלי תפונה נמצא כעת המלמד הישן בביתו, ואיך אעמוד על דם רעי? סבב מנות פני הדבר בתשובה אחרת.

—הנני רואה כי תבקש לך כל התחבלות להשתמט מהיות מלמד בעיר, לכן ידוע תדע כי רע ומר יהיה גורלך בימים הבאים, בחנות לא אשתכר עוד ל„הלעיטך" אותך ואת בניך, ונהמת באחריתך, עוד לא אדבר עמך דבר! רבקה, ערכי השלחן! מנות מיראתו מפניה כמו מפני אש לוהטת, וידע כי אחריתו מרה כלענה אם לא יסור למשמעתה, שם מעילו עליו וילך לו אל ברוך, הרבה פעמים הלך ברחוב הלוך ושוב, הנה בא אל פתח הבית, וישב אחור, כי חרפה שברה לבו לעשות שבתו חול, ולנוע אחרי תלמידים ביום הקדוש, אך לאחרונה דחפתו אימת אשתו עליו בחזקת היד אל בית הגביר, ויעמד פתח החדר הראשון המוביל אל הבית פנימה, והנה אזניו שמעו קול איש מדבר בבית המבשלות אל השפחה: שבת טובה לך! היש האדון בבית? השפיל קולו.

—המה אוכלים ארחת הצהרים.

—ההודעת אותם כי דרשתי אחריהם?

—כן ענתה השפחה, אך יצא יצאת מהבית והנה האדון והאדונה באו וידברו על אדות מלמד אחד ושמו מנוח, והאדון הללו

הללו עד להפליא באזני הגבירה. ויהי בשמעי זאת חשתי ולא התמהמהתי והשמעתים כרגע כי אתם הייתם פה, התחשבו — הוסיפה לדבר — כי אם יסרני ה' להיות שפחה אחלל דברי, וקול תלונה על פונו באמונתה נשמע מדבריה.

— ומה ענו אותך? שאלה בהיטיבו פאות ראשו, ובנקותו חוטמו במטפחתו המנקדת לבן על גבי תכלת.

— המה החרישו ולא ענו דבר.

— הדברת טובות עלי באזני הגבירה?

— העוד תשאלו? גם אחותכם לא הרבתה להגיד ישרכם ממני — מי שם? נשמע קול מחדר האכל — אין איש! ויקטן בא ויעמד על מפתן החדר ויקד עד לארץ, ויאמר: ברכת ה' על כבודו תחול!

— מברכי יברכו! ענה בורשטיין ועיניו כמו עיני הגבירה הפיקו אי־רצון על באו לעת כזאת להפריע שלחנם. ומנוח ראה זאת מרחוק, ויחרק שן — קחו לכם כסא לשבת והנה מהומה ומבוכה נהיתה אל השלחן, כל המסבין קמו ממושבותם, לפנות לו מקום, ולהגיש לפניו כסא. ומה החדשות הטובות אשר תשמיעו.

— הלא בלי תפונה, הציעו לפני האדון דבר באי.

לא, אין מגיד אין משמיע דבר באזני, וישת פניו אל הגבירה כמבקש פשר דבר מפיה.

— האם לא השמיעה לכבודו? — מי? — הלא שפחתו.

— לא שמעתי מפיה מאומה. — גם אותי תוכלו להשטיע בקשתכם. — ויקטן נקה חוטמו שנית, וישת פניו המפיקים הכנעה ושפלות אל האדון, ויאמר: הנה שמעתי כי

כי יש להאדון נער יודע תורה בעל כשרנות טובים, זרע ברך ה׳, ואני הנני מלמד טוב ומועיל וטוב בטוב הלא דבק טוב הוא.

— אמנם כן נער חכם לב וחרוץ הוא בני ישראלקע — יאריך ד׳ ימיו הוסיפה הגבירה, המורה יהללו וישבחו עד להפליא, כי סופג כל למודיו כספוג אבל...

— אמנם כן גם אני שמעתי תהלתו בקהל רב, קפץ יקטן בדבריו, וזה דבר באי הנה כי נכספה נפשי וגם כלתה לאספו אל חדרי, ואני תקוה כי תחת ידי ישגא ויעשה חיל והיה לאיש מבין בכל דבר חכמה ותושיה, הן רבו תלמידי אשר יצאו מבית ספרי ויהיו למורי הוראות, ישאלו נא פי ה׳ ב... ופי ה׳ ג... ויגידוהו מה מלמד טוב ומועיל הנני! ומי לא ידע את המלמד יקטן?

— אבל כמו כבר הבטחתי לאיש, ענה בורשטיין, למען שית קץ לדברי מהללו.

— האם הפקיד כבודו את בניו ביד ירחמיאל הבור וההדיוט אשר לא ידע מאי דקאמרי האחשתרנים?

— אם אמנם גם אותו לא נוכל „לעשותו כלאחר יד", וכפי אשר ארעהו אני גם הוא יעבד באמונה, וגם הוא תופש תורה, אבל לא על ידו הפקדתים כ"א למלמד חדש מקרוב בא ומשכיל ויודע דעת הוא, כאשר יעיד עליו ידידי המשכיל... — כרעם וברק וחזיז כן הלמו ומחצו ראש יקטן דבר השמועה כי מלמד חדש גזל ממנו את התררה אשר הפך בה זה כמה ואת הישן מפני החדש יוציא ר׳ ברוך, ומי יודע אם לא יוסיף יגזל ממנו, ויעמד נבוך ומשומם רגעים מספר, אך התאושש אחרי כן ויאמר אבל... אבל עוד לא נראה פעלו על תלמידיו ומי לא ידע כי המלמדים

החדשים לא יגיע עד קרסולנו בדרכי החנוך? — כדאי הוא ידידי... לסמוך עליו, וישימו פניהם אל המטעמים. ובראותו כי לא כן יוחיל לפניו ויצא החוצה בפחי נפש, הלוך ותרף בבוז ונאצות את המלמד החדש, ומנוח אשר חכה לצאתו בחוץ כי בבאו בתחלה בפרוזדור וירא כי צר לו המקום כעת בבית, וישב על עקבו במהירות נמרצה עד כי לא נשמע קולו בצאתו, ובראותו את יקטן יוצא בפנים נזעמים התעודד ואור תקוה טובה האיר על מחשכי לבו כי ישועתו קרובה, ויחכה רגעים אחדים עד כלותם לאכל, ויבא הביתה באמץ רוח ויברכם לשלום, ויגישו לו כסא.

— הנה האיש אשר נתתי על ידו בני הנעימים! והגבירה התבוננה בו, ומבטי עיניה סבבוהו מכף רגלו ועד ראשו.

— טוב הדבר! אבל מה נעשה למלמדנו הישן? הן לא יתן דמי לי, גם היום היה בביתנו טרם תבא מבית התפלה וירבה אלי דברי תחנונים, ויבך לפני בדמעות שליש, כי את נפשו אקבע, אם אוציא את בני מתחת ידו.

— א"כ אפוא — ענה מנות — לא אבה להיות ברוצחי נפשו! יהי לו את אשר לו, ולי ימצא ד' רוח והצלה ממקום אחר. ויתנשא ממקומו לצאת.

— אכן כתרו זעיר! קראה אחריו הגבירה, אשר תשובתו מצאה חן בעיניה, הן לא נאבד את כשרנות בנינו בידינו בגללו! הזן ומפרנס לכל ימציא לו מזון ומחיה גם הוא ואנחנו מה? הן בידינו לתמכהו בכסף אבל לא להשחית בנינו אשר המה כל שכיות חמדתנו בעבורו בחמלתנו עליו, כבר נוכחנו לדעת כי כל כשרנות בנינו הטובים יעלו בתהו ויאבדו אם יוסיפו להקשיב לקח מפיו.

ומי

— ומי יודע אם יתקלקלו בידו? לבי לא יתנני האמין כי יעשה איש מלאכת ה׳ רמיה. האם לא ידעו את אשר למדו?

— הואילו נא בטובכם, ובחנו אותם ואזניכם תשמענה אם לא קרוכם דברי כי גם מה שידעו מכבר שכחו.

— גם זאת לא אעשה, כי אני נוגע בדבר! — לכן חכו מעט, ואשלח אחריו.

— אבל איך אעמוד על דם רעי? — אך טוב! ענה הגביר, הנה אתם תבאו באולם פנימה, ומשם תשמענה אזניכם את לקחו אשר ישמיע בקול — לו יהי כדברו! ויבא מנוח בהיכל ויסתר שם והנה ר׳ חשביה בא, חפצי לנסות כח בני בלמודם, אמר ר׳ ברוך אליו; ישראלקע! קרא ר׳ חשביה אל הנער הגדול גשה נא הנה והשמיע רְבי תורתך אך בקול רם ובשפה ברורה כדרכך תמיד וישראלקע היה טרוד בצחוק האגוזים, ויניע בכתפיו, ויסרב לגשת.

— קרב הנה! השמיע ר׳ ברוך בקול מושל ומצוה, הלא תבוש ותכלם, נער גדול כמוך לא ידע עד מה בלקחו! בכבד ראש כאלו כפאו שד נגש אל השלחן ואל ספרו אשר שם לפניו המורה. קרא הפרשה הזאת בטוב טעם ודעת ובשום לב, ויפתח פיו, וידבר תחת הנחירים בנלעג לשון, וכל דבריו היו כתפל בלי מלח. הרימה קולך ביתר שאת! קרא אליו ר׳ חשביה, אבל שוא כל עמלו, כי „בקטניות אל הקיר" כן דבקו דבריו איש באחיו, ור׳ ברוך לא יכל עוד למשול ברוחו ויסגר את הספר, ויאמר אל המורה הנכלם, האם לא תבשו ולא תחפרו מלקח כזה? ופני חשביה נפלו.

— לא אמחל זאת לכם עד עולם! קרא ר׳ ברוך, ויתנשא ממקום מושבו ויבא ההיכל פנימה.

— מַה תאמרו עַתה? אמר אֶל מנוח, האם גם עַתָה לֹא

לא תתנו צדק לדברי? בצאת ר' חשביה מהבית הגיע לאזניו קול לחשם, ויבן כי דבר בליעל יצוק בזה, ולכן עמד על יד הפתח בחוץ לחכות לצאת איש חרמו. ומנות בראותו כי כלה ונחרצה מעם הגביר להוציא את בניו מידו, ובדעתו כי לא יועיל לו עוד כל סנגריא ויאמר אל ר' ברוך א"כ אפוא תלמידי הם?

— כן ענה הגביר, ותקותי חזקה כי אתם לא תוליכוני שולל, כמו המלמד הנבל הזה.

— אין בטבעי להלל את נפשי, אבל בה' בטחתי כי כבודו ישבע רצון ממני. ויברכם לשלום. הוא יצא מהבית עוד לא הרחיק והנה חשביה השתער אליו בחמת רוחו, הנה אתה נבל היית בעוכרי! ויחזק בזקנו, ויטלטלהו טלטלה גבר ומנות בקש והתחנן על נפשו, כי ירפהו, כי חס על כבודו ועל כבוד כל המלמדים, אבל חשביה החזיק בו ולא עזבו, והמון אדם רב נאספו ובאו לקול השאון והמהומה ויתקלסו בם ויהיו למשחק למו. ובעמל רב נשמט מתחת ידו וינס מנוסת חרב הביתה וחשביה קרא אחריו: הלא תזכרני פושע ישראל וידעת תנואתי! ויט ידו עליו בחמת רצח ויהלך עליו אימים כי ישיב נקם לצריו ונקה לא ינקהו. ומנות הלך הביתה בפיק ברכים ובפנים לבנים כמת, ויבא הביתה נסחף ונדחף, ויתנפל על המטה באין אונים ויתעלף, ויהי מהומה ומבוכה בבית, אלה רצו אחרי מים, ואלה מהרו לרוץ אחרי רופא, ואחרי עמל רב השיבו רוחו לתחיה, וישכב כבול עץ כל היום ואך נפקחו עיניו לעת ערב והנה אשת חשביה התפרצה הביתה בקול רעש גדול, איה רוצח נפשי ונפש בני ובנותי? את שערת זקנו אמרט אם לא ישיב לי נדחי! הה! גם את שארית נחמתי בעניי שדד ממני הנוכל! לשוא

הסתתר

הסתתר מפני ? כי מידי לא יברח השולח בעולתה ידיו! אכן גנענדיל אשר הסכינה מאז להשיב חורפה דבר שפכה כל חמתה עליה, וישליכנה מהבית כנצר נתעב אחרי המטירה עליה חרפות וגדופים ותסגר הדלת. ואחרי עמל רב ותלאות רבות אשר נשא וסבל מהמלמדים נעשת מנוח למלמד העיר. לשמחת לב גנענדיל אשתו.

ח.

איזהו דרך ישרה.

עברו ימי המהומה והמבוכה ימי הבהלה למלמדים אשר כל אחד נבהל למחיתו ומחית נפשות ביתו ויפחד ויירא פן חסר יבאנו בתלמידיו ובטנו תחסר בכל הזמן. וגם לחם צר לא יהיה להם ומי יחמול עליהם, ומי ישבר רעבונם? לכן תגדל החרדה בלבות האמללים עד למעלה ראש בימי החליפות וצבא אשר למלמדים, אך עתה בעת הזאת אשר אנחנו בה עברה כעב פחדתם והתרגזותם, כי באו ימי שבתם על כסא מלכותם בצר מעונם, שבט המושלים בידם וכל תלמידיהם עושי רצונם יושבים בדחילו ורחימו כעבד לפני אדונו ומסלדים בחילה על מקומות מושבותם, כל התלמידים יכרו און לכל הגה מפיו יצא, בעין אחת יביטו בספר ובשניה על פני המורה ותנועותיו בהטיפו להם לקח למען ייטיבו לשמוע את אמרי פיו ולא יכשלו בלשונם ולא ינקשו בשנונם בעמדם לפניו למסה. ואל תתמה על החפץ מאין באה תשוקתם זאת אל הלמודים לעת כזאת? הלא יצר לב בני הנעורים רק רע כל היום; אמנם כן, כמו אז כן

עתה

עתה, לבם פונה יותר אל השחוק והשעשועים מאל התורה והתושיה אשר יורם המורה, אולם הפנים החדשים ודברי תורה החדשים הנשמעים מפי המורה החדש המה יסבו על לב הנער האוהב חדשות, כמו כל בני האדם הבאים באנשים, להשכיח כמעט רגע את תעלוליהם ולהעיר אזן לשמוע בלמודים החדשים. זאת ועוד אחרת הלא כבוד המורה החדש עוד חדש להם ומי לא יפחד מפני השר אשר עוד לא מצאהו ועוד לא בא עד תכונתו אם איש טוב הוא כמשה ואם קשה הוא כפרעה וגם הוא יעננו באכזריות חמה כל היום בלי חשך, אולם אחרי הסכינם עמו לאט לאט יפל אור פניו בעיניהם ועמו גם פחדם ויראתם יחד (כי ע"כ לפי דעתי ולפי הנסיון תרע זאת על מצב החנוך יותר מסגנון לשונות של מלמדים הרבה) ושנה או שנתים די והותר לתלמיד לשמוע לקח מפי מורה אחד ולא יותר ומה גם אחרי אשר יראו ויוכחו לדעת, כי גם המורה החדש כחמר ביד היוצר הנהו בידם, ברצונם יביאו לו שכרו וברצונם יקפחוהו, ואם רגע באפו, יפקדו עליו עונו ויעשקו שכרו וילינו פעלתו שבועים ימים, ומה רע ומר יהיה גורלו אז בעברם על כל תלין... ולכן בדעתם כי כעיני עבד אל יד אדוניו כן עיני המורה אל יד הנער אשר ישקול לו כסף שכרו לא יחתו ולא ירגזו מפניו עוד, וגם ירימו ידם בו וימרו את פיו, והתושיה נדחה מהם. לו חכמו ישכילו ההורים יבינו לאחריתם כי אז לא שלחו כסף שכר המורה בידי בניהם והיה העז שבע והגדי שלם...

— ומנות ישב גם הוא על מכונו, ויטיף לקח טוב לתלמידיו כפי אשר הורהו רוח מבינתו, התלמידים התענגו על נעם לקחו ואמרי פיו המחכמים והנשמעים בנחת, בטוב טעם

טעם ודעת, ולבו עלז בקרבו, בראותו כי לא יזרע דבריו על צחיח סלע כי יעשו פרי חכמה ודעת והתלמידים ישגו ויעשו חיל; ואם אמנם בזיעת אפו אכל לחמו ונפשו עיפה כל היום מבקר עד ערב לשנן לכל נער ונער את תלמודו, כי אף אמנם לא תלמידים הרבה היו לו, כ"א עשרה במספר *) אבל שונים היו איש מעם רעהו, עגלים בני שנה ושור פר מקרין מפרים ופר בן יומו. תישים ואילים מכל המינים שהוא, ועליו לשית לב לכל העדר, ולהכיר את נפש כל אחד בטבעו ותכונתו במזגו ואופיו, בדעתו ושכלו, למען דעת איך ובמה יפתח כשרונותיהם וירחיב שכלם; אולם כל אלה לא הוגיע את בשרו ולא הרפו כחו, בראותו כי לא להבל וריק כלה כחו, כי שכרו אתו ופעולתו לפניו. ויהי היום ומנוח ישב ויבאר להם כתוב אחד בכתבי הקדש אשר כלו מקשה, והנה נפתחה הדלת ונער משרת אחר בא: אדוני שלחני אליכם כי תטרחו לבא אל ביתו כי דבר נחוץ לו אליכם. — ומתי?

— בלילה. — ענה המשרת ויצא. ויהי הלילה וישם את מעילו מעיל השבת עליו ויבא אל הגביר. א. ויברכהו לשלום והגביר ענהו לשלום בשפה רפה:

— קחו לכם כסא לשבת עליו אמר הגביר אליו. — הגידו נא לי מה שלום בני יחיה? הישקוד על למודיו?

— לאליע, הוא נער בעל כשרון טוב וחריץ — ענה מנוח — תקותי תשעשעני כי יגדל ויהי לגפן אדרת.

— ומה ילמד? שאלהו הגביר הן מרב טרדותי בעסקי עוד לא לקחתי לי מועד להתחקות על שרשי למודיו.

כתבי

---

*) כי כן היה פתגמו תמיד המלמד לנערים ב„חדרו" יותר מעשרה דעתם בתורה ותושיה קצרה.

— כתבי הקדש! ענה מנוח — האם כתבי הקדש לקח טוב הוא לילד רך כבני? לא, רבי, לא באלה חפצתי ולא לזאת היתה מגמת פני בהפקידי את בני מחמד עיני על ידכם, אני דמיתי כי מלמד טוב ומועיל כמוכם, כאשר שמעתי תהלתכם מפי בן ברכאל תבחרו בלקח טוב ערב ומועיל מהם, בספר למודים נבחר, בחריסטאמאטיע עברית, ועתה אראה כי שגיתי בראה.

— ומדוע תבחל נפשכם בכתבי הקדש? ובמה תבכרו את ספרי הלמודים על פניו? הן למוד התנ"ך בהגיון ישר ובשכל בריא לקח טוב ומאד נעלה לילדים, כי ספוריהם מושכים את לב הנער בעבותות אהבה אל אמונתנו ודתנו משחר טל ילדותם וגם כי יזקינו לא יסורו מהן.

—מה לילדים ולדת ישראל? — שסע הגביר את דבריו, — האם לעשותם ליראי אלהים וחרדים על דברו נתתים לחדר?

—ומה מגמת פני בן ישראל — ענה מנוח בקול אשר נשמע ממנו תלונה הרישית — בתתו בניו לחדר? אם לא לחנכם על ברכי התורה והחכמה ומוסר השכל על פי דרכם, ולעשותם ליהודים נאמנים לעמם וישרים לדתם ונטעי נעמנים ונאמנים ממטעי כרם התנ"ך אין, רק בזרע אמת הזורע על פני כל כתבי הקדש יצליח ביד הגנן הטוב, להשריש על תלמי לבות הילדים שרש פרה צדק ומשפט בימי ילדותם למען יגדל ויעשה פרי טוב בבאם בין האנשים ולמען ידעו לשמור חקי החברה ומשפטי איש לרעהו לבל יבלעו חיל זרים, לבל יונו איש את עמיתו, האם רק לשמור חקי האלהים ואת תורותיו בדברים הנוגעים בין אדם למקום ילמדו אותנו כתבי הקדש? הלא גם משפטי בין אדם לחבירו

יעירו אזניו הנביאים, חוזי מחזה שדי, הלא כמעט כל התורה כלה בנויה על אדני חקי החברה וצדקת איש לרעהו.

— יתכן היות — ענה הגביר בשפל קול — אך נחשך הויכות לעת אחרת. ועתה אם תחפצו בי ובבני, הואילו נא ולמדו אותו כפי אשר אֲתוה לכם.

—חזקו עלי דבריכם, ענה מנות, אך מה אעשה בקשתכם תֵעש.

—ביום השבת הבא נקרא נקרא לבית אחד ההורים.

—מה שלום בני? התשבעו רצון ממנו? — שבעתי גם שבעתי ענג ונחת ממנו. —ומה ילמד? —שיטה חדשה וספר למודים חדש מקרוב בא נמצא אתי וממנו אטיף לקחי לתלמידי.

—התדעו כי אני לא אחפוץ בזה, מה לי ולשיטה חדשה? אני בדרכי אבותי החזקתי, וכאשר למדו אותי כן חפצי וישעי ללמד את בני אל דרכם! הגם אתה תחפץ לסבב בכחש את הורי הילדים כמו כל המלמדים החדשים? כי יוציאו הישן מפני החדש למען תפוש לב החשוכים; תורה ורש"י היא בשרא דתורא, כתבי הקדש המה המטעמים הטובים והנעימים לילדים, המה יטעו בקרבם שתילי אהבה לתורה ולתעודה.

—טוב, ענה מנות, הנני סר למשמעתכם, וישת פניו אל הדלת לצאת — למה תחישו כה פעמיכם ללכת? לו השמעתם לקח לבני בכתבי הקדש כעת, כי אז שבעתי רצון. מנות ידע והבין אל מה ירזמון טליו כי התגנב בלב אדונן השפק אחרי שמעו כי אחז בשיטה חדשה אולי הוא מנות כאחד הסופרים, אשר רבם אין כחם אלא בפי עטם ולהרגם פסוק אחד בכתבי הקדש אין בידם; לכן למען הוציא הספק מלב אדוניו לקח ספר ירמיה אשר במקרה נמצא על השלחן

ויפתחהו

ויפתחהו, ויבין לתלמידו בינה בו בכתוב: מקוה ישראל מושיעו בעת צרה.

—חי נפשי, אמר אדונו אליו, כי לא פללתי לשמוע מפי תופש תורה כמוכם פשט מעקם כזה, הלא תגלה פנים בתורה שלא כהלכה: הן הפשט הפשוט כן כי ה׳ יטהר את בני ישראל כמקוה המטהר את הנשים.

—אבל מה ענין מקוה אל מושיע בעת צרה? שאל מנוח, בשמעו מוסר כלמתו.

—ומה ענין מכירת יוסף אל לבן? ובכ״ז שמעתי מפי רב וגאון כי האשים את לבן גם במכירת האחים את יוסף. אפל מה לי להתוכח הרבה עמכם, אבקשכם כי לא תעותו הישרה בבאורי המקראות ולא תטו מני הדרך בפשט שקר מוחלט, ואך חומש ורש״י וכתבי הקדש תלמדו ולא יותר! מנוח שמע חרפתו ולא השיב חורפו דבר ויצא מהבית בפחי נפש. בלכתו כה תפוש ברב שרעפיו פגע בו אחד ההורים ויבקשהו לבא אליו.

—טוב טוב, אמר אליו, כי נפגשנו יחד כי כבר היה בדעתי ללכת אליכם, בני הגיד לי כי תמאנו להתחיל ללמדו גמרא, ולמה לא ילמד גמרא? העוד לא הגיעה לו העת ללמד גמרא? הלא כבר מלאו לו השנה השמינית.

—לפי דעתי, ענה מנוח, עודנו מוחו רופס ולקח התלמוד יקשה עליו עד מאד.

—אין דבר, אין דבר! אם לא תתרשלו להבינהו כחק ומשפט, בטוב טעם ודעת יבין על נקלה, לפי דעתי לא טפש לבו כחלב כאשר תדמו.

—האדע? — ענה מנוח, אבל לא תשפיק העת לכל הלמודים ומתי יאלף דקדוק הלשון ושפת עבר?

דקדוק

— דקדוק דקדוק! אין לי חפץ בדקדוק ושפת עבר! הלא המה דברים של מה בכך, דברי הבל ורעות רוח. רק התלמוד והגמרא המה הלמודים היותר נחוצים, כי ישננו הכליות והלב, ויחכימו את האיש, אם ידע תלמוד אז ידע הכל.

מצדי? מצדי, אמלא חפצכם ולא אתעצל.

— בשבוע הבא החל להורות דעת לתלמידיו בתלמוד והנה בעה"ב אחד בא ויפטר בשפה עליו בקול חוצב להבות אש, למה תסובבו ראש בני הרך בלמודים קשים? מה לילד ולתלמוד הקשה לנערים כמו לבני? הלא טוב יותר להורותם דעת בידיעת דברי הימים וידיעת שפת קדש בכתיבה תמה ויפה, גם עקרי ידיעות הדקדוק לא יזיק, אבל לא ללמד לילד אשר אין בו מושג קל מהויות העולם לשחות בים התלמוד אשר גם גדולים מכנו לימים הטבעו בבץ רגלם ואין מעמד. ויבטיחהו למלאות בקשתו גם הוא.

— מה אעשה עתה? חשב מנוח בלבו, הן כל הבעה"ב כמו כלם קשרו עלי קשר, ויהפצו להדיחני משאתו, ובמה כחי גדול לצאת ידי חובת כלם, הן מה שימצא חן בעיני זה פגול הוא לא ירצה בעיני השני, מה שיקרב זה ירחק השלישי בזרוע, ועדר צאני לא ממין אחד המה שור כשב, תיש, איל וגדי, עקדים נקדים וברדים, שחורים ולבנים, מבני משכילים המבזים כל קדש עד בני הקנאים האדוקים באמונתם ודתם, ואיזה הדרך ישכן אור לי למצא נתיבות הלקח הטוב והשוה לכל נפש? מחשבות נוגות כאלה מלאו כל חללי לבבו, ויעמק חקור למצא לו דרך סלולה העולה בית אל, ותחבולה איך ובמה לקבץ כל הדעות, ולאגד כל פתילי המחשבות והיו לאחדים בידו. והנה עלה על לבו לבקש לו עצות מרחוק, מעל במת הצופים,

אולי

אולי משם תבא תשועתו, וקרני הסופרים המנגהים איש את אחיו בהטבת מצב החנוך לילדי ישורון, יהפכו לו לקרני אור, אשר יאירו לפניו הדרך, ולאורם ילך חשך; אולם ברגע ראה ונוכח כי דברי סופרים לחוד ודברי נסיון לחוד, כי בעוד אשר הסופרים ילחמו מלחמת תנופה בקסתם ובשבט סופר, למה תת היתרה ואיזה דרך ישרה יבור לו המלמד להבינם דעת, יעמד הנסיון וישחק וילעג למו, וגם יש אשר יבא ויטפח על פניהם ויאמר אוי לאולתם וסכלותם המשיבים דבר בטרם יעמדו בנסיון, או בטרם ישמעו לקול הנסיון המשים לאל כל דברי חלומותם וחזיונות לבם. האם עומד המורה ברשות עצמו להוליך תלמידיו בדרך יבחר בה? הלא ידיו אסורות, ובפיו מתג ורסן אחוז בידי אנשים בעלי דעות שונות, וכל אחד יטהו לחפצו ולשיטתו, זה יבכר כתבי הקדש על פני כל ספרי הלמודים בחשבו כי אך בהם ימצא פרי ברכה, וזה יתן היתרה לספרי החנוך כי אך המה מקור מים חיים לרוות צמאון בני הדור החדש, וכתבי הקדש יחשב לאין, זה יחזיק בספרות העתיקה שפת הנביאים, וזה יבוז ליקהת עמים ובוחר בשפת חכמים מהולה בשפות זרות; ומה יעשה המורה בבא אנדרלמוסיא כמוה בעולם הספרות ובעולם החנוך, וזרם מבול הדיו ישחירו פניו כשולי קדירה, עד כי לא נכר מראהו? כה חשב מנוח כל היום ויתהפך מסבות בתחבולותיו, ורוחו נבקה בקרבו, אך לאחרונה חשב ומצא כי אין לו תחבולה אחרת מאשר יסיח מלבו כל הדאגות, ויאמץ לבו כגבור משכיל, לבלי שים לב אל דברי ההורים הרחוקים מדרכי החנוך, ויחזיק בשיטתו אשר הורה לו הנסיון. יעבר עלי מה! אמר מנוח הן הבנים

בידי

בידי המה, אני המושל עליהם ובידי להטותם לחפצי, האם כל דבריהם •נוסדו על אדני הנסיון? האם כבר אחזו דרכם בנתיבותם ולא נכשלו בהן? רק הנסיון יורנו דרך נכחה, ומי המְנַסה כהמורה? ויחוק בשיטה השוה לכל נפש: ידיעת דברי הימים נחוצה מאד לילדים. ידיעת שפת קדש בספרות העתיקה, לא בשפת ושארגאן חדשה מזוגה על חד תלת עברית שם הכרחית: עפ"י שיטת מאפו ב„אמון פדגוג" ו„חנוך הנערים שלו" גם מהגן שעשועים שם חקים ושיעורים להתלמיד לשנן בע"פ כתבי הקדש בבאור ישר בלי העתקה לשפת אשכנזית כי אם עברית בעברית, ולכה"פ בשפה המובנה לילדים בכל לשון שהם שומעים. עיקרי ידיעות הדקדוק דרושים מאד להפציהם. את התלמוד וביותר אגדותיו עשה לעקר ולא לטפל, כי התלמוד הוא חומה בצורה לכל היהדות; ובדרך ישרה כזאת נראה פעלו והדרו על תלמידיו וישתלמו בזמן לא כביר בידיעת השפה לכל חקיה ומשפטיה וישגו ויעשו חיל בכל דרכי למודיו. וכלם הכירו פעלו לטוב מלבד הגביר א... וכה ישב מנוח בשלוה על מי מנוחות ימים רבים, ואם אמנם חסר יבאנו תמיד בכסף לתוצאות מחיתו, ככל המלמדים אשר יעבדו בזיעת אפים כל השבוע וכסף לתוצאות השבת אין להם, אבל בכ"ז היה שמח בחלקו, אכן קפץ עליו רגזו ממקום אחר אשר דכא לארץ חיתו וישפתהו לעפר מות; בלי תפונה נכספה נפש הקורא לדעת את המקרה לא טהור אשר קרהו, אם כי מלמד הוא ומי ישים לב למלמד חדל אישים ומי מענין עליו, אולם בכל זאת אחשב למשפט כי קוראי היקרים ינודו גם למלמד האמלל, לכן אספר

לכם

לכם בפרוטרוט כל קורותיו ומוצאותיו הרעות מהיום ההוא והלאה.

ז.

אסיר עני.

היום בוער כתנור, ומנוח שכב לנוח על ספסל עץ קשה, ומתחת למראשותיו שם כר קטן עטוי במעטה בר לבן. היום יום חמשי בשבת, אשר על כל למודי השבוע יחזרו התלמידים ביום הזה. ומובן מאליו כי תכבד העבודה על המלמד ביום הזה מבכל הימים, כי בו תלוי כל ידיעות הנער בסדר השבוע, אם לשבט אם לחסד ימצאם המורה, יום מוכן הוא לפורעניות היום החמשי, גם לתלמידים וגם למלמדיהם, התלמידים יִכּוּ בבית מאהבם, או יותר טוב בבית משנאם בשבט או במצלף על כל משגה קל, והמלמד — במחלת הלב, בדלקת הריאה; מאז הבקר יפחדו וירעדו התלמידים כדגים בים ביום הגדול והנורא, ביום הדין, כיולדה יחילון פן יכשלו בלשונם, ואז אוי ואבוי לנפשם, בשרם יודש בשוטים ועקרבים, אזנם תסבול, ולחייהם תהיינה למורטים. לוא יעצרו כח לעזוב את אזניהם ולחייהם, בבית, או להפקידן ביד איש עד יעבר זעם, עד כי יעבר יום העברות ההוא, כי אז לא יבצר מהם כל מזמה, ובנפש חפצה נתנו בשכר שמירת פקדונם גם כל ארחת הבקר שלהם; בשבע עינים יביטו מאז הבקר על כל תנועות המורה והליכותיו, למען דעת מראש אל מה הם צפויים כל היום, אם המורה ישאף רוחו בנחת, אם אור פניו לא

ישנה

ישנה, אז אין רעה גדולה נגד פניהם, והפחד מהם והלאה,
כל מכה וכל תקלה וכל קטטה לא יאנה להם כי אם צרימת
אזן פעם אחת או פעמים, או דחיפה קלה בצד ובכתף,
ועוד מכות כלאחר יד פחותות ערך כמו אלה, אך חלילה
ישמר האל, אם פני המורה נזעמים מעט, אז אוי ואבוי
לנפשם, ידעו כי נכון להם יום חשך, יום עברה, יום
אכזרי להם היום ההוא, ואך לשונאי ישראל כשטעקער
וכנֻותֶיה להמצא אז בחדר; אולם גם חרדת המלמד לא
קטנה ביום עברות הזה מחרדת הנערים, ולא נשגה אם
נאמר, כי עוד גדולה חרדתו מחרדתם, כי בנפשו הוא, וחייו
תלואים לו מנגד, אם לא כזהב יצא הנער בעמדו במסה
ביום השבת לפני הוריו, והיש חרדה גדולה מחרדת החיים?
ומה לא יעשה האדם בעד נפשו ומחית אנשי ביתו? גם
את נפשו יתן כפר נפשו, ועוד בעד עור, יעמל ויעבד
בזעת אפים, עד כי כלה שארו, ולבבו ייבש כעלה נדף,
למען החיות נפשו ולהבריא את בשרו, יעמל למען יחיה,
ויחיה למען יעמל, וכה חוזר חלילה, עד כי יפל בעצמת
עבודתו הקשה, ולא יוסיף קום; ואי לזאת, יתגרו המלמדים
שארית כחם ביום החמשי, לשנן לתלמידים את כל שיעורי
השבוע, עד שיהיו שגורים בפיהם, וערוכים על שפתותיהם,
ולא יחשכו כל עמל, רעות רוח ומכאובי לב, עד כי יצליח
חפצם בידם להטעים את כונת הנביאים בפי התלמידים
בנגון המעורר את הלב ומנעים על אזן שומעת. וכל
מגמתם אך ורק למצא חן בעיני האבות, להשיב לב
האבות על בנים ועל מוריהם. אז ביום החמשי שקוע הוא
המלמד בכל לבו ונפשו, אך על חיי רוח התלמידים, ועל
חית נפשו הוא לא יביט, אם יש לאשתו כסף לצרכי השבת
לקנות

לקנות ד"מ, ולהכין מי גריסין אם לא, אחת היא לו, כי מה לו ולשבת? האם למלמד נתנה השבת והמנוחה? המלמד אך לעמל נולד, לבהלה ולמתלאה, למכאובי לב ולרקב בעצמות ולא יותר. מנוח אחרי אשר נחר גרונו, וכלה כל חצר הכבד שלו שכב לנוח מעט. גם תלמידיו נחו מעט מזעפם, ויתענגו על החפש והדרור, אכן לא זאת המנוחה להם, כי ישבו צפופים וכלואים בצר מעון, פקודת המורה חזקה עליהם לבל יהינו לצאת מפתח החדר החוצה, פן ימתחו עליו קו חשד הורי התלמידים, כי „בטלן" הוא, ויעשקו שכרו. החם גבר עד מאד וכשל כח סבלם, גם שחוק ושעשועים לא מצאו מסלות בלב הילדים, גם שחוק הכפתורים ושחוק האגוזים, שחוק החביב מאד על הילדים לא לקח עתה לבם, כי זה כחצי היום אשר היו למאכלת אש, כל לשון בצמא נשתה, והגרון כמוקד נחר מעצמת החם. ולוא יצאו החוצה לשבת תחת אילן, או גם תחת צל עוף הפורח! אך הה! ילדי העברים לא נולדו לראות אור וחיים כבני אומה אחרת! מיום גוחם מבטן אמם התעתדו לעמל ותלאה, אך כעש ומכאובים מנת חלקם כל ימי ילדותם, ציה גם חום יגזלו מהם לשד חיתם באביב ימיהם. בקיץ, עת אשר כל ילדים תלמידי בתי הספר יתענגו על טוב התולדה, ויהנו מזיוה, חפשים המה לנפשם שני ירחים שלמים לשוח ביערים, בשדות ובכרמים ולשאף רוח צח, קשתם בידם תחליף, ותחי רוחם, אז ילדי בני ישראל ב„חדר" יושבים כלואים בחדרם הצר, החרב ואכלם, ויכם שרב ושמש, יבש יהיו כעץ מחרבוני קיץ ואין איש שם לבו לעורם אשר צפד עליהם לקרא לאסורים דרור בימי החררים האלה למען

יחליפו

יחליפו כח, גם המה גם מוריהם, ככל בני העמים. אמנם כן גדול תלמוד תורה, ועולם חסד יבנה בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן, בהבל פיהם שרף ישרפו בשבת כל המיקראבין והבאצילים הרעים, אשריהתרו עז להכנס בלב בני הנעורים, למען השחיתם ולהרס עד היסוד פנת יקרת המוסר והד"א עוד מימי ילדותם, וכל נער וילד המפנה לבו לבטלה בימי צמיחתו, גדולו והתפתחותו, אשר אז עת מצא ושעת הכשר להבאקטורים לפשט עליהם כארבה, ולהשחית החלקה הטובה באין מפריע ומעצר — הרי זה מתחיב בנפשו, אבל „לכל זמן, ועת לכל חפץ תחת השמים", אמר החכם מכל אדם, עת למד ועת שחוק, עת צרה וצוקה, ועת הרחבת הדעת בלי מכשל לב ופוקה, עת ענוי נפש בצר מעון, ועת שבת נוגש וקול שאון, בימי ניסן וירח האיתנים, עת מצא ללמד תורה לבנים, ובימי תקופת תמוז ואב, שעת הכשר לחליפות המורה להאב. הנה קביעות הזמנים האלה טוב למורה, והנער בל ילא, המורה יתענג על שלום בחגים ומועדים, והילדים בענג ושעשועי התולדה לבם סועדים, ואיש איש על מקומו יבא בשלום, אכן הנח להם לישראל, אל להם לשמוח אל גיל! אל להם לדעת עת לכל חפץ! כמו שאין משטר וסדר להם בארחות חייהם, כן אין סדר למשנתם וחנוך בניהם, לילה לאור ישימו, וימי הענג לימי עברות יקימו. הילדים כלו לאכל ארחת הצהרים, הפת היבש משרב וחום בחלון, כי איה מקום ארוחות הילדים, אם לא על החלון? התרנגלות תזחלנה תחת השלחן ללקט פתותי הלחם, כל נער יספר לרעהו ספור, אלה מצפור בעלת שלשה ראשים, אלה על דבר הרב והרבנות, ואזניהם נטויות אל המספר, כי בלחש ידבר

לבלתי

לבלתי העיר הרבי משנתו, והנה הדלת נפתחה ושוטר העיר ועמו שלשה שרי עשרות באו, כל הנערים נבהלו נחפזו, אלה ירדו תחת השלחן להסתר שם, ואלה שמו פניהם אל המלתחה להסגר בה, אלה על התנור, ואלה מתחת התנור והכירים, בלול התרנגלים, ואלה מצאו ידים למו להשמט מידם ויתפרצו החוצה בקול גדול.

—מה קול ההמולה? —איה הבערה? קראו הנאספים לקול צעקת הילד.

—מי הגנב? — פה בבית!

—מה נהיתה שם? — לכה וראה!

—העת שחוק לך שולח בעולתה ידיו! מהרו המכבים!

—מהרי בתי והכיני בצרורות חפצי הבית.

—ראה נא את הלהבה המתפרצת לצאת בעד הגג והיום חם מאד! הה סכנה גדולה מרחפת על פני כל העיר, סגרו החנויות! עד מהרה באו המכבים לקול הקריאה: שרפה! שרפה! וגם גנענדיל באה חצי חיה וחצי מתה, דחופה ומבהלה, בלי כל נשמת רוח חיים באפה, אהה! צעקה מרחוק, בהתיפחה ובפרשה כפיה, אנא חוסו נא הצילו הילדים! המון אנשים נדחקו לבא אל תוך הבית, והנה לא דבים ולא יער, אין כאן לא גנבה ולא שרפה, כי אם גוית איש רופפה, מנות עומד בתוך האספה, ולבנת מות על פניו חופפה, עצמותיו רחפו ממגור מסביב לקול השוטר החביב: איה תעודתך? ופני מנות קבצו פארור, עיניו לטושות עליו כמכה בשגעון.

—למה תחריש! הרעים עליו השוטר בקול גאונו.

—אנא אדוני, חוסה נא על עוללי וטפי! גמגם מנות בלשונו וכאוב מארץ קולו.

—רחמים! רחמים תבקש! שנה את דברו ויעקם שפתיו ולמה לא ירחמו עליך בני עמך?

—העומדים מסביב לו חשבו! למשפט כי מליו ירמזו אל השחד... ויחלו להתלחש איש באזני רעהו לקבץ על יד שקל שלם, ולתקע בכפו, למען ירפנו, וכבר הטה איש אחד, אשר מרת נפשו עד לבו נגעה, את השוטר הצדה, וילחש לו באזניו ובדברו תקע שקל בכפו.

—האם בכסף תאמר לשחדני? קרא השוטר, לא ילד פותה הנני! ברק כסף סיגים לא יעור את עיני ולא יקח לבי, הבה אל פקיד העיר! בני האספסוף דמו, כי ימעט בעיניו שקל בעד אשמה גדלה כזאת וכרגע נאספו עוד אגורות אגורות, עד שני שקלים במספר, אבל השוטר השליך את האגורות ארצה בחרי אף, ויצו את שרי העשרות להובילהו אל בית הפקודות, אז נגשה גנענדיל, ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן לו „אנא זכר נא אדוני, הלא כמה פעמים פדיתי ממך בעד מנעלים... הלא תדעני אדון טוב לב, כי אשה ישרה הנני, גם בשבוע הזה קנתה אשתך מידי נעלי גומא, ואותי, אותי, לא תרחם! עשה נא למעני אדון יקר!

—אם אחיכם לא ידעו רחם איש על אחיו ואני מה! דבר אליה בקול המורה, כי רך לבו ונמס כדונג מפני כי דמעותיה— עלי למלא פקודתי להציגהו לפני הפקיד ולא אוכל להושיע אותך ברב או במעט, אכן עצתי לך נאמנה כי גם את תלכי אתו, והתרפסת לפני הפקיד, אבל ספק גדול בלבי אם גם הוא יטה לך חסד, באשר ממקים גבוה באה אליו הפקודה לעשות בקרת בחדרך אם יש לו תעודה, כי הכוהו בלשון. שרי העשרות צוו

עניו

עליו ללכת אל בית הפקודות, ואחריו המון אדם רב ימשוך, לדעה מה יעשה בו.

בתוך ההמון הרב הלך איש צעיר לימים, שפמיו עשוים בטוב טעם, על חטמו משקפים ממראה התכלת, עיניו השחורות הפיקו טובת הלב ונדבת הרוח, על פניו מתוח חוט של חן וחסד, בגדיו בגדי שועים, ההור בלבושו, ומקל תפארה בידו, כל אלה העירו בלבם תמהון וע"כ האנשים ההולכים על סביבותיו הביטו עליו ויתבוננו בו בעינים מפיקות ספק ותמהון יחד, אם מבני ישראל הוא או מבני הנכר. העלם הזה, אשר מעתה נכנהו בשם גורעוויץ, שב העירה צרתן לפתוח בית ספר למתחילים, אחרי שבתו באשדות שמנה שנים, וישתלם שם במדעים בבית מדרש החכמה. ובלכתו כה ברחוב ראה את החזון הזה, בתחלה התגנב השפק בלבו, אולי גנב או איש מרמה הוא, וברעתו היה לכונן צעדיו אל רחוב אחר, מבלי שים לב עליו, אכן דברי האנשים אשר נדו לו, הניאו את מחשבתו ויעמידוהו. וישאל את פי האספסוף מה חטאתו? ויענוהו כי חטאתו היא אשר הטיף לקח לילדי ישורון בלי תעודה. ויאמר בלבו הלא פקיד העיר זה דודי וזה רעי הוא! ואם אמנם רבו שנות נדודי אשר הרחיקוני מעליו, והפרידו בין הדבקים, אולם אנסה כהי לחדש ברית אהבתנו הישנה, אולי עוד זיק אחד מאש אהבתנו בוער בלבו, אפח בו והיה לשלהבת בוערה, וימסו אסורי האמלל מעליו באש אהבתנו, כהנתק נערת בהריחו פתיל אש. וישת פניו אל הפקיד. בעשותו כה וכה הובל מנוח אל בית הפקודות — ועמבוש, כה היה שם הפקיד, יושב בלשכת הסופרים, וישמע קול המולת האנשים הבאים עם מנוח, מה קול השאון? חאבאראוויץ! קרא

את

את השוטר בראותו אותו. את מי תפשת בכף? גנב או רוצח נפש!

— לא, כבודו הרם! את המלמד הבאתי!

— איזה מלמד?

— את המלמד אשר כבודו הרם צוה לבקר חדרו אם יש תעודה בידו!

—כן כן, ענה הפקיד כזוכר נשכחות... הביאהו הנה! שני שוטרי עשרות הובילוהו אל הפקיד. ומנות עמד בפיק ברכים ושניו דא לדא נקשן.

— מה שמך?

— שמי מנות — ענה בשפל קול.

— מאין הנך?

— יליד בעיר נ.!

— ומה מלאכתך?

— לשמע השאלה הזאת נהפכו פניו לירקון ומלין העתיקו מפיו.

מדוע לא תענה קרא? זעמבוש בחמה.— הורידוהו אל בית הכלא. — והנה גורעוויץ בא.

— מה שלומך אחי? קרא אליו הפקיד בראותו נצב לפניו.

— כשלומי אז לפני שמונה שנים כשלומי עתה אדוני זעמבוש. האשר עוד ממני והלאה! —

— הנה כי כן, פנה אל מאקס גורעוויטש. אתה עוד תתאונן רע על גורלך, הביטה נא עלי! מה חיי? הימים יחלפו ויעברו, וחדשות לא יביאו בכנפיהם. מקרי הימים הכל אחד המה, עוד גנב! עוד שולח יד בכים רעהו! עוד שכור! עוד משחק בקלפים! עוד פנים רזים ודלים, פני

יהודי

יהודי יושב בלי תעודה! עוד יללות, אנחות וזעקות שבר היוצאות מקרב לב אשתו ובניו! נקטה נפשי בחיי! אולם אתה סתרת אל ערים רבות, ראית חדשות רבות ונצורות ולא ידעתי, השתנית אחי לטוב, כמעט לא הכרתיך, ואני אך פה אשב אין מגיד אין משמיע חדשות רק תפת לפנים אהיה!

—גם ישיבת הכרכים קשה מאד — ענה מאקס גורעוויטש — סרנא דארעא חד הוא! כל התבל כעמק הבכא, כלם ישאו ויסבלו מתגרת מלחמת החיים אשר רפה כחם להתיצב בפניה, אכן בכרכים יתבולל קול יללת הנדכאים בשאון הקריה והמיתה, תחת אשר בעיר מצער ואנשים בה מעט, וגם תלאותיה ומצוקותיו מעטות, ואי לזאת מאסתי בעיר גדולה לאלהים והעתקתי מושבי פה.

—ומה מגמת פניך? — לפתוח בית ספר.

—אולי להעשות מלמד תאמר נפשך? שאל זעמבוש — ושחוק פרץ מפתחי פיו, אכן ראה להכין לך תעודה מקודם! ויוסף לשחק בקול — לבל תורד בית הבור כהמלמד... —גורעוויטש שמח בלבו על שאלתו זאת, כי נתן לו ידים לבא בדברים עמו על אדות מנות, ואולי יצלח חפצו בידו להוציאו להפשי, ויפן אליו ויאמר: אם אמנם בית ספר מטעם הממשלה יש את נפשי לפתוח ותעודותי אתי עמי, וגם כבודך יודע כן, אולם כאשר בא לידינו דבר המלמדות אשאלך והודיעני, מה משפט המלמדים ומעשיהם פה? הידעו את אשר לפניהם?

—אינם שוים גם בנזק העת לדבר על אדותיהם, דבר המלשינות והדלטוריא כל חית נפשם, כאשר לא יחיו הדגים

הדגים בלי מים, כן לא יחיו אם לא יביאו דבתם רעה איש על אחיו.

— אבל בידך לעשות כטוב בעיניך, ענה מאקס, משוך אליו חסדך ויברכוך רבים על טוב לבך ונדבת רוחך, וברכות מאליפות מפי אשתו ובניו על ראשך תחלנה.

— הלא ידעתני כי לבי טוב על כל אדם באשר הוא אדם, אבל דע לך כי חמת הדלטוריא של בני עמך הפכתני לאכזר ולאויב להם, וגם יגרתי לנפשי, פן אעלה עלי חמת המלשינים ויכו גם אותי בלשון, כי אראה עון ולא אתבונן... עתה ראה מאקס גורעוויטש ונוכח לדעת כי לשוא ישחית דברי תחנוניו בעד האמלל, ויתעצב אל לבו. אך עוד קרן אור תקוה חדר בלבו לפדות את השבוי, ויברך גורעוויטש את הפקיד לשלום ויצא החוצה. לפני הפתח עמדה גנענדיל, ותפרש כפיה, אויה קראה בצר רוחה אנה אפנה עתה לעזרה, ומאין יבא לחמי? אמנם לחם יבש אכלתי, אבל שלי היה, הודות לאל בתחלה ואחר את בעלי החלש, ועתה הה! שדדה מחית נפשות ביתי, יבאו נא המלשינים יעידו ויגידו מה רעה עשו להם. יפתחו בית ספר כאות נפשם! ומי יעמד לשטן על דרכיהם, ומבטי עיניה השליכה על גורעוויטש, ותוסף לשאת בבכי קולה, כמו השמיעה לאזניו, כי תאשימהו אשר ידו היתה במעל המלשינות, יעשו אסכלות ככל העולה על רוחם, ומי ימחה בידם? ומה להם ולבעלי העלה הנדף והקש היבש, כי רדפוהו באף? גורעוויטש הבין למי יגיעו דבריה, וירע בעיניו על כי חשדתו לעולל עלילות ברשע על בעלה, בעוד אשר טובתה ידרש, אך הבליג על סערת רוחו, בדעתו כי מרב שיחה וכעסה דברה עד הנה, ויתחר עז באמרי רצון להראותה משוגתה, ונהפך הוא כי ישתדל

לרוחתו לישועתו, להוציא את בעלה לחפשי וזאת היתה מגמת פניו בדבר החוזה אשר עשה עם הפקיד. ובדברו נהרו פניה מעט, ותוסף לריר בשיחה ותאמר: הנה ידעתי כי רק בגביר זאב בן זאב עזרתי, אך בידו להצילני, אולם הישית לב לדברי אשה קשת רוח כמוני? התמצא עז אשה שפלה ועניה לגשת אליו?

— אל תבכי, אני אמלא מקומך, ענה גורעוויץ, ועוד בלילה הזה אתיצב לפניו ואבקש רחמים בעד בעלך ובעד נפשות ביתך, ותקותי חזקה כי לא ישיב פני ריקם. ולא חכה לשמוע רבי תודתה היוצאת מקירות לבה הנשבר וירחק מעליה ברגלים ממהרות.

ח.

אל תבטחו בנדיבים.

בחדר האכל המשות בששר ישבו סביב לשלחן גדול רבוע, בני בית זאב בן זאב וישתו חמין, הילדים הקטנים פשוטים ועורים עד כתנותיהם. והחזיקו בידם גזרי נפת קטנים, ועיניהם נטויות אל יד אמם להוסיף להם עוד גזר נפת.

— האח! בידי גזר נפת גדול מגזרך! קראה ילדה קטנה, בהראותה לאחיה הקטן את גזרה. אשר כפי הנראה היתה חביבה ביותר על הוריה כי לה הראו חבה יתרה. ולתשובה על דבריה קבלה מכת יד מאחיה.

— הוי חזירים! הסו! קרא האדון אל הילדים המשוטטים בבית הנה והנה. וכרגע נפסקו הקולות ודומיה

תרישית

חרישית לקחה מקומם. בן זאב ישב אל השלחן בידו האחת כוס חמין וידו האחת הוציאה הלית מקנה מקטרתו הארוך, ולימינו ישבה הגבירה חאשע מאראשע, ובתו בת שמנה עשרה שנה. בבאו מאקס הביתה סבבוהו הילדים מכל עברים כדבורים, ואיש איש בצד ובכתף יהדפו, בחפצו להעביר רעהו ולהביט בפני הארח הבא קדם, ויגדרו ארחו בעדו מגשת אל השלחן, אך אחרי גערו אביהם בם בנזיפה ויקרא: עד אנה אהיה נדרש לכם ללמדכם נימוס וד"א? גולמים! אז מצא ידים לו לגשת אל השלחן ולהושיט ידו לר' זאב. ערבא טבא לך האדון בן זאב!

— ערבא טבא לך! ענה ר' זאב, וילחץ ידו בידידות.

— הנה איש טוב אתה וטוב תבשר! את המשכילים אהב נפשי.

— חאשע מאראשע! התכירו מי הוא?

— ולמה לא ארעהו? ענתה בקול תלונה על הכלימה אשר העטה עליה כי אשה כמוה לא תכיר את המשכילים בעם.

— אולי תשתה כוס חמין פנתה אליו באהבה.

— את פי החולה ישאלו, ולאיש בריא ושלם יתנו!

— ענה בן זאב, ופני חאשע הפיקו אי־רצון, ובחפזה מלאה כוס חמין, ותגש לפני גורעוויץ, וגם את קופת הנפת העתיקה אליו בדחיפה קלה — שתה חמין! קח לך נפת! האחמול על נפת? אולי תשתה חמין מתוקים, השליכה נפת בכוס, הן לא תרוששני בזה! ותתמך בידה את ראשה, ותהפך לצד אחר אך עין אחת לא גרעה מהנפת.

לא

— לא לשוא באתי אליך ! פנה מאקס אל בן זאב .
— שאל ואתן לך ! ענה זאב בסלסלו את שער שפמו .
— זאב ! קראה הגבירה , בהפכה פניה אל מול עבר פני בעלה , חדשות טובות מאלה אשמיעך ! הן למחרת היום יעלה מחיר הבשר בגרה אחת על כל ליטרא , התשמע ?
— ומה לעשות ? הרגיע בן זאב את סערת רוחה , וישת פניו אל גורעוויטש ומה בקשתך ותעש ?
— חאשע מאראשע השליכה מבטי זעם על בעלה , האם לבו ידע דאגה , אמרה בתלונה , הן לפניו תדוץ דאבה , חי נפשי כי איש כמהו יאריך ימים עד בלתי שמים ! למענו יעתק צור ממקומו מרעת יושבי העיר ולא יתבונן , למענו יפשטו הטבחים עור בשרו מעליו וגם את עצמותיו יגרמון ולא ישית לב , האם עפרות זהב לך ? חי נפשי כי טוב טוב לגבר כמהו , אשר דבר אין לו עם אדם כי אם עם שומר היער ומפילי הקורות , הבה לכה אל שומר היער , כי עיניו כלות מיהל לך ! פני כל בני הבית חפו , ויורידו לארץ ראשם . בן זאב שאף העשן אל קרבו במהירות נמרצה , אך הילדה הקטנה לא שתה לבה לדבריה , כי עיניה היו נטויות אל קפת הנפת . מרים ! פרטי על פי הנבל ! — סבב בן זאב פני הדבר למען כסות פשעי שפתי הגבירה המעידים כי אשה פשוטה הנֶהָ .
— איזה מנגינה ! — ומה אנגן ? השיבה הנערה , ואדם חכלילות הבושה כסה פניה .
— האם לא תדעי מנגינה נעימה ? מה נעשה עמה ? האם לא נחגר שארית כחנו ללמדה כל החכמות והמדעים גם יותר מכפי מצבנו ? כמה יגיעות יגענו עליה

ללמדה

ללמדה אל דרך בנות נדיבי עם, המשכילות להתפאר בהשכלתן בפני אנשים, ולהראות רבי ידיעותיהן בכל דבר חכמה ומדע, כי שאר רוח להן והיא למרת רוחנו תבוש ותכלם לפתוח פה, אך כאשר לא יראה ולא ימצא איש זר בבית אז תנגן ותנגן, עד כי תחרשנה אזנינו לקול מנגינתה. פרטי נא בתי איזה מנגינה נחמדה! הנערה נגשה אל הנבל העומד בחדר האכל, ותחל לפרט בידיה. „המנגינה הנעימה הזאת חֻברה ע"י מנגן נפלא" באר לו בן זאב, בהשמיעה קולות דקים ופשוטים, חדים ושריקות עדרים, קול נחרה כקול אופן העגלה הבלתי משוח בעטרן, הנבל נאנח ונאנק תחת ידיה, בלי ספק על כי נפל בידי נערה כמוה המשחיתה את הוד קולו ונעים זמירותיו, ולב בן זאב שמח בקרבו. ומה? פנה זאב אל גורעוויץ, השמעת מעולם מנגינה נעימה כמוה? אולם לא נתתיך לכלות דבריך, מה שאלתך וינתן לך.

— שאלתי ובקשתי בדבר המלמד מנוח.

—מנוח? הלא הוא מלמד ככל המלמדים...—אבל כעת הוא במצב נורא, כי לא יתנו לו להטיף לקח בלי תעודה ומה יעשו עתה אשתו ובניו? הגבירה הקיצה מתנומתה אשר התנמנמה בכל העת.

— הנה כי כן, אמרה האשא מאראשע, התרע זאב תן כל אשר לך למנוח, או פנה מכל עסקיך והשתדלת בעדו, כאשר אחזה טוב לי לעלות על משכבי; ומבלי ברכו לשלום הלכה הגבירה לחדר המטות.

— ובמה תוכל להושיעו?

— ידי אני קצרה מעמוד בצרתה לו, אבל אתה, אדמה

אדמה כי יש לאל ידך להיות לו לעזר ברב או במעט.

—ואיך ובמה ? —

— הן הפקיד ידעך, ובלי תפונה לא ישיב פני בקשתך ריקם.

-- לא ידידי, בדברים כמו אלה לא אבה להכנים ראשי ועל מה? ומדוע? בעד איזה מלמד! מה לי ולמלמד? למה אדאג בעד אחרים בעוד אשר דאגותי בעדי לא מעטות הנה? האני אבלה עתי בעד איזה מלמד? גם בלעדו לא תשתכח תורה מישראל. לא ידידי, אדם קרוב אל נפשו ואתה ידידי, סלח לי, כי עלי להשכים קום בבקר. ויבא אל חדר המטות וגורעוויץ יצא החוצה בפחי נפש. מה אעשה עתה אנא אפנה לעזרה? אמר אל לבו. הלילה היה ליל חשך ואפלה גשם מטרות עז נתך ארצה, וגורעוויץ נסחף הביתה בפיק ברכים ובשברון מתנים, ויעל על מטתו עיף ויגע רעב ללחם, כי לא בא אכל אל פיו כל היום, ושנתו נדדה ממנו כל הלילה, כי כל הלילה חשב מחשבות ויחבל תחבולות במה תושיע ידו לו לחלץ העני בעניו, ולקרוע מעליו רוע גזר דינו, אבל דרכו נסתרה, ותושיה נדחה ממנו להשיב על כנו, וכה התהפך מסבות בתחבולותיו נדיב הלב הזה כל הלילה עד כי האיר הבקר לכל תושבי העיר צרתן — אבל על פניו כסה עוד אפל, מה אשיב לאשתו, חשב בלבו, אשר עיניה כלות מיחל לבאי כאל מלקוש? למען שמוע מפי הבשורה הטובה: האח גנענדיל נצלת! לכו אכלו בשמחה לחמכם, כי כבר רצה הפקיד את מעשיכם! כה הגה רוחו נכאים בהשכימו קום, ויתהלך בחדרו אתת הנה ואחת הנה. פתאם עמד מחשב ויאמר: מה נואלתי להיות ככל בני האדם המבקשים עתידות

למו, ומההוה יסירו עיניהם, עלי לשים לב למצבם עתה, כי ברע הוא, כי ממי נכחד עצם המלמדים, וכסף התועפות אשר למו, בשבתם על מכונם ומה גם כאשר נהרס מצבם. וישם בגדו עליו ויכונן צעדי און אל בית מנוח, בלכתו ברחוב ראה והנה שני אנשים זקנים הולכים ומטפחת ביד האחד, ויקראו לנדבות, בעברם עליו פנו ממנו בעינים מפיקות רגז ועצב, ויחלו להתלחש ביניהם ויראו באצבעותם עליו הנה העלם הנהו! מידו זאת לו!

— הס! קרא השני אל תתגרה בו כי השעה משחקת לו! וירחיקו ללכת מעמו ולא אבו להסתכל בפניו, וגורעוויץ ידע והבין כי אליו כוננו חצי דבריהם ויהי כמחריש, וישת פניו אל בית המלמד האמלל לתמכם לעת עתה בימין צדקו, ולא שת לבו גם לדברים מתלהמים כמו אלה אשר שמע עוד מפי האנשים כאשר שאלם, אחרי בית מנוח המלמד. גם המה קראו אחריו מלא, וישאלו באלה נפשו בסתר לבבם, וישנם אשר הרחיקו מפניו, סורו! סורו! קראו למו בעברו על פניהם אל תגשו אליו, כי לשונו לשון אפעה, ורוח אפו קטב מרירי, הה מה יתרון לבעל הלשון! ומאקס שמע מוסר כלימתו, וישך בשרו בשניו ולא השיב חורפו דבר, כי אם החיש פעמיו לבית מנוח לרוחתו לישועתו בצרתו לו במתת כסף ולהשכיל אל דל בעצת נפש. בגשתו אל הפתח שמע מאחורי הדלת קול שמחות בני ביתו הנבאים, ובהשקיפו בעד חור המנעול ראה פני מנוח החורים והדלים מפיקים שמחה ועצב יחד, וכל בני ביתו עומדים מסביב לו, ולא יגרעו עיניהם ממנו כמו לא שבעו מראות תמונתו, שלמה ויוסף בניו מתרפקים עליו, ומחבקים אותו בזרועותיהם, והוא ישימם כחותם צר על לבו, ויכסם בעתרת נשיקות, והמה יחזיקוהו בידיהם הרכות, ולא ירפו ממנו.

תנו תודה לה' בני! אמר אליהם מנות ברגש, כאשר התלקחה אש אהבתו אהבת אבות לבנים בקרבו, ובחמה נמס לבו כדונג ויהי למים, הודו לאל חסדו אשר לא שקץ ענות עני ויוציא ממסגר אסיר לחזות בנעם פניכם. — ואיך קרא לך דרור? שאלתו גנענדיל. — נפלאות ד' עצמו מספר, ענה מנות בשמחה רבה. הן לב שרים ביד ה' והוא נתן אל לבו כי יבקש ממני אך לכתוב ידי על גליון כי מני הוא והלאה לא אלמד נערים בלי תעודה. — אבל מאין נמצא חית ידינו? קראה גנענדיל אחרי עבר רגעים מספר. — העת עתה לך רעיתי לדאג דאגת מחר? רב לנו רב כי שב ה' שבותי, ופניו הפיקו רגז. — אבל אין בידי גם גרה אחת לקנות לך אכל להשיב את נפשך היבשה, הסבה פני דבריה לשאלה אחרת למען כסות פשע שפתיה. — שבעתי רעיתי גם שבעתי שבע שמחות וגיל על פדות נפשי, ומפניה נסה ברחה מבטני תאות האכל והרעב לא יציקני עוד, ולימים יוצרו לא אשית לבי כי לא אלמן אנכי מה', ה' אלהי חי והוא יאמר לצרותי די! הזן ומפרנס לכל גם לתולעים, — הוסיף מנות ברחשי לבבו — יטריפני לחם חקי גם אני לימים הבאים! — כן כן, אמר מאקס בפתחו את הדלת, ויגש אל מנות ויושט ידו לו ויברך ברוך מתיר אסורים! ומנות נבהל למראה עיניו, לפניו איש הדור בלבושו, וכובע ישועה בראשו בתבנית כובעי מורי בית הספר, ויבט חליפות במבט עין המזרה אימה ופחד השתוממות ותמהון, פעם בפני אשתו ופעם בפני העלם הזר, אכן אשתו הוציאתו ממבוכתו כרגע ותשת פניו אל מאקס, ותשאלהו: היש תקוה לבעלי, כי ישוב על כנו? הבקשת רחמים בעדנו מהגביר ר' בן זאב. — כן, מלאתי הבטחתי. — ומה ענה אותך? הנדרש לשאלתך?

— כן יענהו ה' בכל קראו אליו! ענה מאקס, ועיניו השפיל

השפיל לארץ. —א"כ אפוא הלא נוחלה אבדה תקותי, אמרה גנענדיל ביאוש ועל פניה תלן דאגה. — לא ידידתי, ענה מאקס, אל תאמרי לתקותך נואש, כי אם לא יצא לעזרתכם הוא, רוח והצלה יעמוד לכם ממקום אחר, ואותו וכל רכושו יקח אפל, כל חשך טמון למצפוניו, כי לא אשקוט ולא אנוח, עד כי אבנה את הנהרסות, ומצבך אכונן.

מנוח אשר עמד מחריש ומשתאה עליו ועל דבריו, התעורר עתה למשמע אזניו את נדבת רוחו, ויען ויאמר: אם אמנם הכרת פניך תעיד ותגיד ישרך ונדבת נפשך העדינה, ומקירות לבי אהודך על כי יצאת לישעי, אבל שא נא אם אמר כי שוא תשועת אדם, ואם ה' לא יכונן מעשי ידי שוא יעמלו גדיבי לב להקים הריסותי, כי אם נכתם עוני לפני המפקח על בתי הספר אזלת יד כל איש להלבין הטאתי כשלג, ולהוציא כנגה צדקי, ומה גם להשיבני על מכוני כימי קדם. עלי להכין לי כלי גולה, ולהרדות כל שנותי על מר נפשי, עד כי ירא ה' בעניי וישלח עזרתי מקדש.

— אמנם כן לה' התשועה, אבל אני אהיה המבשר טוב ומשמיע ישועה לחבש עצבת לבך. דע לך, כי יד ושם לי בלשכת המפקח ואשא חן וחסד לפניו מכל המורים וכמו רוח עצה הופיעה עלי עתה בלכתי לפקד נוך, כי אחז דרכי לעיר הפלך ושם אשתדל להשיג למענך תעודה, ותקותי תשעשעני, כי לא אבוש משברי ועל ידי תבנה ותכונן. — לו יהי כדבריך! ענה מנוח בנשאו כפיו אל השמים. — אכן זאת נכחדה ממני הלא תגיד לי, פנה מאקס אל מנוח, מי הוא אויבך. — הארע? ענה מנוח, הן אמנם עצמו אויבי שקר מבני אומנתי, אבל לבי לא יתנני האמין כי כה משתתם בם, להמיט עלי שאה כזאת.

— ולמה לא תאמין עליהם? ומי יחפץ להרוס מצבך

אם

אם לא בני תחרותך? אולי נגעת באחד מאנשי שלומך לרעה, או שאתך בעתתם פן תשלח יד בם לרע, ולכן חפצו להגות אותך מן המסלה למען ירוח להם, ויעשו זר מעשיהם. — דבריו כדברי האורים! ענתה גנענדיל, גם„ לבי יחשב כן, ואם תאבה לדעת,“ אמתח קו החשד על ר׳ השביה כי הוא חפץ לשרשך מארץ החיים, בחרותו אפו בך על בני ר׳ ברוך.

— לא רעיתי, לא כן אנכי עמדי. בני חברתנו אינם חשודים לשערוריה כזאת. יד חשביה לא הפילתני למשואות נצח, חלילה חלילה לי לדבר תועה על איש ישר הולך.

— אכן גם על שותפנו הגדת ישרו, ומה היתה אחריתנו? האם לא קרוך דברי? האם לא מידו נגזרנו? האם לא בלע חילנו? ומאין עשה לו כל הכבוד הזה אם לא מאשר לנו?

— א"כ אפוא שמעי נא את אשר אגיד לך, כי אחשד יותר את שותפנו זמרי, כי הוא הביא עלינו השואה, באשר שמר עברתו עליך על כי ענית כחשו בפניו, כי שלח בעולתה ידיו, וכי גנב וגם כחש וימעל מעל בשותפתנו.

— כן כן, ענה מאקס אף הוא חלקו, התעלומה יצאה אורה, אך הוא ולא אחר הכה ביתך על יושביה לנקום מכם נקמת חרפתו, אבל חמסו על קדקדו ירד, כי אחרית רשעים נכרתה! ובדברו הוציא מכיסו שני שטרות בעלי עשרים וחמשה, ויניחם לפני מנוח; את הכסף הזה, אמר מאקס בפנים מאירות, אלוה אתכם עד כי ישיב ד׳ שבותכם והשיבכם על כנכם, ומבלי חכות ברכתם לשלום יצא מהבית ברגלים ממהרות.

ט.

אחרית מנוח.

ימים כצללים עברו, וירחי שוא כעננים חלפו, ותשועת מנוח עוד רחקה ממנו. אמנם מאקס נדיב הלב מלא אחרי דברו, ולא חלל מוצא שפתיו, כי עוד ביום הזה שלח דברו אל המפקח על בתי ספר הכוללים במכתב בקשה מלא תחנונים להעביר מעל מנוח הגזרה הקשה, וכי יטו כלפי חסד, כפי רוח מבינתו אשר הורהו להשכיל פיהו ולדעת, איך ובמה לתפש בלב המפקחים לרחם עליו, כי תאר את מצב מנוח כי ברע הוא מאד. אולם בין כה וכה בהיותו תלוי בין השמים ובין הארץ, בין פחד לתקוה, מנוח כצל כנטותו נהלך, חשרת ענני אפל הקדירה שמי חייו, ומעגלותיו נעו על פתחי בית התלמידים להורותם לקח, בסתר אהלם, אשר שם לא תשיגהו יד הפקיד. התלמידים הלכו הלוך וחסור, ועמהם חסרו משען לחמו ומשען כלכלת ביתו כי רבים לא נתנוהו לבא ביתם להורותם לקח גם עניותו המנולת הועילה להותו לבזות חכמתו ותורתו בעיני תלמידיו הנשארים, ובשאט נפש הרחיקוהו מעליהם, ואם אמנם מאקס תמכהו בימין צדקו, ויחזק ידו המטה במשאת כסף ובאמרי נחומים, אבל אין הקמץ משביע הארי, „ושק מלא נקבים נקבים, חלולים חלולים, לא ימלא" יאמרו הבריות, וכה ירד פלאים מטה מטה. ומני אז התהלך מנוח אך בצלם, לבו פג ורוחו נבקה בקרבו, רגליו נלאו נשוא גויתו בלכתו ברחוב, כמת חי שוטט ברחובות, ותפת לפנים היה, ואם אמנם הבליג על יגונו ויתאמץ להשקיט סערת רוחו, כי השיב אמריו אל לבו „גם זו לטובה" כדרכו בקדש תמיד למצא נחומים לנפשו באמרי קדש אלה, אבל לבו עליו

דוי

דוי כעת בהרגישו חלשת גויתו, ועמודי בריאותו ירופפו מיום ליום, ויאמר לתקותו נואש.

גם גנענדיל נהפכה לאשה אחרת בצוק העתים האלה, גאון עזה הורד לארץ, ופום ממלל רברבן נתן בעפר ויצא עתק ממנו, אין עוד בפיה הלשון, החוצבת להבת אש המריבות והמדנים, כ״א לשון המדברת בהכנעה ובשפלות, בשפה רפה ובכבד ראש, ועין ראתה אותה השתוממה ותחרק שן: הזאת גנענדיל יעלת החן ואשת החיל? איה נפשה אשר להטה גחלים באביב ימיה? הה! אבלה נבלה כנבלת תאנה, לחייה קמטו, עצמותיה שפו, עור פניה צפד, וישחר משחור תארה, ידיה רפו, וברכיה כשלו מעצר רעה ויגון. רעיו ומיודעיו יעצוהו כי ירחיק נדוד לערים אחרות, אולי שם ימצא לו חית ידו, ואמנם שמע לקולם ויעש לו כלי גולה וינוע אל ארצות אחרות, אכן „אם הגזרה אמת החריצות שקר" אמר החכם, כי ירט הדרך לנגדו, וגורלו המר הדביקהו גם שם ויסל עליו ארחות אידו, ויציגהו כמטרה לחצי העני והמחסור עוד ביתר שאת ויתר עז, כי המלמדים התושבים בערים אשר ה„חסידות" שתה קן לה בכל עצם תקפה גדרו ארחו בעדו, ולא נתנוהו לבא בית, גם שנאת החסידים להמתנגדים בערים אשר סחר עליהן הועילה להותו, ותרדפו באף ובחמה בכל מקום באו עד כי נאלץ לשוב אל עיר מולדתו בידים ריקות, ומחלת השחפת אשר תקעה צפרניה בחזהו עוד בהיותו על מכונו גברה חילים עתה ביתר עז, ותמץ ממנו לשד חיתו וטפת דמו האחרונה. באחד הימים מימי הבציר בעת אשר כל העצים יֶחֶשְׂפוּ חשפה ויהיו עֲרֻמִים, העלים נובלים ונופלים לארץ, זעיר שם זעיר שם משלכים לארץ עלים ירוקים וכמושים בתגרת רוח החרף, אשר יפיח בהם בנשמת אפו

המלא קטב מרירי לכל התולדה, יגזור על ימין את כל צמחי הגנים והשדות ולא ישבע, ויקטף בחמה אפו את כל פרחי הכרים ודודאי האחים. ולא רק על הצמחים ידו קשתה גם על האדם אשר כל היקום תִכּה לרגליו, ומשאתו יגורו אלים, גם עליו יהגה אימה וינהום כארי על טרפו, יכריעהו תחתיו ויראהו נחת ידו הקשה באכזריות חמה, וביותר ידכא תחת רגליו אנשים מֻכּי השחפת ונגועי החזה, עליהם ישפך כל חמתו, ויפלו לפניו כעמיר מאחרי הקוצר. ומובן מאליו כי גם מנוח לא נקה מידו ויהי למשיסה לו. שיעולו הלך הלוך וגבור וכעצמת שיעולו כן גברה מחלת לבו ומיום ליום אפסו כחותיו ויחלש, ונפשו לשאול הגיעה. גנענדיל אשתו ראתה כבר ונוכחה לדעת את המעות לא יוכל לתקון אשר עשתה בזדון לבה בנתקה אותו מבית מדרשו בלא עת ותאלצהו להסתפח בנחלת המלמדים בגלל כסף נמאס, ותדע ותבן כי לולי באה עליו בעקיפין, והעזבו לנפשו להשתלם בתורה ותושיה כי אז היה אשרי לו וטוב לה, הוא עלה על כסא הרבנות וישב בשלוה והשקט, והיא נחלה כבוד מקלון בעזרת הנשים ותשבע ענג ונחת, ולכן ישבה על מטתו ונפשה השתפכה בקרבה ותתמוגג בבכי.

— אל תבכי רעיתי — אמר אליה מנוח בשפל קול — מנעי עיניך מדמעה עוד לא אבד נצחך ותוחלתך!....

— לא אישי — ענתה גנענדיל ותתאמץ להסתיר יגונה בחבה — לא אבכה כי איך אבכה עתה בראותי כי ת"ל הוקלה מחלתך ממך מעט? ואני תקוה כי עוד מעט תשוב לאיתנך, (כחשה לו כי רצתה לאמץ רוחו). — אמנם כן גם אני ארגיש בנפשי כי יד מחלתי רפתה ממני מעט. — אמר אליה מנוח — ויתאמץ לשבת על המטה. אולם בכל זאת אחפץ כי תשלח אחרי מאקס איש חסדנו ולבקשו

בשמי

בשמי, כי יטרח לבא אלי כעת כי דבר נחוץ לי אליו.

— טוב, כרגע אשלח אחריו. גורעוויץ ישן על מטתו ושנתו ערבה לו, והנה קול דופק בחלון בחזקה.

— מי שם? קרא מאקס בבהלה ותחת התשובה נשמעה שנית דפיקה בחלון ביתר עז — מי שם? קרא מאקס שנית הלא תענה ואם לא דמך בראשך כי אקח את קנה הרבה. בפיו דבר ובידו מלא כי ירא פן גנב או שודד ליל הוא ויחל לפתוח החלון והנה קול קורא אליו: אני הוא!

— מי אתה? קרא שלשית ויכשל כח סבלו.

— האם לא תדעני? קרא האיש מאחורי החלון הלא אני השמש דגחש"א, אז פתח מאקס את הדלת, והנה איש גבן שחות תחת נטל משאו, רטוב מגשם כתרנגול, וכל יצורי גוו רועדים מקור, ויעמד אצל הפתח ויאמר: הנה הוא ישן! אך מדוע לא ימתק לו שנתו במשכן חם כזה? הלא כגן עדן הבית הזה, מי יתן והיה לי מעון כמהו כי אז ברכתי ה' שבע פעמים ביום לא כאלה הרשעים... אך הס! וישך אצבעו, לא עליך איש טוב כונתי, כי אם על הצעירים לימים מגלחי זקן... אשר לא יבקרו גם פעם אחת בבית הכנסת... מאקס חשב כי איש משתגע הוא, וכבר היה בדעתו להשליכו החוצה כנצר נתעב, אך הבליג על סערת רוחו ויתאפק ויאמר אליו: למה באת הלום בלילה להפריע שנתי? — לא ידידי לא עת עתה לך לישון כי צרה גדולה באתנו! — מה? מה? קרא מאקס בחרדה. —

— הה לשברנו מנוח המלמד הוא גוסס, וכפשע בינו ובין המות! ואי לזאת באתי אליך עפ"י בקשתו כי תטרח לבא אליו עד ארגיעה, כי דבר נחוץ לו אליך. אך לו הואלת בטובך לתת לי צנצנת יו"ש, כי אז כל יצורי גוי הרעדים וקרח מקור יברכוך!

מאקס

מאקס מלא בקשתו וישם מעילו עליו, וימהר ללכת אל מנוח. והשמש נשאר בבית וישכב על הספסל העומד על יד התנור ויישן, ויטעם טעם מעין גן עדן.

— רמשא טבא לך מנוח! אמר גורעוויץ בגשתו אל מטת החולה, ובהביטו בפני מנוח המוריקים, ויתר לבו ממקומו. — האתה מאקס איש חסדי עומד לפני? השפיל קולו כאוב מארץ, וילטש עיניו עליו להכירו היטב, ויתחזק וישב על המטה. —כן ידידי, ומה שלומך?

— שלומי על כל אויבי ה'! ענה מנוח ואנחה התפרצה ממעמקי לבו, ידעתי גם ידעתי כי קרב קצי ועוד מעט הנני הולך בדרך כל הארץ, אך עלי ועל חיי לא אדאג מאומה, כי טוב לי המות מחיים מרים ומאררים כאלה, אך נפשי עלי תאבל על בני, על בתי אשר כבר הגיעה לפרקה ועוד לא זכיתי להובילה אל אפריונה ועתה אעזבנה לאנחות כאניה בלב ים סוער באין משען ומשענה. הה! מי יחוס עליהם ומי יתמכם בימין צדקהו! על אלה אני בוכיה, ונפשי תשתוחח עלי, גם בקבר לא אמצא מנוח בזכרי, כי עוד לא מצאה בתי מנוח בצל איש!

— אל תמרר בבכי ואל יפל לבך עליהם, הן עוד תוחלתך לא נכזבה, אני אני אכלכלם אנטלם אנשאם עד היותם לאנשים; עודנו מדבר והנה נושא האגרות הביא אל מאקס מכתב ויפתחהו ויאמר אל מנוח, עתה עוד תחיה, כי כבר נשלחה אלי תעודה בעדך, אך מנוח נטה ידו כאומר כבר עבר המועד, בעולם האמת אין לי צרך בכל תעודה.

— אבל מה יהיה עם בתי?

— גם אותה תוכל להפקיד בידי.... ענה מאקס ופני מנוח נהרו מעט. ויאחזו בידיו הקרות ויחבקהו וילחצנו באהבה וידידות.

— מה קול השאון הזה בחוץ ? שאל מאקס , והנה הדלת נפתחה וזמרי שותפו בא הביתה אסור בכבלי ברזל ושני אנשי חיל מזוינים הולכים אחריו. בתחלה נבעת מנוח וכל אנשי הבית עד מאד, אך האסיר הוציאם מפחדם עד מהרה, כי נגש אל מטת מנוח ויתנפל לפניו בקול בוכים ויאמר אליו: אנא מנוח חוסה נא עלי ושא לפשעי הרב כי עוני נגדך גדול מנשוא, ואם אמנם לקחתי מיד ה' שבע על הטאתי כי אל הגמולות שלם לי כפעלי, כי נתפשתי בכף בעשותי שטרות מזויפים ואשְׁלח לארץ גזרה לרצות עוני, אכן אבקש גם מאתך מחילה וסליחה על כל עונותי נגדך , כי שתים רעות עשיתי עמך: מעלתי בכספך בהיותך שותפי ולא אמרתי עוד די כי אם גם הלשנתיך אל המפקח על הלמודים כי הנך מלמד לילדי ישורון תורה בלי תעודה ומצבך הנורא מידי זאת לך, לכן אבקש אותך סליחה והנני משיב לך גם את הכסף גם את הרבית העולים כעת עד שלשה אלפים שקל כסף אך תאמר: סלחתי כדבריך! ויט מנוח ידו אליו כי הכל מחול לו וברגע הזה נתכרכמו פניו וחורת מות כסתה כל בשרו ויסב פניו אל הקיר וישמיע קול נחרה איֻמה ורוחו שבה אל אלהים.

— מי הוא המת ? שאלו העוברים.

— מלמד ! — מלמד ! ? ויטו ידם וירחיקו ללכת לדרכם. ואוכל לבשר את הקוראים כי בעבר שלשים יום בא מאקס בברית עם רבקה בת מנוח וכל המשפחה ראו אור וחיים יחד.

האדרעססע שלי.

Ш. Янкелевичъ.

въ г. Вильна.

Жмудской переулокъ. Д. Гельпей.

З

изъ книгъ

Берца

Тартака

м. Яново

ков. губ.

15/6

1906.